

KAREN JEPPE

32 AARS OPOFRENDE ARBEJDE

BLANDT ARMENIERNE

AF

JOHANNES VEJLAGER

FORORD AF

STIFTSPROVST H. LÜTZHOFT

KOLDING

KONRAD JØRGENSENS FORLAG

1936

Marian Jeyre

I N D H O L D

	Side
Forord.....	5
Karen Jeppe.....	9
Fra Gylling til Ordrup Latinskole	10
Den unge Lærerinde	16
Den nye Vej.....	18
Martyrfolket.....	21
Hjælpearbejdet i Urfa.....	30
Den store Død	49
Folket myrdet — Landet taget.....	64
Der lægges ud paa ny.....	71
De tyve Tusinds By	73
En national Kunstart genfødes	80
Enkerne og de forældreløse	84
Bespisning og Tøjuddeling	86
Sygepleje og Børneforsorg.....	89
Skole-Barnet.....	93
2000 Kvinders og Børns Udfrielse fra Fornedrelse og Trældom.....	98
Fra den store Protokol.....	113
Paa Mesopotamiens Stepper	126
De sidste Aar.....	139
Sygdom og Død	141

FORORD

Af Stiftsprovst H. Lützhöft, »De danske Armeniervenner«s første Formand og Bestyrelsens Nestor.

Karen Jøppes Navn blev verdenskendt; Armenierne vil aldrig glemme hendes Gjerning for og iblandt dem, og vi, hendes Landsmænd bør — og vil ogsaa — ære og bevare i Kjærlighed og Beundring denne saa jævne, saa ægte danske Kvinde, hvis Liv blev givet hen i et opofrende, trofast, modigt og overordentlig dygtigt Arbejde for at lindre Nød og Sorg i et mishandlet kristent Folk.

I denne nu foreliggende Levnedsskildring af hende har Forfatteren, Hr. Johannes Vejager, givet os et meget vel truffet Billede af hende selv, hendes Liv og Gjerning i den Menneskealder, det blev hende givet at udfolde sin kloge, kjærlighedsfulde Gjerning under frygtelige Forhold.

Armenierne er det ældste kristne Folk, dets Folkekirke er c. 1600 Aar gammel. Dets Lidelseshistorie næsten ligesaa gammel; det er et Martyrfolk. I 1895—97 havde Tyrkiets Hersker, Abdul Hamid, besluttet at udrydde Folket (c. 3 Mill.), der var aldeles værgeløse. Omtrent 300,000 blev Martyrer. — Først 1896 fik Europa nøjere Besked herom. Et Hjelpearbejde sattes i Gang; til dette Arbejde mældte Karen Jøppe sig i 1903.

Under Uerdenskrigen gjentoges Udryddelsesplanerne, og da udfoldede Karen Jøppe en saa storslaaet dygtig, modig og fremfor alt kjærlig Virksomhed, at hun tilsidst segnede. — Syg kom hun tilbage til Danmark, men 2¹/₂ Aar efter (1921) finder vi hende atter i Aleppo, hvor c. 40,000 landflygtige Armeniere samledes. Der virkede hun vidunderligt til sin Død d. 7. Juli 1935.

Disse hendes to Virksomhedsperioder er her skildret udførligt og med stor Kjærlighed. Forfatteren har med stor Forstaaelse ligesom indfølt sig i hendes Personlighed og givet et meget træffende og fyldigt Billede af hende selv og hele hendes ufattelig store og dygtige Arbejde, hvad jeg, som har kendt hende og fulgt hende fra hun 1903 udsendtes af de danske Armeniervenner — og til hendes Død, ikke kan andet end beundre og glædes ved.

Karen Jøppe var et meget betydeligt Menneske: klar i Tanke, saglig i sin Bedømmelse og i alt sit Arbejde, modig og tillidsfuld i Gud, fremfor alt med et varmt, rigt Hjerte.

Om en anden nordisk Kvinde — Gertrud Rask — Hans Egedes Hustru, en af dem, vi maa tænke paa, naar vi spørger om Karen Jøppes Søstre — skrev Chr. Richardt:

...Du højbaarne Kvinde med det borgerlige Navn,
 Dig elsker jeg — og alle, som med et Kors i Favn
 Stod Kjærlighedens Forpost i øde Ensomhed:
 Ham, der gav Jer Kraften, ham elsker jeg i Eder.

Det synes jeg passer paa Karen Jøppe Ord til andet. Og det var Hemmeligheden: »Ham, der gav Jer Kraften«. — Ja det var Ham, og det vidste hun.

Saa døde hun da midt »i sit Folk« — og midt i sin Gjerning, — og der sørges og savnes derovre. Men ogsaa he'r; thi vi holdt alle personlig meget af hende, og vi beundrede hende.

For Armenierne blev hun en Moder. — Nu har de ikke mere denne Moder. Desto mere trænger de til os andre, og de danske Armeniervenner er sig dette bevidst: Hendes Gjerning maa fortsættes.

Ogsaa dette lille saa varmtføjte og velskrevne Minde-Skrift vil sikkert bidrage til, at de danske Armeniervenners Kræds forøges. Hende kan vi ikke erstatte, men vi kan og vil vedgaa Arv og Gæld. — Karen Jeppes Fædreland er højt agtet blandt Armenierne, lad os vise os værdige til den Arv, hun har efterladt os.

Odense, Februar 1936.

H. Lützhöft.

KAREN JEPPE

— Stærke Storme jagede over hendes Sjæls vide Agre,
og Livet fyldte hendes Dage med mange Slags Trængsel.

Armeniernes ukronede Dronning, Karen Jeppe, var en af vor Tids betydeligste Kvinder. Ingen kan helt fylde hendes Plads. Hun var en Ener — en af de faa og sjældne, der ikke kommer igen. Et Menneske i Verdensformat, der har kastet Glans over Danmarks og den kristne Menigheds Navn; thi hun gav sit Liv, sine legemlige og aandelige Kræfter for at hjælpe det kristne Martyrfolk: Armenierne. 32 Aars opslidende og farefuldt Arbejde, der skabte Beundring og Respekt i hele den civiliserede Verden, saa vi, hendes Landsmænd, med Ærefrygt og Stolt-hed kan nævne hendes Navn sammen med Elisabeth Fry, Florence Nightingale og Mathilda Wrede.

Den tapre danske Kvinde, svagelig af Legeme, som paa een Gang var fordringsløs, ja ydmyg, selvsikker og myndig, diplomatisk og ligefrem, streng, men dog kærlig, og hendes opofrende Arbejde, den monumentale Bedrift, staar som et Fyr i Natten, et Vartegn i Verdens Ragnarok.

FRA GYLLING TIL ORDRUP LATINSKOLE

Den 1. Juli 1876 fødtes Karen Jeppe i Gylling Skov Skole i Østjylland, Nord for Horsens Fjord, hvor hendes Fader var Lærer. Hun var den førstefødte, men saa lille og svag, at det ikke saa ud til, at hun skulde leve. Først i 3 Aars Alderen begyndte hun at støtte paa sine Ben, men den indre Vækst var langt forud for den ydre.

Hun er ikke et Aar, før hun har et Ord at sige, og fortæller lange Historier, da hun er to. Bogstaverne kan hun, inden hun er fyldt fire, og læser flydende, da hun er fem, hvorefter hun fordyber sig i Ingemanns Romaner.

Hun er i det hele et højst mærkeligt Barn.

Forældrene var to Modsætninger, hvorfor Karen Jeppe maaske netop derved fik en saa stor aandelig Arv og sjælelig Spændvidde. Faderen var en meget særpræget, dygtig, karakterfast, streng og absolut usentimental Mand med vaagne, iagttagende, næsten dagklare Øjne. En Mand, der aldrig sagde andet eller mere, end hvad han med Sikkerhed vidste, han kunde staa inde for. Og hans absolutte Orden i saavel Tanke som Handling gav en ubeskrivelig Tryghed, — ogsaa i Forholdet mellem Far og Datter.

Ingen var som hendes Fader.

Ja, der var jo hendes kærlige og milde Moder, men hun var ikke som Far, for hvem det let bevægelige og

følsomme laa fjernt. Faderen sender lille Karen til Købmanden i Gylling, selv om det er mørk Aften. Og hun trasker frem og tilbage uden at være bange, fordi Far har sagt, at hun ikke maa være det, men altid være stærk og tapper og ikke give efter for Blødagtighed, — ellers kommer hun aldrig til at du til noget.

Men da Karen og lille Søster Signe en Dag plukker Brombær bag Naboens Dige, og det bliver halvmørkt, før de vender hjem, møder Moderen dem grædende og jamrende sig og bliver ved hermed, fordi hun har været angst for sine to smaa Piger. — Og saa er der jo ogsaa det, at Mor kan sige Ting, der ikke passer, som da hun vil have Karen til at tro, at Storken bringer de smaa Børn. Men hvor skulde Storken finde dem? — og Karen har da heller aldrig set en Stork med et Barn i Næbbet! Og en Morgen, da Karen er syv Aar, og en Nabokone, der tit gaar Mor tilhaande, fortæller, at i Dag kommer Storken maaske med en lille Søster eller Bro'r, da sætter Karen sig paa Diget overfor Skolen, hvorfra hun kan overse det hele, og passer paa som en Smed. Og til Bondekonens Forbavselse, ja næsten Forfærdelse, siger Karen bestemt og afgjort, da hun kommer og fortæller, at nu har Storken været der med en lille Bro'r: »Nej, det har den ikke, for her har jeg siddet hele Tiden og passet paa. Og her har ingen Stork været.« — Karen var ikke for intet sin Fa's Datter.

Faderen var gennem hele Karens Opvækst den kloge, utrættelige Vejleder, og der bestod alle Dage et helt enestaaende Forhold mellem de to, og selv om Karen gjorde sig al Umage for at holde lige saa meget af Mor, saa var Faderens stærke Personlighed det alt overskyggende. Men da Karen som etaarig havde Lungebetændelse, og Lægen, der blev hentet den lange Vej fra Odder, en Aften erklæ-

rede, at den lille ikke levede Natten over, var det Moderen, der stille satte sig ved Vuggen til den strenge Nattevagt. Hvad der blev hvisket mellem Moderen, der sad ved sin Førstefødtes Sygeleje, og den almægtige Gud, det ved ingen. Der er heller ingen, som kender Patriarken Jakobs Ord, da han en Nat kæmpede i Bøn, saa han blev mærket for Livet heraf; men som dengang saa ogsaa her, Underet skete: Barnets Aandedræt blev ud paa Natten lettere, og hun faldt i Søvn. — Lægens Forundring var grænseløs, da han den næste Morgen erfarede, at den lille Pige levede, var feberfri og kendelig bedre.

Da lille Karen blev større, og Moderen fortalte hende om, da Lægen sagde, hun skulde dø, men Gud, hun skulde leve, forstod Karen, at hendes Liv gennem Moderens Bøn havde faaet sin Indvielse, thi Moderen havde hin Nat sagt til Gud: bliver min lille Pige et slet og daarligt Menneske, da tag hende hjem, men kan hun vokse op til at tjene Din Sag, gaa Dine Veje, da lad hende leve. — Og Gud kunde bruge Karen Jeppe. Det forstod Moderen ogsaa senere, da Karen som voksen tog en stor Beslutning, der vilde føre hende langt bort fra de hjemlige Strande og fra Far og Mor. Faderen satte sig haardt imod, men Moderen strøg blot inderlig blødt sin Datter over Haaret og sagde: »Gaa med Gud, lille Karen.«

Men hvor forskellige Karen Jeppe's Forældre end var, saa respekterede de gensidig hinandens Ejendommelighed, — ogsaa lille Karens, hvis stærke Personlighed traadte tydeligt frem allerede i hendes tidligste Barndom. Det var derfor et smukt og harmonisk Hjemliv, der levedes i Gylling Skov Skole. Opdragelsen var streng, absolut usentimental, men baaret af den inderligste Kærlighed. Sanddruhed, Sparsommelighed og Selvtugt var en Selvfølge. Og ikke alene Karens tidligt udviklede Personlighed, men

ogsaa hendes sjældne Aandsevner blev respekterede og tidligt taget i Brug. 12 Aar gammel havde hun af Faderen, der som ung havde været i England, lært det engelske Sprog, ja tilegnet sig det saa let og fuldkomment, som hun altid havde kunnet det. I Fristunder iscenesatte Karen sammen med jævnaldrende historiske og heroiske Bedrifter fra Ingemanns Romaner. Og Karens Opfindsomhed, Energi og næsten eksplosiv sammentrængt Magt opildnede de noget træge Legekammerater og bøjede deres Vilje, saa hun naturligt blev deres Leder og Anfører, — trods hendes lille, noget svagelige Person.

Sognepræsten, den landskendte grundtvigske Præst og Forfatter, Otto Møller, havde ogsaa stor Betydning for Karen Jeppe, der fra sin tidligste Barndom færdedes hjemmevant i Præstegaarden, hvorfor hendes Præstegang, efter at hun som 13-aarig et halvt Aar havde opholdt sig hos Faderens Familie paa Als, for ved Skolegang dér at lære det tyske Sprog, var som en Fest, hvortil hun glædede sig Dage i Forvejen, hvad der maaske næppe forstaas af dem, der ikke har kendt Otto Møller eller hørt ham fortælle Bibelhistorie. — Derimod voldte selve Konfirmationen Karen saa stor Sjælekvide, at hun betroede sine Forældre, at hun ikke vilde konfirmeres. Men de forstod ikke, selv hendes Fader, der dog ellers forstod sin Øjesten saa godt, at det er hendes sarte sjælelige Blufærdighed og stærke Sandhedstrang imod offentligt at bekræfte sin Barnetro. Hjertets Helligdom kan hun ikke lægge frem for alles Øjne. Det er som at klæde sig nøgen indtil Sjælen. Det var jo ogsaa den vise Salomon, som ved Templets Indvielse sagde: »Herren bor i det dunkle« Men selvfølgelig skal hun konfirmeres — som alle de andre. Karen græd dog Nætter igennem og foragtede sig selv, da hun forknyt staa paa Kirkegulvet og forsagt svarer ja, hvor

hun *skal* svare ja. — Sjælelig Blufærdighed vedblev alle Dage at være et Særkende for Karen Jeppe, der aldrig glemte Krænkelsen deraf ved hendes Konfirmation, men fortæller 43 Aar senere herom, at hendes Selvforagt herover næsten blev til Uvilje mod Kirken, der kunde kræve noget for hende saa urimeligt, men hendes Samliv med Gud berørtes ikke heraf. Det havde fra hendes tidligste Barndom vokset sin naturlige Vækst uden religiøse Kriser. Og ikke en Dag i hendes Liv havde været uden af Guds Naade.

Efter Konfirmationen fulgte strenge Arbejdsaar. Faderen vil, at hun skal studere til Læge, hvad der egentlig ligger ud over hans økonomiske Evner, men hvad vil han ikke ofre for sit Hjertebarn, — selv sit Helbred er han ved at sætte overstyr ved foruden sit andet Arbejde at undervise hende til fjerde Klasses Hovedeksamen. Men det skal gennemføres, og som 17-aarig kommer Karen Jeppe til Ordrup Latinskole, der tillige er Kostskole.

Om hendes Ankomst hertil fortæller Skolens Rektor:

Paa hendes Anmodning om Optagelse svarede jeg, at hun var velkommen som Elev, men Hjemmet var fyldt til sidste Plads, saa hun kunde ikke bo der. Dermed betragtede jeg Sagen som afgjort. Men en Aften stod der ganske uventet en ung Pige i vor Dagligstue. Det var hende. Næsten lidt forlegen spurgte man hende, om hun ikke havde faaet Brev om, at der ikke var Plads til hende. Jo, svarede hun uden at lede efter Ordene, det har jeg nok; men jeg havde nu bestemt, at jeg vilde hertil, og jeg behøver ingen »Plads«; jeg kan ligge paa et Loft eller et andet Sted, hvor I synes. Det er umuligt, lød Svaret, hvert Rum er optaget. Men i Nat skal De selvfølgelig være vor Gæst, om De vil tage til Takke med at ligge paa en Sofa. Saa skal vi i Morgen hjælpe Dem med at finde et Sted her

i Byen, hvor De kan bo. — Ja, men det er nu netop her, jeg vil være. I Morgen faar jeg nok Lov til at se mig om her i Hjemmet, og det skulde dog være mærkeligt, om der ikke i hele dette store Hus skulde findes et eller andet Rum, som ingen har tænkt paa kunde bruges til Soverum for saadan een som mig.

Næste Morgen fandt hun et Tagkammer, som for Øjeblikket var Pulterkammer, og som ingen havde tænkt sig passende til Soverum. Men hun syntes det passede udmærket. Hun havde i det hele ingen Vanskelighed ved at finde sig til Rette i de nye Forhold. Hun var som skabt til at finde sig til Rette, hvor hun kom.

Saaledes var Karen Jeppes Ankomst til Ordrup Latinskole, hvorfra hun to Aar efter tog matematisk Studentereksamen med Udmærkelse.

Far og Mor kan være stolte af deres førstefødte.

DEN UNGE LÆRERINDE

O rdrup Latinskole bliver Karen Jepes andet Hjem. Hun blev der i 10 Aar; thi efter Studentereksamen bestemte hun sig for at studere Matematik. Hun kan ikke udholde Tanken om som Læge altid at skulle omgaas syge Mennesker, og Kirurgi er hende en Rædsel. Faderen, der har sat sig fast i den Tanke at se sin Datter som Læge, sætter sig haardt herimod. Matematik, hvad fører det til? Men Skolens Rektor, den udmærkede Skolemand og Idealist, Professor Frederiksen, kendt under Navnet »Friser«, holder med sin Elev, idet han hævder, at et Menneske selv skal vælge sin Livsgerning. Karen Jeppe kan blive i hans Hjem og samtidig med sine Studier give Timer paa Skolen. Saa maa Faderen bøje sig, og han forstaar, at Karen nu er hans voksne Datter. Og den dybe Forstaaelse og inderlige Kærlighed mellem de to vokser derved.

Aaret efter bestaas Filosoficum ligeledes med Udmærkelse, og med Iver, næsten Graadighed fortsættes de videregaaende Studier saavel som Undervisningen paa Gymnasiet, hvor hun stadig bor. Men hun overanstrenger sig. Det svage Legeme kan ikke svare til Aandens Krav. Hun faar voldsomme Svimmelheds-Anfald, og Lægens strenge Diagnose lyder: al videre Studering forbi, absolut Hvile og Ro, hvis hun vil leve. Det tog tre Aar at genvinde Helbredet. Tre strenge Aar, hvor Karen Jeppe kæmpede med sin Sygdom og sit brusende Sind og opfarende Væsen, — Arven fra Moderen. Hvad Professor Frederiksens udmærkede og højt begavede Hustru, »Mor Fanny«, som hun kaldtes af

alle paa Skolen, betød i disse tre svære Aar, er vanskeligt at sige, men Karen Jeppe glemte aldrig de to: »Friser« og »Mor Fanny«, i hvis Skolehjem der ligesom var højere til Loftet, videre til Væggene og renere Luft end andre Steder. Og »Mor Fanny« er utrættelig. Hun vil, at hendes »Plejedatter« skal blive rask. »Du skal overvinde din Naturs Svaghed, ikke lade dig overliste,« siger hun bydende og bestemt, — og naar det kniber, kan hun trøste og opmuntre.

Karen Jeppe's Arbejdsevne vender langsomt tilbage. Hun opdrages og opdrager sig systematisk til at gøre Vold paa sin oprindelige sarte, blide og følsomme Natur. Arbejdsevnen skal jo reddes frem for alt, saa hun kan gøre sin Gerning, fylde sin Plads, gaa Guds Veje.

Der fulgte nu fire frugtbare og lykkelige Arbejdsaar. Den afsluttende Eksamen blev foreløbig udskudt, — af Hensyn til de svage Kræfter, men Arbejdet paa Skolen optager og udvikler hende. Hun lærer baade at undervise og at være Leder. Samværet med de mange betydelige Mænd og Kvinder, der kom paa Skolen, var ogsaa udviklende. Og »Friser«s og »Mor Fanny«s stærke Idealisme og inderlige, men personlighedsprægede og blufærdige Gudsforhold havde afgørende Betydning for Karen Jeppe. Det prægede hende for Livet.

Til alt dette kom, at hun faar en Opgave, som kun hun kan løse. De sky, indesluttede, kantede, kort sagt: de mindre tiltalende Elever paa Skolen faar Karen Jeppe betroet, for dem elsker hun. Det er en vanskelig Opgave, men hun vokser med Opgaven. Hun sagde tredive Aar efter: »Disse Aar var de lykkeligste, jeg har levet.«

Men de ti betydningsfulde Aar i Ordrup var kun Forberedelsen til hendes Livsgerning, — den, hvortil Gud havde udvalgt hende.

DEN NYE VEJ

En Vej eller anden, Vorherre véd Raad,
maaske ikke min Vej,
maaske ikke din Vej,
og dog ad sin egen, Vorherre véd Raad.

Den, der om end ubevidst førte Karen Jeppe ind paa den nye Vej, var nu afdøde Åge Meyer Benedictsens. Denne Ildsjæl, hvis Hjerte var varmere, Karakter renere og Retfærdighedsfølelse dybere end andres, og hvis Tale havde Fyrværkeriets Farvepragt, Vulkanens dirrende Spænding og glødende Ild over sig, var, som det hedder i Mindebogen, hans Hustru har udsendt, »de undertrykte Nationers Tolk«.

I 1902 fik han sammen med flere andre stiftet »De danske Armeniervenner«. Og da Karen Jeppe samme Foraar hører ham med flammende Ord, sjælfuld, lidenskabelig, medlidende og med agitatorisk Kraft skildre det armeniske Folks tunge Skæbne gennem Aartusinder, og særlig de umenneskelige Massakrer i Halvfemserne under den tyrkiske Sultan Abdul Hamid, gør det dybt Indtryk paa hende. Hun kan ikke glemme disse Armeniebørn, som Massakrerne har efterladte fader-, moder- og hjemløse. De laa i bogstavelig Forstand udplyndrede og slagne langs Vejene, — og skulde hun være som Præsten og Leviten? — Men det er saa langt borte, hvad vedkom det hende? Hun havde jo ogsaa sit Arbejde at passe. Tanken afvises Gang paa Gang, men lever stadig i Underbevidst-

heden. Og da et Aar er gaaet, afklarer det sig for hende. En Aften bryder det med suveræn Magt frem fra Underbevidstheden som et Kald: Du skal give dig til det armeniske Folk. Det er Vejen, du skal gaa!

Hun vil være Lærerinde for armeniske forældreløse Børn, og henvender sig til Åge Meyer Benedictsens, der henviser hende til daværende Formand for »De danske Armeniervenner«, den senere Stiftsprovst Lützhöft, og Sagen drøftes mellem hende og Bestyrelsen, hvorefter hun rejser til Berlin for at tale med Formanden for den tyske Orientmission, Dr. theol. Johannes Lepsius, ham, der ofrede sine Kræfter, Tid og Midler for at lindre Armeniernes Nød og bl. a. havde et stort Børnehjem i Urfa. Og da Dr. Lepsius netop her savnede en Lærerinde til 10 Drengene, for hvilke »De danske Armeniervenner« betalte, tilbyder han hende denne Plads og at lønne hende, hvis »De danske Armeniervenner« kan sende hende derned. Og da et af Bestyrelsens Medlemmer, nu afdøde Godsejer Hage, Nivaagaard, stiller den nødvendige Sum til Raadighed, kunde Sagen gennemføres.

Men nu kom der et meget alvorligt Spørgsmaal: Hendes Fader satte sig herimod, og hendes højtagtede gamle Bognepriest, Otto Møller, holdt med ham og sagde, paa den for ham karakteristiske Maade kort og afgørende: »Du har ikke noget dér at gøre!« — Nej, det er ikke at tænke paa. Hende med det spinke Legeme, det svage Helbred, de sarte Nerver, — og de mere end usikre Forhold og mange smitsomme Sygdomme i Urfa. Hvad skal det føre til? — Det er meget svært for hende; men, som Karen Jeppe med en egen Humor fortalte, da hun 30 Aar efter sin Udsendelse var her hjemme i Danmark, næste Søndag skulde Otto Møller prædike om den barmhjertige Samaritan, og han sagde da: — »Den mishandlede Mand laa

paa Samaritanens Vej, derfor skulde han hjælpe ham; man skal hjælpe den, der ligger paa ens Vej, og man skal ikke gaa bort fra sin Vej.« — Saa standsede Præsten og gjorde en Pause, — Otto Møller var ellers en Mand, der ikke benyttede Kunstpauser. — Endelig sagde han meget højt og med Eftertryk: »Med mindre han raaber saa højt om Hjælp, at man ikke kan lade være med at høre det, saa skal man naturligvis hjælpe.« —

Karen Jeppe følte sig umaadelig glad; hun var fast besluttet paa, at hun vilde ud til den Gerning, som Gud vilde sende hende til, men det vilde være hende en Sorg, om hun skulde have gaaet Vejen uden sin Præsts Billigelse. Nu havde hun faaet den paa ægte Otto Møllersk Vis, og det styrkede hende. — Faderen derimod er ikke saadan at overbevise. Han vil ikke lade sig besejre. »Du har jo Børn nok paa Skolen i Ordrup,« sagde han. »Ja, men ikke ti, hvis Forældre er myrdede.« Det Svar afvæbnede al Modstand, saa Faderen gav sit Minde til Rejsen og bestode endogsaa hendes Udstyr. — Moderen havde med sit Hjertes Enfold straks forstaaet, at det var Gud, der sendte hendes Førstefødte ud paa den nye Vej, langt bort til Østerland, til det kristne Martyrfolk, og hun sagde, som det allerede er nævnt i et tidligere Afsnit her i Bogen, med en egen Hjertevarme: »Gaa med Gud, lille Karen«.

Og saa gik den unge, svagelige Kvinde, Karen Jeppe, ad den nye Vej, Lidelsernes Vej, vil de fleste sige, men selv sagde hun, som ved 30 Aars Jubilæet for hendes Udsendelse: »Jeg gjorde bare, hvad jeg havde Lyst til, og har haft det, som jeg ønskede.«

Skrid dristelig fremad, fluks Bølgen bli'r delt
og Gangstien lavet
fuldtryk gennem Havet,
vor Sorg dér begravet: ti Herren véd Raad.

MARTYRFOLKET

Det armeniske Folks Historie er et to Aartusinders Martyrium uden Lige i Verdenshistorien. Deres Martyrers Tal gennem Tiderne tælles i Millioner.

Den dybeste Aarsag hertil er, at det som Jordens allerældste kristne Folk meget tidligt blev isoleret fra Kristenheden, omgivet af Islams klamme, ubarmhjertige Haand. Hertil kommer, at Landet laa midt paa Verdens blodige Hærvej, et Gennemgangsland, et attraaværdigt Bytte for alle Naboer, en Kæsteboldt mellem to Kulturstrømninger: Østens og Vestens, Asiens og Europas. Det ulykkelige Land laa som mellem Hammer og Ambolt. Og alt, hvad Krig kan føre ind over et Folk af Uro og Rædsel, led Armenien, saa Folket aldrig fik Fred eller Kraft til politisk Udvikling. Men dette, at Historiens Strømme, blodige og voldsomme, gik gennem Armenien, bragte Berøring med andre Folk og Kulturer: den persiske, græske, romerske m. fl. Folket blev kendt med fremmede Forhold og Sprog, dygtigt og arbejdsomt med Sans for Kunst og Videnskab.

Gennem og hen over Armenien væltede i Oldtiden Østens Barbartog frem mod Vest. Horder af Hunner, Beduiner, Tatarer, Seldschusker og Osmanner. Og Mænd, Kvinder og Børn slagtedes som Kvæg eller vankede hjemløse om i Bjergene; thi allerede Aar 302 var Armenierne et kristent Folk. Det første i Verden.

Og som i Oldtiden, saadan siden. Lige indtil, under og

efter Verdenskrigen, er Landet hærget og Byerne lagt i Ruiner, Jorden vædet med Strømme af Blod. Og Armenierne, der i Virkeligheden er et Fredens Folk, maatte leve i Krig. »Kun to Gange i hele vor Historie har vi haft saa meget som fem og tyve Aar med uafbrudt Fred, og begge Gange blomstrede vor Kultur,« sagde en kundskabsrig Armenier til Fridtjof Nansen i 1924. En sørgelig, men uomtvistelig Sandhed.

Af Enkelthederne i dette to Aartusinders Martyrium skal her blot nævnes, at Perserne i det femte Aarhundrede forsøgte at paatvinge dem Avestalæren. Og det politiske svage Armenien kunde ikke holde Stand mod Perserhærene, og Landet blev gødet i Blod, men Armenierne mindes disse Kampe som Sejr; thi de gik med Salmesang i Døden for deres Tro.

Perserrigets Hensmuldren betød, at de øst fra kommende raa tyrkiske Nomadestammer, der gennem Aarhundreder som en Stormflod havde presset mod Persiens Nordøstgrænse, nu strømmede ind over Persien og optoges med Kyshaand som Lejetropper ved de arabiske Smaahoffer, der i stadige Kampe mod Østrømerne: Grækerne, skiftevis havde hersket og hærget i Armenien. Horde efter Horde af disse barbariske Nomadestammer kom drivende som vindpisket Sand, undergravede Arabernes Magt og løftede derefter som det herskende Folk Islams faldende Banner. De armeniske Smaakongedømmer blev derefter sprængt eet efter eet, og 1063 faldt den skønne armeniske Kongestad Ani. Storarmenien var gaaet til Grunde, og Islam sang sin Sejrssang over de blodige Dale og ødelagte Kirker. Tyrkerne var Herrer i Landet. Og uden Ret eller personlig Sikkerhed har det armeniske Folk siden levet sin Skyggetilværelse under det tyrkiske Aag. De maatte ikke bære Vaaben, ikke vidne i Retten, ikke klæde sig som

de rettroende, og de skulde stige af Hesten, naar en Tyrk forlangte det, og med en dertil rede Klud viske Støvet af hans Sko.

Saadan var Kaarene i Tyrkisk-Armenien.

Dagens Trusel og Tryk for de kristne blev dog Kurderne: raa, halvvilde Nomadestammer, som den tyrkiske Sultan Selim I. 1517 indkaldte i store Skarer fra Egnen syd for Armenien, for at de skulde værge det tyrkiske Grænseland mod Øst, hvor Perserne jævnligt gjorde Indfald, naar Sultanen kæmpede i sine Grænselands mod Øst: Det europæiske Tyrki. Og i Tidens Løb blev Kurderne et tøylesløst Sammenrod af ofte indbyrdes fejdende Stammer, der bragte den vaabenløse armeniske Landbefolkning i dyb Afhængighed af deres lunefulde Vilje og glubske Krav.

Gennem alt dette var Kirken det eneste, som samlede og bar oppe. Det kraftgivende Centrum for det hjemløse og forpinte Folk. Oasen i Ørkenen. Thi det kirkelige Liv lodes nogenlunde i Fred, da Islams Lov byder: »Ydmyg de vantro, men lad dem leve, at de troende kan kende Forskellen.« Derfor samledes ogsaa hele Folkets aandelige og folkelige Liv sig om Kirken, og Klostrene blev det sidste Fristed for historisk og nationalt Liv, for armenisk Sprog og Litteratur. Dette gælder ikke mindst de to navnkundige Mekhitaristers Klostre oprettet i 1717 i Venezia og Wien. Her til disse Klostre fjernt fra Fædrelandet knyttedes værdifulde Biblioteker af gamle armeniske Haandskrifter, Præstekollegier og Lærerseminarier. Dybtgaaende sproglige Undersøgelser foretoges her, og Ordbøger, grammatiske og geografiske Skrifter, kritiske Udgaver af armeniske Værker og Oversættelser, Tidsskrifter og Blade sendes herfra hjem til Folket, der pint og lænket, traadt under Fod, udmarvet af Skatter og Plyndringer af

tyrkisk Dispoti og kurdisk Røveri levede som hjemløse i deres Fædreland. Et Liv uden Livsmulighed — og dog levede Folket — splittet eller landflygtigt, men det levede. Det er et Under. — Og var der nogenlunde taalelige Forhold blev Armenierne takket være deres skolede Ydmyghed, snilde Smidighed, gamle Kultur og ukuelige Arbejdsevne til Samfundsbærere i det træge Samfundsliv i de tyrkiske Skyggelände.

Det er, som de forfærdelige Lidelser kalder paa uanede Kræfter i Folket og lader det, der ellers faar Mennesker til at forstumme, give sig Luft i Sang og Digtning, Kunst og Videnskab. Navnkundige armeniske Arkitekter har sat deres kunstneriske Præg paa pragtfulde tyrkiske Moskeer, Slotte og Gravtempler. Armenisk Ornamentik, Udskærings- og Billedhuggerkunst er højt udviklet, og deres Mosaik-, Fajance- og Emaljearbejder er verdensanerkendt. Oplomstrende Handel og Virksomheder skyldes Armeniere. Tyrkiets første Trykkeri var en Armeniers.

Men hvilken moralsk og sædelig Kraft maa et saadant Folk ikke eje, der gennem Aarhundreder kristeligt set har staaet Vagt paa den yderste Skanse og Gang paa Gang ladet sig hugge ned uden nogensinde at gaa paa Akkord eller svigte deres Tro. At denne Hundevagt har mærket Folket og kastet sine Slagskygger er naturligt, men det dybe Drag i Folkets Natur er rent og uplettet, en aandelig Enhed, samlet under Korset.

I Begyndelsen af forrige Aarhundrede blev det hidtil i Vaaben underlegne Europa Tyrkiet jævnbyrdig, og stigende europæisk Velstand i Forbindelse med tekniske Fremskridt forrykkede yderligere Magtforholdet, hvortil indre Opløsning i Tyrkiet bidrog. De undertrykte Grækere, Serbere, Rumænere vandt atter national og politisk Frihed, og som af en Bagdør kom Haabet til det armeni-

ske Folk. Rusland sendte i 1813 sine Hære mod Persien for at erobre det rige Georgien, og ved et nyt Felttog i 1829, hvor Armenierne selv gjorde Udslaget, afstodes Landet lige fra Persien til Ararat til Rusland. Derved blev flere hundrede Tusinde Armeniere befriet fra Islams Undertrykkelse og Vold og optaget i det ganske vist ret uudviklede, men dog kristne og fremadstræbende russiske Rige, der, Zarrigets Mangler til Trods, havde Landefred og Retssikkerhed for Liv og Ejendom.

Og hvad armenisk Dygtighed og Handlekraft, Aand og Kultur formaaede under taalelige Samfundsforhold, friet fra Islams livdræbende Aand, viser den følgende stærke Opblomstring af Byer som Tiflis, Batum, Baku og Erivan i russisk Kaukasus og Fremkomst af en ny, rig og værdifuld armenisk Litteratur.

Det egentlige Armenien var dog stadig i Tyrkernes Vold. I 1877 trængte imidlertid de russiske Hære sejrrigt ind i Armenien. Men for Armenierne blev det kun som at komme fra Asken og i Ilden, da de slagne Tyrker og Kurder i Raseri kastede sig over de armeniske Landsbyer for at hævne Nederlaget. Ran, Drab og Rædsel fulgte i deres Spor.

Fredsslutningen Aaret efter tændte dog Haabet hos de fortrykte, men Haabet brast, — som saa ofte før. Thi Freden, der gav Rusland enkelte Grænsestrækninger af Tyrkisk-Armenien og Ret til at føre Kontrol med, hvad der blev under Tyrkiet, omstyrtedes af Kongressen i Berlin, hvori alle Europas Stormagter deltog.

Det politiske Skakspil, hvor Englands Frygt for Ruslands Magtstilling, der kunde spærre dem Vejen til Indien, var begyndt og spillede Gang paa Gang Tyrkerne Vaabnene i Hænde. Og i dette Spil, hvori efterhaanden alle Europas Stormagter deltog, og hvor hver førte sin snedige Politik for at skaffe sig Fordele eller Landevinding i det

hensmuldrende, engang saa mægtige Tyrki, kom Armenierne til paa det frygteligste og i bogstavelig Forstand at være Slagtefaar.

Europas Politik, der blev som et Skafot for hele det armeniske Folk, raaber til Himlen i sin Uretfærdighed, men, som det syntes, hidindtil forgæves.

Hvad blev da Følgen af Europas Politik? Det er kort fortalt: Døden for over to Millioner Armeniere og Udslettelse som Folk. Ganske vist maatte Sultan Abdul Hamid, særlig efter Henstilling fra England, der inden Fredskongressen i Berlin havde tilbudt Tyrkiet Militærhjælp mod nye russiske Angreb, imod at Tyrkiet overlod Kypern til engelsk Flaadestation, love at indføre visse Forandringer i sit politiske Styre, saa Armenierne sikredes Liv, Ære og Gods. Og alle Stormagterne forpligtede sig til ifølge Paragraf 61 i Berlinerfreden at vaage over, at dette skete.

I Tillid til denne europæiske Løfteparagraf rejste Armenierne sig i Selvhævdelse, bestemt paa ikke at taale al den Uret, Haan og Undertrykkelse, de havde været underkastet i Aarhundreder. Europas Mægtige vaagede jo over, at de sikredes menneskelige Levevilkaar.

Men det skulde gaa helt anderledes. Thi Sultan Abdul Hamid forstod udmærket godt, at Europas Mægtige ikke interesserede sig en Døjt for Armeniernes Skæbne, men blot vilde have en bekvem Lejlighed til at blande sig i Tyrkiets indre Anliggender og derved forfølge den Erobringspolitik, hvis Maal enhver vidste var Konstantinopel: Nøglen til Sorte Havet. Og der tændtes et ulmende Had til disse »kristne Hunde«, der foraarsagede, at en Lænke blev lagt om Tyrkiets Fod, der kunde give Anledning til ny Indblanding med Nederlag og Landafstaaelse til Følge. Abdul Hamid tænkte med Bitterhed paa den Tid, da Tyrkiet var stort og mægtigt og udstrakte sit Scepter over mange kristne Nationer, og derved havde saa mange Men-

nesker at udpine og udsuge, at dets Hjælpekilder syntes udtømmelige. Og hvor var nu disse kristne Folkeslag? De havde revet sig løs det ene efter det andet, Grækere, Serbere og Rumænere, og havde taget den Jord med sig, de boede paa. Nu var Tyrkiet kun lille og i indre Opløsning, og af kristne Folkeslag af nogen Betydning var kun Armenierne tilbage. Hvor længe vilde det vare, før ogsaa de rev sig løs og tog Landet med sig? De var ikke selv stærke nok til et saadant Skridt. Vaabnene var jo ogsaa taget fra dem; men var saa f. Eks. Russerne ikke parat til, hvad Øjeblik det skulde være, at fuldbyrdige det for dem? Var det saa ikke den letteste Maade at løse det armeniske Spørgsmaal paa ved at »løse op« for Armenierne: slaa dem ihjel? Det var sikkert Allahs Vilje! Og hvordan var det, myrdede den tyrkiske Regering ikke i 1822: 30,000 kristne Grækere paa Chios, 1860: 10,000 Syrere i Libanon, 1875: 10—15,000 kristne i Bosnien, 1876: 20,000 Bulgarere i Tundjadalen. Nu maatte det være Armeniernes Tur til at blive slagtede, kristne Hunde som de var. Og naar Muhamedanerne fik Lov til samtidig at udplyndre dem, fik de noget andet at tænke paa end være utilfreds med Sultanens Styre eller at udpønse Oprørsplaner. For det sidste var jo ogsaa i Gære, da Tilstanden i Tyrkiet forværredes Aar for Aar. Aarhundreders Rovdrift hævnede sig nu for Alvor. Ørkenen vandt ind paa det dyrkede Land. Alt stagnerede undtagen Græshopper og Røvere, der tog mere og mere Overhaand samtidig med, at Embedsstanden yderligere blev korruperet. Og den voksende Forbitrelse i Folket vendte sig i forstærket Grad imod Sultanen og hans Styre. Han var som en Mand, der trængt af Hunde paa alle Kanter, ser sig om efter et Ben at kaste til dem. Og Benet, han greb til, var det armeniske Folk. Naar først Mændene var dræbt, skulde deres Kvinder og Gods for en Tid mætte de graadige og utilfredse. Og Sul-

tanen trak Nettet sammen om sit Bytte. Nationalforsamlingen opløstes, Skoler lukkedes, armeniske Blade forbødtes, Arrestation af alle ledende Mænd ledsaget af umenneskelige Pinsler af de mistænkte i Fængslerne og Ransagen efter Vaaben, selv Knive og Knipler fratoges de kristne. Et Utal af raa Kurderhøvdinger udnævntes til Officerer og stillede over alle Dømsmyndigheder. De forsynedes rigeligt med Vaaben, — saa de kunde sikre sig deres Løn ved Ran og Plyndring. Det hele skulde se ud som et Grænserytteri imod Rusland, men var Sultanens Bøddler mod Armenierne.

Som en Prøve paa Myrderierne og af Forsigtighedshensyn til Europa lod Sultanen i Foraaret 1894 Provinsen Sassus, hvor Armenierne havde værget sig imod Kurdernes Overfald, plyndre. Med Kanoner blev Landsbyerne sønderskudt, og Soldater og kurdiske Bander myrdede Befolkningen uden Hensyn til Køn eller Alder.

De systematiske Myrderier foruroligede Europas Samvittighed, men Sultanen saa med Skadefryd, at udover betydningsløse Papirprotester var der ikke saa meget som en Finger, der løftede sig til Forsvar for de kristne Armeniere. Saa skred han da til Handling. Alt var jo forberedt. Armenien inddelt i Mordprovinser, hver med sin betroede Bøddel. De ventede blot paa Tegnet, saa Myrderierne kunde begynde. Det hemmelige Tegn blev givet. Og fra Oktober 1895 til Juletid samme Aar myrdedes 300,000 kristne Armeniere.

Enkeltheder eller Detaljer fra dette Bloddrama vil de fleste gerne skaanes for. Thi hvem taaler at høre om gløddende Trækul hældt over nøgne Rygge; levende unge Armeniere ophængt i Kroge for at deres Kød, som afhuggedes i Stumper, kunde udbydes til dem blandt Pøblen, der ønskede det; spæde Børn, der rives over af to Kurder

eller Tyrkere, fordrejede Menneskedjævle; Lystmord og Voldtægt af Kvinder og Børn som offentlig Forlystelse; Byer, hvor Rendestenene flyder med Blod, hvori afskaarne Øren, Næser og Fingre sejler. I Urfa gjorde en Mollaher det Løfte, at han med egen Haand vilde hugge 100 kristne Drengene ned. De blev slæbt hen paa et lille Torv, og der begyndte han med sin Kniv at slagte dem, en for en. Da han kom til den sidste, svigtede Kræfterne ham. »Det vil Allah vist tilgive mig, at jeg ikke formaar mere.« — — Hvem taaler egentlig at tænke herpaa? Men alt dette og meget mere har Armenierne lidt i Tusindfold, — lidt det for deres redelige Vilje og kristne Tro. — 568 af deres Kirker var ødelagte, 282 omdannet til tyrkiske Moskeer.

»Den røde Sultan«, Abdul Hamid, havde »tugtet« de »kristne Hunde«, saa der ikke var nogen Grund til at frygte, at dette dødsmerkede, nedbrudte Folk i Aartier skulde sætte sig noget Selvstændighedsmaal, men de sidste forslaaede Rester vilde være underdanige Slaver, som Tyrkerne kunde have Nytte af. For dygtige og arbejdsomme var Armenierne, det kunde ikke nægtes.

Den eneste Frygt, Sultanen og hans Kreds nærede, var, at Europas Stormagter vilde hævne deres Trosfællers Død. Han ventede intet mindre end en Krigserklæring fra det samlede Europa, der ved Underskrift af Berlinerfreden 1878 havde garanteret at ville sikre Armeniernes Liv, Ære og Gods. Men ikke een løftede Armen imod Bøddelen. Ja, man veg endog tilbage for at øve Pres paa Sultanen til Beskyttelse for de overlevende. I August 1896 dræbtes saaledes yderligere 6—8000 Armeniere i Konstantinopel.

Paragraf 61 i Berlinerfreden var kun et Skalkeskjul for europæisk Erobringspolitik, men den førte Armenierne til Slagtebænken som Kød for Islams Ulve.

HJÆLPEARBEJDET I URFA

Domkirkens Klokke i Urfa er som et Symbol paa det armeniske Folk. Den revnede ved Branden under Massakrerne i 1895, og dens før saa klangfulde og rene Tone blev brudt og sprukken, men dens Røst førstummede ikke. Og som med den revnede Kirkeklokke saadan ogsaa med det armeniske Folk. Det levede, men dødsmærket, splittet og underkuet.

Alle Europas Stormagter havde jo sveget deres Løfte til Armenierne. Kejser Wilhelm lod sig endogsaa, endnu før de myrdede kristnes Blod var koldt, fotografere Arm i Arm med Sultan Abdul Hamid, — og fik som Løn herfor Byggekoncession til Bagdadbanen. Tysklands Vej til det indiske Hav. Men paa samme Tid skrev Tysklands store Armenierven, Dr. theol. Johannes Lepsius sin gripende Bog: »Et Anklageskrift mod Europa«. Hans Ord vandt Genklang i vide Kredse baade i Tyskland og ud over Europa. Der foranstaltedes store Indsamlinger til Hjælp for de efterlevende Armeniere. Og saa stærk var den offentlige Mening i Europa, at Tyrkerne ikke turde lægge Velgørenhedsarbejdet alvorlige Hindringer i Vejen. Enkelte, Tyskeren Dr. theol. Johannes Lepsius og Amerikaneren Miss Corinna Shattuck f. Eks., ofrede hele deres Liv for Armeniernes Sag. Og som et af Guds Sendebud til det armeniske Folk kom faa Aar efter her fra Danmark: Karen Jeppe.

Den 2. November 1903 ankom hun til Urfa i Mesopotamien. Kong Abgars gamle By, Korsfarernes Edessa, nu sidst, i 1895, Skueplads for frygtelige Massakrer.

Om denne sin Ankomst til Urfa fortalte Karen Jeppe mange Aar senere:

Sammen med Tyskeren W. Künzler, der i fem Aar havde virket som Diakon ved det tyske Hospital i Urfa og nu vendte tilbage fra Besøg i sit Hjemland, nærmede jeg mig ved Aftenstid Urfa ridende paa et hvidt Æsel. Den halve By kom os i Møde. Hele Hospitalspersonalet med den tykke, godmodige Apoteker i Spidsen, Husfædrene fra Børnehjemmene, Folk fra den amerikanske Mission og en hel Mængde andre fra Byen. Der var en Hestetrampen og Vrinsken, Raab og Passiaren paa Vejen, og Støvskyer indhyllede det hele.

Da det lille Rejseselskab og Menneskemyldret fra Byen mødtes lød høje Velkomstraab, Hilsener udveksledes og alle steg af Ridedyrene. Der bredtes Tæpper ud over Jorden, og hele Selskabet lejrede sig for at spise, som det hører sig til ved en saadan Lejlighed. Alle havde bragt Mad med fra Byen, og hver af Kurvene havde uvægerligt en stegt Høne i Toppen og en Vandmelon i Bunden. Men foruden det, hvilken Variation af Kødretter, Kager og søde Sager. Man vidste slet ikke, hvor man skulde tage fat. Men alt skal jo have en Ende, og vi skulde videre.

Fra Byen var medbragt en smuk Hest, som jeg skulde holde mit »Indtog« paa; men den havde Damesaddel. Ikke Tale om, at jeg vilde sidde i den Tingst. Overhovedet saa Hestene mig fordægtige ud, de var saa animerede af Selskabeligheden. Jeg vilde have det hvide Æsel, som jeg havde redet paa de sidste Dage. Alle tilstedeværende protesterede, det passede sig ikke at ride paa Æsel ved en saadan Lejlighed. »Naa,« sagde jeg, »der er bedre

Folk end mig, der har holdt deres Indtog i en By paa den Maade.« Og det Argument bøjede de sig for.

Toget voksede som en Snebold. Den ene lille Trup efter den anden kom ridende ud ad Vejen for at slutte sig til Følget. Pludselig gjorde hele Toget Holdt, og alle steg af Dyrene. Det maa være en kongelig Person, der kommer. Det er en Dronning! Hendes Navn hviskes fra Mund til Mund: Corinna Shattuck! Hende, den stærkeste, der havde staaet som en Klippe i Nødens Tid uden Frygt og uden Tanke paa sig selv; hende, der havde ydet saa meget, at det var som et Eventyr at tænke derpaa. Dér kom hun ridende imod mig paa sit Muldyr, høj, mager og graahaaret. Hun maa have været smuk i sin Ungdom, hendes fine, intelligente Ansigt bar endnu tydelige Spor deraf.

Miss Shattuck stiger af sit Dyr. Jeg glider af mit Æsel og gaar hende i Møde. Hun breder Armene ud, drager mig ind til sig og kysser mig varsomt og moderligt.

Armeniernes Velgørerinde havde budt mig Velkommen. Indviet mig til min Gerning.

Det var lige ved Solnedgang. Himlen flammede mod Vest i Guld og Purpur. Vejen til Urfa laa badet i dette Lys, men udenfor Byens nordlige Indgang, Samsatporten, som Følget nu nærmede sig, faldt en bred, næsten natlig sort Skyggestribe over Vejen. Skyggestriben skyldtes en stor Høj lige udenfor Byporten. I Højen laa Massakrernes Ofre begravede.

I Solfaldsskæret holdt Karen Jeppe sit Indtog i Urfa, ridende paa et hvidt Æsel Side om Side med Armeniernes Velgørerinde, Miss Shattuck, hvis Efterfølger og Arvtager hun blev, men Skyggen fra Højen med de Tusinder af blege Dødningben faldt over hendes Vej.

Urfa var efter tyrkisk Statistik, der er meget ufuldkommen, en By paa 50—70,000 Indbyggere, hvoraf i normale

Tider noget over 20,000 var Armeniere. Og det var disse sidste, der prægede Byen, idet mindst ni Tiendele af samtlige Haandværkere, Læger, Advokater o. l. var Armeniere.

Men da Karen Jeppe kom til Urfa, var Forholdene helt forandrede. Det var jo netop Grunden til hendes Ankomst: De forældreløse Børn, Massakrerne i 1895 havde efterladt, havde kaldt og draget saa stærkt, at hun maatte sønderrive alle Baand, forlade Fædreland, Slægt, Venner og Arbejde for at kunne være hos dem, blive deres Moder.

Hvorledes var da Forholdene i Urfa? De var sagt med et Ord: Fortvivlede. Og saadan var det overalt i Tyrkisk-Armenien.

I tre Dage havde Muhamedanerne i December 1895 huseret iblandt Urfas armeniske Befolkning, der først ved List og Trusel var blevet afvæbnet. 4000—6000 Mand laa døde rundt om i Gader og Huse. Den sidste Dag brændte de Domkirken, der var stuvende fuld af 1200 Kvinder og Børn. Plyndring fulgte paa Drabene. De havde revet alt til sig, og med Flid ødelagt, hvad de ikke gad tage med. Den Bydel, de vilde Skarer den tredie Dags Aften forlod, var blottet for alt. Kvinderne, der ikke var blevet slæbt til Haremerne, og Børnene sad tilbage en Vinternat i tomme Huse med ituslaaede Døre og Vinduer og uden noget at tildække sig med, knapt nok med Klæderne paa Kroppen. Mange blev vanvittige af Rædsel, og mange hentede sig Spiren til en Sygdom, de maatte slæbe med hele Livet. Et stort Under, at de ikke alle døde denne Nat.

Kvinder og Børn, naar undtages de mange, der levende indebrændtes i Kirken, var mest blevet skaanede, idet Tyrkerne regnede med, at de af sig selv vilde omkomme eller tilfalde dem, naar Mændene blev ryddet af Vejen. De glædede sig paa Forhaand til at se de armeniske Kvinder, dem, de altid saa heftigt attraaede, drevne af Sult komme

til deres Dør for at tigge. De skulde da være værgeløse i deres Hænder. Men Tyrkerne ventede forgæves. De armeniske Kvinder kom ikke. De foretrak Fattigdom og Slid for Vanære. — I Europa og Amerika indsamledes store Pengesummer, men det varede jo en rum Tid, før disse Gaver naaede frem, saa de stakkels Mennesker vilde forlængst være døde, om ikke Hjælpen havde været lige ved Haanden og var kommen til dem allerede den næste Dag. Det var Bestyrerinden for den amerikanske Mission i Urfa, som allerede havde været der i flere Aar, men først nu kom til at vise, hvad et Menneske formaar.

Modig og uforfærdet gik hun frem gennem Ligdyngerne for at naa til de nedbrudte, forskræmte, næsten sanseløse Kvinder og Børn og staa dem bi i deres store Nød. Det er utroligt at høre om, hvor mange Mennesker hun naaede frem til, hvor mange hun gav Mad, hvor mange saarede hun plejede, hvor mange Mænd hun i hine frygtelige Dage med stor Fare for sit eget Liv havde kunnet holde skjult.

Det var hende, der holdt Byen i Live. Hun hejste Stjernebanneret over Missionshuset og aabnede Porten, og omtrent tre hundrede saarede, forfulgte og døende Armeniere sneg sig i de tre Dage, Rædslerne varede, ind gennem Missionshusets Port. Som en Helgen kom hun til at staa for Folket, og saa længe disse Tildragelser huskes, vil Miss Shattucks Navn og Skikkelse hæve sig lysende op fra den blodige Baggrund.

Aaret efter kom Tyskeren Dr. theol. Johannes Lepsius og fik oprettet et Sygehus, en armenisk Skole og et Børnehjem, hvortil senere knyttedes forskellige Værksteder og Industriskole for Kvinder, saa Enker og unge Piger her kunde blive i Stand til at tjene til Livets Opretholdelse. De havde aldrig før prøvet noget saadant, da de jo havde

haft deres Mænd eller Fædre til at fortjene Føden til dem og til at værne om dem. Men de var ikke længe om at lære at klare sig selv, saa Gaver og Almisser hurtigt kunde indskrænkes alene til syge og gamle samt enkelte, der havde en stor Børneflokk. Hertil kom, at der var reddet flere Mænd, end man skulde synes muligt efter tre Dages Myrderi. Men ikke blot hos Miss Shattuck, ogsaa rundt omkring i deres egne Huse var det lykkedes enkelte at holde sig skjult, og som efter nogen Tids Forløb atter begyndte at komme frem og søge Arbejde ude blandt deres Fjender.

Dog, deres Lod var uendelig bitter; for selv om Tyrkerne ikke længer dræbte dem, gjorde de dem Livet svært paa enhver tænkelig Maade. Og alt, hvad Armenierne ejede, havde de jo mistet. De maatte begynde helt paa bar Bund og leve i Nød og Savn, som for os er ufattelig. De havde ikke andet at sælge end deres Arbejdskraft. Og dem, de skulde sælge til, havde al Magten i deres Hænder. De kunde trykke Arbejdslønnen, saa meget de lystede, lade være med at betale, hvis det passede dem. Loven var paa deres Side, saa Armenierne var helt i deres Vold. Til alt dette kom, at de var stavnsbundne. En Armenier kunde ikke faa Pas til at rejse ud af Landet, næppe nok til en anden By. Og blev de paagrebet uden Pas, betød det Døden eller i bedste Fald strenge Straffe. Saa de maatte blive i Elendigheden og friste Livet blandt deres Bøddler. Tyrkerne vilde ikke af med dem. De skulde arbejde for dem, — det kunde eller vilde Tyrkerne ikke selv. Men de undte ikke Armenierne mere end lige at friste Livet, — og næppe nok det. En armenisk Urmager, der vægrede sig ved at reparere en Tyrkers Ur, da Værket var opslidt, blev Dagen efter arresteret. Han tildeltes Bastonnade af yderste Grad, og senere blev hans blodige

Fødder overhældt med en ætsende Syre. Det kunde hans Legeme ikke taale. Han døde efter en Times frygtelige Lidelser. Foran Fængslets Vinduer spillede Janitshar-musiken. Den skulde med Piber og Trommer overdøve den forpintes Skrig.

Det er nærmest en Gaade, hvordan Armenierne bar sig ad under saadanne Forhold med atter at komme i Gang. For frem kom de, om end det gik smaat. Men det var som Anekdoten fortæller: »En Armenier blev paa Vejen over-faldet af en muhamedansk Røver, der ikke blot tog hans Penge, men endog klædte ham helt af. Da der ikke var en Trævl igen paa Armenieren, vendte denne sig til Rø-veren og sagde: »Du har jo ikke taget mit Guldarm-baand!« »Hvad for noget?« spurgte denne bestyrtet og begyndte at søge igen. »Jeg kan intet Armbaand se.« »Ja, det er mit Haandværk,« svarede Armenieren, »ved det kan jeg skaffe mig alt det igen, som du har taget, og meget mere til. Men naar du har slidt de Klæder, du tog fra mig, kan du gaa med dine gamle Laser igen.«

Og saadan var det. Anekdoten er en sand Historie. Tyrken havde kun sit Sværd og var ved Lediggang gen-nem Generationer blevet en degenereret Slægt. Armenie-ren havde sine flittige Hænder, sin gode Forstand og sit mangfoldige Haandværkstøj, og frem for alt en utrolig Energi og Jernvilje til at komme frem. Hans Optimisme og Livsvilje var ukuelig. Han blev ved med at sætte Ploven i Jorden eller paa anden Maade skabe Værdier ved sine Hænders Arbejde. Det var Armeniernes største Heroisme, det, at de aldrig opgav sig selv, men blev ved trods alt.

Endnu sværere blev Livsvilkaarene, da Priserne paa Livsfornødenhederne omkring ved Aarhundredskiftet be-gyndte at stige. Ja, alt steg — undtagen Arbejdslønnen.

Saadan var Forholdene, da Karen Jeppe som »De danske Armeniervenner«s Udsending ankom til Urfa for at være Moder for 10 Drengene paa Dr. Lepsius' store Skole- og Børnehjem, for hvilken hun efter kort Tids Forløb blev Forstanderinde. Om de vanskelige økonomiske Forhold sagde Karen Jeppe da ogsaa: »Livsvilkaarene var saa svære, at de næsten tog Vejret fra mig.«

Det er forstaaeligt, at Karen Jeppe med Utaalmodighed længtes efter at komme i Gang med Arbejdet, da hun først var kommen til Urfa. Men de første halvandet Aar gik med at lære Sprogene: Armenisk, Arabisk m. fl., og med at lytte sig ind til Østerlændingens Sjæl og blive fortrolig med Sæder og Skikke, eller m. a. O.: den armeniske Mentalitet.

I al den Tid boede hun hos Tyskeren K. Eckart paa den i Tilknytning til Børnehjemmet oprettede Tæppefabrik. Denne Mand var, da Karen Jeppe ankom, Leder baade af Fabriken og Børnehjemmet og følgelig meget overlæst. Der var saaledes god Brug for Karen Jeppe, som ogsaa daglig aflagde Besøg i Børnehjemmet for at være fortrolig med Arbejdet, naar hun skulde overtage sin ansvarsfulde Post.

I Foraaret 1905 flyttede hun ud paa Børnehjemmet, der laa lige uden for den nordlige Byport, Samsatporten. Et tidligere Karavanseraj, paa Dansk: »Karavanchus«, Rejseherberg, Gæstgivergaard, Kro eller hvad man vil kalde det.

Adgangen til Huset, der er en trefløjet, toetages Bygning, sker gennem en Portgang, som kan lukkes med en tung Jernport. Den store Gaard er flisebelagt, men med en lille Have i Midten samt et rummeligt Vandbassin. I Bygningernes nederste Etage, de tidligere Stalde og Varemagasiner for de store Karavaner, er foruden Kostald,

Vaskehus, Bageri, Køkken, Spise- og Skolestuer. I øverste Etage med bred Terrasse foran under Vinløvstaget er i de tidligere Gæsteværelser Opholds- og Soverum for Børnene, omkr. tre hundrede og halvtreds. Her er ogsaa Karen Jeppe's Stue, for Enden af Terrassen, med to Vinduer ud over Porten, hvorfra der er Luft og Udsyn.

Det var den ydre Ramme. Den havde været, før Karen Jeppe overtog Styret; men det kendtes snart mere og mere, som Aarene gik, at »Livet i Huset« blev et andet. Hele Administrationen blev lagt om, saa der kom meget mere ud af meget mindre. Alene det var af stor Betydning i et Arbejde af saa store Dimensioner. Hendes praktiske Sans og enestaaende Administrationsevne vakte da ogsaa den største Beundring. Hun var skabt til at styre. Men det var alt sammen for lidet at regne i Sammenligning med hendes Indsats paa det pædagogiske og skolemæssige Omraade, som betød ikke mindre end en Fornyelse af det armeniske Skolevæsen. Det kendtes, at hun var sin Far's Datter og i ti Aar havde været paa Ordrup Latin-skole hos den idealistiske og dygtige Skolemand Professor H. Frederiksen. Der havde hun jo netop været betroet de sky og indesluttede, de, som Skolen kaldte mindre tiltalende Elever. Og Armenierbørnene var som oftest indesluttede, nervøse og pirrelige. De kunde være opfarende og gnistre af Trods, hvis deres Lærer eller Lærerinde ikke forstod dem. — De havde jo maattet døje Sult og Nød, som svækkede deres Legemskraft, og Rædsel og Sorg, som vi ikke fatter. At undervise og opdrage saadanne Børn kaldte paa Karen Jeppe's særlige Evner.

Blot et enkelt Eksempel:

Misak, hvis Livshistorie Karen Jeppe har skildret for derigennem at give et Rids af Livet og Forholdene i Urfa, havde forløbet sig. Han var saa ofte træt og nervøs, pir-

relig og opfarende, rigtig oplagt til Strid. Og nu havde han forløbet sig ikke blot overfor Husfaderen Ohannes Effendi, det gik saa tit paa, men ogsaa overfor den danske Dame, der daglig kom og gik i Børnehjemmet. Han havde aabenlys budt hende Trods. Og selv om hun den Aften gik uden at sige noget, kunde der jo ikke være Tvivl om, at han næste Dag vilde blive vist bort. Det var de andre Drengene enige om. »Misak maa jo være tosset,« sagde de. »Og hvad havde hun desuden gjort ham?« De begyndte at tage Afsked med ham. »For du flyver jo ud inden Aften!«

Misak gik i Spænding hele Dagen. Bare der vilde ske noget. Hans Nerver var paa Bristepunktet. De kunde ikke udholde Spændingen. — Selvfølgelig fortrød han sin Opførsel. Men det vilde han ikke for alt i Verden tilstaa. Han vilde vende sig og gaa uden et Ord, naar Slaget faldt. Som en Mand vilde han gaa Sultedøden, der var hans eneste Udsigt, imøde.

Det var en forfærdelig Dag. Endelig hen ad Aften kom en Dreng farende og raabte: »Hun er kommet!« Misak var en Besvimelse nær. Kort efter kom der Bud: »Misak skal komme op paa Værelset.« Han tog tavs Afsked med de andre. Han vilde jo næppe vende tilbage.

Men det gik helt anderledes, end Misak havde ventet. For da han stod over for hende, skændte hun ikke. Hun bare saa paa ham, saa hans Krigshumør gled bort. Han kunde slet ikke finde det igen. »Er du syg, Misak, eller fejler du ellers noget, siden du bærer dig saadan ad? Du skulde hellere sige mig, hvad det er. Jeg vil jo gerne hjælpe dig, hvis jeg kan.« — Det kom saa overraskende. Han kunde ikke fatte det. Ordene svirrede saa underligt rundt for ham. Men hendes Stemme var varm og blød. Det var mest den, der gik ham til Hjertet....

Han fandt ikke et Ord at svare, ikke engang det traditionelle: Om Forladelse, som Drengene ellers var saa godt dresseret til at komme med ved enhver Lejlighed. Han kunde jo umuligt forklare hende alt det, der plagede ham. Men hun forstod det alt sammen uden Ord og sagde: »Ja, ja, Misak, gaa saa og husk paa, at jeg er din Ven.«

Han gik rød og fortumlet ned til de andre Drengene og satte sig stille ned med et underligt Udtryk i Ansigtet. Og da de andre fik at vide, hvorledes det var gaaet, blev de ogsaa stille og listede af hver til sit. Men for Misak var det ikke mere saa let at komme i Krigshumør; for selv om han fik opsamlet en hel Bunke Galde, kunde et Smil fra Forstanderinden faa det hele til at forsvinde.

Det var den ensomme, uforstaaede Drengs, Misaks første Møde med Karen Jeppe. Det blev ikke det sidste.

To Aar senere, da han ledsagede hende paa en Hvile- og Ferietur, fortalte han hende sin Livshistorie en Aften, de sad ene i Rejseteltet.

Han er ikke alene fader- og moderløs, men ganske uden Slægt. Det sidste betyder for Armenierne langt mere end her hjemme. Og da Karen Jeppe, som lever med i hans Beretning, føler, hvor svært det er for ham at bære Ensomhedsfølelsen, siger hun i den dybe Stilhed, der indtraadte, efter han har sluttet sin Fortælling: »Misak, jeg holder af dig. Jeg vil være din Moder.«

En Jubel af Lykke gaar gennem Misak's Sjel.

Aaret efter antog Karen Jeppe tillige en Plejedatter, Lucia, med hvem Misak senere blev gift, og de to blev deres Plejemoder en værdifuld Hjælp og Støtte under de forfærdelige Tilstande, Verdenskrigen medførte for det armeniske Folk. Der kan i det hele ikke tænkes et mere inderligt og smukkere Forhold mellem Moder og Søn, end mellem Karen Jeppe og Misak Melkonian. Derom vidner ogsaa hans Ord i et Privatbrev ved hendes Død:

— — — »I den dybeste Smerte meddeler jeg Dem det uerstattelige Tab af vor elskede Moder, der Natten til den 7. Juli lukkede sine Øjne i mine Arme. — Hun hviler nu i det evige Lys. Vor tilbedte Moder, vor Fører i alle Ting, er ikke mere iblandt os. Vi har ikke mere nogen, til hvem vi kan betro vore Sorger, og hos hvem vi finder Trøst, — vi føler os forladte. Men Navnet Karen Jeppe vil leve evigt i vore Hjerter.« — —

— Dette at faa fat paa hvert Barns særegne Natur og skaffe den Udviklingsmulighed, samtidig med gennem ubøjelige Krav om Lydighed og Pligtfølelse at kappe de Vildskud, hvoraf der var saa rigeligt, forstod Karen Jeppe som faa. Misak var kun een af de mange.

Indtil Karen Jeppe overtog Styret paa Børnehjemmet sendtes saavel Drengene som Pigerne til den protestantiske-armeniske Skole i Urfa. Nu skete der ogsaa paa dette Omraade en afgørende Forandring. Børnene blev undervist i selve Hjemmet. Og Karen Jeppe indførte her Lydmetoden og Anskuelsesundervisning med det Resultat, at Børnene naaede langt hurtigere og betydelig længere frem end tidligere. Lærere langvejs fra kom til Børnehjemmets Skole for at sætte sig ind i Undervisningen. Ja, det gik saa vidt, at der i Urfa og i Omegnens Byer ikke antoges nogen Lærer eller Lærerinde, som ikke havde Kendskab til Karen Jeppe's Undervisningsmetode. Og da der ude fra stadig kom Anmodninger om at skaffe Lærerinder, uddannedes saa vidt muligt de ældste af Pigerne hertil. — Børnehjemmets Skole og Lærerinde-Uddannelse fik saaledes vidtrækkende Betydning.

Men selv om Forholdene er aldrig saa ideelle paa selve Børnehjemmet, saa volder det Karen Jeppe store Bekymringer, hvorledes det skal gaa særlig Drengene efter deres Udtrædelse. Pigerne var det noget lettere for. De kunde

gaa lige ind i Arbejdsanstalten og slaa sig igennem saa godt eller daarligt, som de andre Kvinder. For Drengene var det haabløst. Thi i de Aar steg og steg Priserne paa Livsfornødenheder. Haandværksmestrene, hvoraf næsten alle var Armeniere, kunde daarligt nok holde Hovedet over Vande. Svende og Drengene blev udpint og udnyttet til sidste Draabe. Der maatte aabnes Veje, hvor Drengene kunde tjene noget mere, end Tilfældet var i de almindelige Værksteder i Byen. Og hvor andre kun saa Uføre, fandt Karen Jeppe en Udvej. Hun knyttede forskellige Værksteder til Børnehjemmet. Det var hendes Tanke derved at skabe en Livsmulighed for de opvoksende Drengene samtidig med, at de ved deres Arbejde kunde naa til at bestride alle Hjemmets Udgifter. »Thi en Anstalt, som skal leve alene af milde Gaver, staar paa usikre Fødder,« skrev hun i en Beretning herom.

Der kom Snedker-, Skomager- og Skrædderværksted; Garveri, som Karen Jeppe, da ingen kvalificeret Leder kunde findes, personligt skaffede sig Kundskaber om og Indsigt i; et stort Bomuldsvæveri med tilhørende Farveri, og hun arbejdede paa at faa et Silkevæveri. En Mængde Morbærtræer blev plantet, og Misak begyndte at uddanne sig til at kunne overtage Ledelsen.

Et af de alvorligste Spørgsmaal for Karen Jeppe var Børnehjemmets kristelige Ansvar overfor Børnene. Hun ansaa det for Hjemmets væsenligste Opgave. Men som den selvstændige Personlighed hun var, taalte hun allermindst paa dette Omraade nogen Tvang. Det personlige Gudsforhold var for hende helligt og ukrænkeligt. Derfor kunde hun ikke være med til, at Børnene skulde paa-virkes eller tilskyndes til at gaa fra Folkets gamle, historiske Kirke, den gregorianske, der staar den græske nærmere end den romersk-katolske, og over til den prote-

stantiske, der, efter at amerikanske evangeliske Missionærer i 1846 fik bygget den første protestantiske Kirke i Armenien, havde vundet nogen Udbredelse. Og paa flere Børnehjem, ogsaa i Urfa, før Karen Jeppe traadte til, havde evangelisk Paavirkning udelukkende gjort sig gældende. Om dette Forhold skriver Karen Jeppe:

»Den for os tilsyneladende i Formalisme stivnede gregorianske Kirke har dog formaaet gennem snart to Aartusinder at give Folket en Kraft, som vi Protestanter maatte misunde, saa det ikke fornægtede Jesu Navn; saa hellere dø, selv om det skulde gaa gennem grufulde Pinsler. Og foruden Kirkens religiøse Indsats har den været en enestaaende Vogter og Bærer af det nationale Liv. Nej, vi Protestanter bør tale saa sagte om den »døde« gregorianske Kirke, saa meget mere som den protestantiske gør Armenierne rodløse i det nationale, skiller dem fra Folket.«

Der blev heller aldrig i Børnehjemmet øvet noget religiøst Pres. Gregorianerne og Protestanterne kunde gaa til deres respektive Kirker; og Overgang fra et Kirkesamfund til et andet skete aldrig, saa længe de var paa Børnehjemmet. Efter den Tid bestemte de jo selv, hvad de vilde.

Frihed under Ansvar og ikke Tvang maatte der være, hvor Karen Jeppe raadede. Det er vel ogsaa derfor, at der paa Børnehjemmet i en hemmelig Skuffe gemtes haandskrevne Bøger med de armeniske Sange. Disse Sange er strengt forbudt. Men hvor skal Børnene lære at kende deres eget Folk og nationalt set blive Armeniere, naar de ikke maa synge Folkets Sange. Og de synges. En af Hjemmets Husfædre, den fromme og vise Ohannes Effendi, spiller dæmpet paa sin Violin, og Børnene, som sidder med blanke Øjne og hede Kinder, nynner sagte med. — Han holdt de skønne armeniske Sange levende paa Bør-

nenes Læber; — men i den store Nat, som under Verdenskrigen gik over Armenien, føres han sammen med Hjemmets anden Husfader i Fængsel, forhøres under umenneskelig Tortur og dør under Piskeslag.

Den store Husførelse, Skolen og de mange Værksteder, der altsammen ikke alene skal varetages samtidig, men tillige føres videre frem, hvortil kommer Regnskabet og Beretningerne om Arbejdet, som skal skrives paa flere Sprog, er det ikke nok for en Kvinde, hvis Helbred er vaklende? Det er langt over et Menneskes Kræfter. Men Karen Jeppe naar længere. Thi hvor hun saa, der var noget, som burde gøres, men som ingen havde tænkt paa, der greb hun ukaldet ind. Det laa jo netop og ventede paa hende. Hvad andre lige saa godt kunde gøre, det lod hun altid ligge, men hendes Hjerte var ligefrem genialt til at finde de Steder, hvor der var Brug for hendes Kræfter.

Hun optog et stort og dybtgaaende Hjælpearbejde blandt Urfas fattige. Der var — allermindst for Armenierne — intet, som hed Fattig-, Syge-, Alderdomshjælp e. l. sociale Foranstaltninger, og dog var »Urfa en eneste stor Fattiggaard,« skrev Karen Jeppe. »Særlig i Vinteren 1909—10, hvor der ligefrem var Hungersnød. Vejret havde været ugunstigt, og Græshopperne havde hærget Egnen. Kornspekulanter hjalp til med at forværre Ulykken, idet de opkøbte hele den sparsomme Høst og skruede Kornpriserne op til det eventyrlige. Mange Armeniere kunde ikke mere skaffe sig Husly eller det tørre Brød. Der fandtes Mennesker, som Maaneder igennem ikke havde set Brød. Forleden traf jeg en frygtelig elendig stillet Mand, som, da jeg gav ham Brød og andre Ting at spise, kyssede Brødet flere Gange og holdt det op mod sit Hoved. Saa fortalte han grædende, at han og hans Familie ikke havde set Brød i halvtredje Maaned.«

Saadan var Forholdene for adskillige Armeniere. Der maatte hjælpes. Men det krævede Penge, og de kunde ikke tages fra Børnehjemmets i Forvejen knappe Midler. Men Karen Jeppes Navn og Anseelse var nu saa kendt og grundfæstet baade i Europa og Amerika, at hun ved at skrive til Venner om Forholdene fik samlet betydelige Summer. I København afholdtes f. Eks. en stor Basar med lutter armeniske Genstande. Basar-Udsalget lykkedes over Forventning, hvorfor det senere med Held er gentaget adskillige Gange.

Hvis man kan bruge Betegnelsen »eventyrlig« om Karen Jeppes Foretagender, saa maa det være om Købet af »Medjeide«. Hun fortæller selv herom:

»Medjeide, der laa lidt inde i Randbjærgene, var aabenbart et gammelt Flodleje. Stedet egnede sig vel ikke til Hvededyrkning, men derimod saa meget bedre til Anlæg af Vingaarde og til Træplantning; men det hørte til de mest berygtede Steder, hele Karavaner var forsvundet derude, enhver gik uden om det. Jorden kunde faas til Spotpris, saa jeg besluttede, at Medjeide skulde være vor »Koloni«. Et Stykke blev købt for en Sum af 100 danske Kroner. Selve Floddalen blev om Foraaret beplantet med Vinstokke. Den havde Plads til 4000, og det var kun den mindste Del af Grundstykket.

Det gav ligefrem et Sæt i alle, der hørte, at »Pigen« vilde bo derude om Sommeren. Det lød utroligt. Men »Pigen« kom i Begyndelsen af Juni. Og paa en Høj lige ved den Hovedvej, som ikke var benyttet i mange Aar, men som gik igennem Medjeide, blev rejst et stort Telthus, der var synligt over hele Landskabet, og der drog hun ind med hele sin Husstand.

»Hun har naturligvis Soldater med,« sagde Kurderne og skævede op til Teltet. Endelig var der een, som tog

Mod til sig og gik derop for at byde hende velkommen til deres Egn. Han kom tilbage med den overraskende Meddelelse, at der ingen Soldater var, men kun en stor Hund, der rigtignok saa forfærdelig bisk ud.

»Er der ingen Soldater?« udbrød de andre forbavsede. »Tænk, hvor hendes Konge maa være mægtig, at han kan beskytte hende alligevel; for hvis hun ikke vidste sig sikker, kom hun naturligvis ikke. Vi maa rigtignok passe paa, at der ikke sker hende noget; det gaar da først ud over os, der bor nærmest ved.«

Kurdernes Fantasi kredsede hyppigt om denne mærkelige Pige, der var saa uendelig frygtløs, at man om Dagen tit ikke engang saa et Mandfolk deroppe, men kun et Par Kvinder. Og hvem, der var noget der paa Eggen, lagde Vejen om ad Medjeide og allagde saa med det samme Pigen et Besøg. Hun modtog dem venligt, bød dem Kaffe og Cigaretter og underholdt sig med dem. Det følte de sig bærede af og undlod ikke, naar de kom hjem, at betyde deres undergivne, at de havde at lade Pigen, og hvad hendes var, med Fred.

Snart var det aabenbart, at der ingen Fare var ved at færdes ad den Vej. Flere og flere Karavaner fandt den, og Kurderne fra de omliggende Landsbyer tog Vejen derigennem, naar de drog til og fra Urfa. Og saa var det ogsaa saa rart, at man kunde gaa op til hende og faa noget at drikke, naar man var lige ved at omkomme af Tørst i Sommerheden; for ingen andre Steder vidt og bredt var der Vand at faa. Der kom flere og flere, som gerne vilde have Vand, hvorfor der blev købt en stor Vandkøler og stillet op nede ved Vejen og hver Dag fyldt med friskt Vand. Det vakte Opsigt i hele Eggen. Tænk at Pigen havde lavet en »Cheirat«, en Barmhjertighedskilde; den Slags Gerninger er meget højt i Kurs blandt Muhamedanerne. De, der drak af den, undlod ikke at

nedbede Himlens Velsignelse over hende og især over hendes Fader.

Medjeide var nu i alles Øjne fredlyst, ikke blot om Sommeren, men hele Aaret rundt. Overfald og Tyveri var utænkeligt dér. Følgen var da ogsaa, at flere og flere flyttede derud, og efter nogle Aars Forløb var de tidligere Vingaarde, der havde ligget hen som Vildnis, atter bragt i Orden, saa hele Medjeide var som en frugtbar Have.«

Ogsaa dette Karen Jepes vovelige Forehavende lykkes; »thi hun var sammenlevet med Orienten, og hendes Instinkt sikkert overfor dens Børn«.

En Solstraale i Mørket for det armeniske Folk var Ungtyrkernes Sejr i 1908. Thi ved en Kongres i 1907 havde Ungtyrkerne, ogsaa kaldet »Komité for Enhed og Fremskridt«, forstaaet at knytte det armeniske nationale Parti til sig for at kunne anvende dets Penge og Kræfter til egne Formaal, hvad Armenierne tidsnok fik at føle. Foreløbig gik en uhyre Bølge af Begejstring gennem den armeniske Folkesjæl, da Ungtyrkerne, efter at de var kommen til Magten, proklamerede, at det osmanniske Rige nu skulde være en Kulturstat med Lighed for Loven for alle Nationaliteter og alle Trosbekendelser. Pastvang og Censur skulde afskaffes, Liv og Ejendom sikres. . . . Kun alt for tidligt blev det klart, at aarhundredgammel Vane til at undertrykke ikke ophævedes ved et Regeringsdekret. Den tilsyneladende saa lovende Begyndelse blev allerede Aaret efter skæmmet af Massakrerne i Kilikien, der kostede 20—30,000 Armeniere Livet. Blodbadet blev sat i Scene af Ungtyrkerne sammen med Sultan Abdul Hamid. Sidstnævnte fik Skylden, og Ungtyrkerne styrtede ham fra Tronen for at aflede Opmærksomheden fra dem selv.

— At Ungtyrkerne havde ment det ærligt med deres Løfter til Armenierne, er muligt; men de manglede baade

politisk Dygtighed og Karakterstyrke til at føre Programmet igennem. Bevidst Hyklere var Ungtyrkernes Ledere næppe. Men et er at omstyrte et raaddent Samfund, et andet at opbygge et bedre paa dets Ruiner. Og en saa bundløs Korrupption som den, der havde raadet i det gamle Tyrki, er ikke let at komme til Livs; det er mere nærliggende selv at gaa til Bunds heri. Og det var det, Ungtyrkerne gjorde.

De første Par Aar — bortset fra Massakrerne i Kilikien — indførtes dog Ændringer til det bedre. Ja, Tyrkerne gør endogsaa Armenierne de smukkeste Komplimenter og Kærlighedserklæringer. Og da Hans Excellence, den senere Krigsminister Enver Pasha, tillige med sin Stab blev reddet af armeniske Tropper, da han i Krigen med Rusland 1912 saa godt som var tilfangetaget i Kaukasus-egnene, berømmer han i en senere Skrivelse den trofaste armeniske Nations Tapperhed. Skrivelsen blev paa Regeringens Befaling offentliggjort ved Opslag.

Armenierne ligesom rettede Ryggen, og deres økonomiske Kaar bedredes en Del. »Der kom som en Foraarsfest over Armenien. Den blev ikke lang. Den endte i den mørkeste Nat, der nogensinde har bredt sig over dette ulykkelige Folk,« skrev Åge Meyer Benedictsen. Thi lidt efter lidt vendte Hadet til Armenierne tilbage. De tilhørte jo en dygtigere Race end Tyrkerne. Og Ungtyrkerne erklærede da ogsaa gentagne Gange aabenlyst, at for dem var der kun en Nationalitet: Muhamedanernes. Armeniernes Glæde syntes dem for aabenlys, for udæskende. Optimister, som Armenierne er, troede de sig for sikre, lod sig daare af »Papirsfriheden« til at stifte Foreninger, synge nationale Sange, udgive Blade og Tidsskrifter. De glemte, at de endnu var i det gamle Rovdyrbur. Og de saa ikke, at Timen for Armeniens fuldstændige Udslættelse nærmede sig.

DEN STORE DØD

Tyrkiet har ingen jordisk Appel mere.
Det er dømt — af alle, der ved Sand-
heden, og af sig selv!

Åge Meyer Benedictsens.

Den Pen er ikke støbt, hvormed det er muligt at skildre Tyrkernes djævelsk-bestialske Skændselsgerning mod det armeniske Folk i 1915—16. Det maatte blive et Billede af Helvede, og det er der ingen, som magter.

Hvad skete der da i disse Aar?

Det er fortalt med faa Linier, men den uhyre Sum af Legems- og Sindslidelser kan ikke beskrives. »Det var en Kristendomsforfølgelse af saadanne Dimensioner, at den ikke i fjerneste Grad lader sig sammenligne med de berømte Forfølgelser under Nero og Diokletian. Og desuden den allerstørste Forbrydelse i den hidtilværende Verdenshistorie, hvad der dog siger noget,« skriver Østrigeren Franz Werfel.

Hvad var Aarsagen til denne »allerstørste Forbrydelse i den hidtilværende Verdenshistorie«, og hvorledes iværksattes og forløb den?

Den væsentligste Grund var, at Hadet til Armenierne, hvis Hovedfejl var Dygtighed og Kristentro, vendte tilbage med fornyet Styrke og Intensitet, da Tyrkerne i de nærmest følgende Aar efter Ungtyrkernes Overtagelse af Statsstyret efterhaanden helt maatte opgive Magten og Herredømmet paa Balkan. Drømmen om et europæisk

Tyrki var bristet, og som en Slags Erstatning for de bristede politiske Illusioner fulgte det aarhundredgamle Hævnmiddel: Vold mod, Drab af og Ran fra de svageste, der i Tyrkiet altid betød Armenierne, hvis fuldstændige Udsltelse eller Udryddelse fra nu af var den tyrkiske Regerings skjulte politiske Maal. Og med satanisk Genialitet benyttede den tyrkiske Regering under dets Krigsminister, Enver Pasha, den store ubønhørlige Massemorder (som i 1912 blev reddet fra russisk Fangenskab af armeniske Tropper) og Indenrigsministeren Talaat Bey det belejlige Øjeblik straks efter Verdenskrigens Udbrud, hvor Faren for fremmede Magters Kontrol og Indblanding var minimal, til under Paaskud af landsforræderiske Handlinger, Spionage, Oprør o. l. at iværksætte en Deportation af hele den armeniske Befolkning.

Regeringens forudfattede Plan om Udryddelsen af hele den kristne armeniske Befolkning kunde nu, takket være Verdenskrigen, i hvilken Tyrkiet indtraadte 1. November 1914 ved uden Krigserklæring at bombardere de aabne russiske Byer ved Sortehavet, faa et Skær af militær Foranstaltning. Det var en Deportation af »et upaalideligt Folkeelement«, »en krigsnødvendig Handling«, der 25. April 1915 indlededes med, at Indenrigsminister Talaat Bey lod 600 ledende Armeniere arrestere. Folket var dermed berøvet sine Talsmænd, der uden Forhør eller Dom sendtes til Forvisning dybt inde i Lilleasien. Otte vendte tilbage efter udstaaede Lidelser. De øvrige var døde eller myrdet paa grufuld Maade.

»Af militære Hensyn« lukkedes alle armeniske Skoler, armeniske Blade og al privat Korrespondance paa armenisk forbødes ved provisorisk Lov af 31. Maj. Den indre Forbindelse hos det dødsviiede Folk var med disse Foranstaltninger brudt.

Derefter gik det fremad imod Maalet: Den store Intethed. »Jeg vil ikke se én af dette forbandede Kristenfolk i Tyrkiet efter Krigen«, udtalte Talaat Bey. Nu skulde det gøres grundigt, ikke et Lapværk som Massakrerne i Halvfemserne. Det første var regelløs Vilkaarlighed og opjaget Blodrus, men det sidste noget langt forfærdeligere: Orden. Alt forløb efter en i Ministerierne i Stambul udarbejdet Plan. Massakrerne varede i tre, fire, i værste Fald syv Dage. Deportationen indtil den sidste Armenier var dræbt af Sværdet, sultet ihjel paa Vejene, tørstet ihjel i Ørkenen, bortrevet af Kolera eller Plettyfus.

Sammen med den provisoriske Lov af 31. Maj udgik Befaling til Militærmyndighederne om at afvæbne »den forræderiske Armeniernation«, d. v. s., at kalde de indkaldte tilbage fra Linietjenesten, som derefter tillige med utjenstdygtige og ikke saa faa Kvinder anvendtes ved Vejarbejde, Transport o. l. Og de, der ikke her segnede under Arbejdet, de maatte slide som Lastdyr (et enkelt Sted, hvor de maatte bære tunge Byrder over Bjergene, døde 3000), blev senere hugget ned, druknet i Floder og Søer eller styrtet i Bjergkløfter.

Efter denne Afvæbning, »som der ikke skulde tales om«, kunde Gendarmerne gaa i Gang med at endevende de kristnes Huse og Ejendele for at søge efter Vaaben. Hvorledes, dette foregik, fremgaar af, at ved Musa Dagh, »hvor det hele skete lemfældigere end i de fleste andre armeniske Byer og Landsbyer«, blev *kun* Præsten pisket, saa han besvimed, og *kun* to Mænd blev dræbt og *kun* to Kvinder voldtagne af Gendarmerne.

Fra Juni »maatte man skride til at forvise ikke faa Familier fra »de oprørske Centrere« ned til Mesopotamien«, hedder det i Tyrkernes officielle Meddelelse til deres allierede Vaabenfælle: Tyskland. Man maa bare forstaa,

at der med Udtrykket: »ikke faa Familier« mentes hele det kristne armeniske Folk.

Og Tyrkerne gik planmæssigt frem. De begyndte lige bag den tyrkiske Front og skred rask frem, saa hele det armeniske Omraade blev ryddet for de kristne. Fra Landsbyer og Smaabyer blev Armenierne drevet sammen Flokkevis og ført Syd paa over Bjergene, ad Stier og Kratveje i brændende Sol ind i Syriens og Mesopotamiens Ørkener. Det var dog kun et Faatal, der naaede saa langt. De fire Femtedele blev paa Vejene. Lig hobede sig op. En Million Menneskeliv gik tabt. Over Halvdelen af det armeniske Folk.

Hvad der foregik af Raahed, Skændsel og Vold paa disse Deportationstog trodser al menneskelig Fantasi. Og dog kunde de, »der gennem Døden, selv den grusomste, blev forløst« og ikke naaede frem til Deportationslejrene ved Eufratflodens Bredder mellem Deir es Zor og Meskene prise sig lykkelige. Det lyder bespottende. Men lad os høre, hvad Infanterikaptajnen, der havde besøgt de fleste Deportationslejre, beretter herom: ».... Valpladser er græsselige.Men den største Valplads er slet intet mod Deir es Zor.Det kan ingen forestille sig. Det er ikke mere Mennesker.Spøgelser. Dog ikke af Mennesker.Spøgelser af Aber. De dør kun langsomt, fordi de æder Græs og nu og da faar en Bid Brød, efter at en Del Kommissioner har besøgt Lejrene. Men det allerværste, de har ikke mere Kraft til at begrave de ti Tusinde Lig.Deir es Zor, det er Dødens uhyre Retirade. I deres umenneskelige Elendighed ved de ikke mere, hvem der er Ven eller Fjende: Naar jeg kom til en af disse Lejre, styrtede Horderne sig over mig. Det er for det meste Kvinder og Oldinge, alle næsten nøgne. De brøler af Sult. Kvinderne søgte i min Hest's Skarn efter ufordøjede Havrekorn.«

Uden Ophold vandrede og vandrede Mennesketoget imod Ørkenerne, drevet frem med Piskeslag, Kolbestød og Bajonetstik. Længst naaede de ældre Kvinder, Oldinge og de større Børn. Mændene blev hurtigt slaaet ned og de unge Kvinder og Piger røvet eller solgt til Tyrkere, Arabere eller Kurdere. Paa velegnede Samlingssteder strømmede disse til, og Gendarmerne holdt Udsalg. Prisen paa en uberørt Pige var 5 Kr., for en voldtaget 75 Øre. »Men,« som Gendarmerne med en Grimasse antydede, »vi beklager kun at have til 75 Øre!« Særlig attraværdige Piger og unge Kvinder klædtes splitternøgne og maatte vandre saaledes i Dagevis til Forlystelse for deres Vogtere.

Fru Kristine Tersibashian fra Erserum beretter under Vidneansvar: »Man førte os i Malatia op paa Bjerget og skilte Mændene fra Kvinderne. Kvinderne var omtrent 10 Meter borte fra Mændene og kunde se, man dræbte dem med Økser. Ogsaa min Broder fik Hovedet slaaet af. Da min Moder saa det, faldt hun om og var død paa Stedet. . . . Da det begyndte at mørkne kom Gendarmerne og søgte de kønneste Koner og Piger ud. . . . Og de, der ikke vilde lystre, som ikke vilde give efter, blev alle gennemborede med Bajonetterne, og Benene blev revet fra hinanden. Endog frugtsommelige Kvinder fik Ribbenene skaaret igennem, og Fostret blev taget ud og kastet bort.«

Gennemgaaende fik kun Børn under 5 Aar Lov til at leve. De kunde blive Muhamedanere, podes ind i Islams Træ, uden Minde om Fortiden.

Men da der navnlig i det vestlige Lilleasien (dette Distrikts Diktator var ingen Ven af Myrderierne) var en Del af de ulykkelige, som naaede frelst og i nogenlunde taalelig Stand til Nordsyrien, maatte der et ekstra Ciffertelegram fra Indenrigsministeriet til for at holde Mordviljen oppe.

Telegrammet, der er afsendt 15. September 1915, lyder i Åge Meyer Benedictsen's Oversættelse:

Til Politikontoret i Aleppo!

Det har tidligere været meddelt, at Regeringen paa Komiteens Ordre har besluttet fuldkomment at udrydde alle de Armeniere, der bor i Tyrkiet. De, som vil modsætte sig denne Befaling, kan ikke regnes for Regeringens Venner (d. v. s. er Landsforræddere). Uden Hensyn til Kvinder, Børn eller Syge, hvor tungsindige end Ødelæggelsens Midler kan synes, uden at lytte til Følelser eller Samvittighed, der *skal* gøres Ende paa deres Tilværelse.

Indenrigsminister Talaat.

Saadanne og lignende officielle Telegrammer, der foreligger i stort Tal, taler deres utvetydige Sprog. Og de bortforklares f. Eks. ikke ved, at en dansk Ingeniør, der i de senere Aar har arbejdet ved Jernbaneanlæg i Tyrkiet, saa sent som i Oktober 1935 i et Interview i vor Hovedstadspresses frivolt erklærer, »at det aldrig har været den tyrkiske Regering, der stod bag ved Myrderierne, men de lokale Agaer«, for derefter kynisk at tilføje: »Naa, nu er Armenierne da ogsaa trængt op i et Hjørne, og det hele forbi med dem.« — Et saadant Dolkestød i Ryggen paa det splittede armeniske Folk og Karen Jeppes Minde af en Landsmand, der ikke ved, hvad han taler om, virker forstemmende, men ikke overbevisende.

Da det viste sig umuligt at skyde, drukne; brænde, slaa, stikke eller skære alle Armeniere ihjel, de lejede Mordere blev nemlig efterhaanden trætte af at dræbe og krævede Løn herfor, da der ingen »Fortjeneste« var ved at myrde de allerede udplyndrede, næsten nøgne Skarer, som nu var tilbage, overlod man det beskidte Haandværk til Sul-ten og Tørsten. Mad blev taget fra de ulykkelige, saafremt de havde noget spiseligt, ligesom forgiftet Brønd-

vand nu blev et Led i Systemet, eller Gendarmer og Soldater med Knipler og Bajonetter holdt de af Tørst vandrige Skarer borte fra Brønde og Drikkesteder. . . . Og da det alligevel lykkedes for en Del at slippe bort til Damaskus og Jerusalem, telegraferede Talaat Bey:

Skønt der burde vises den yderste Iver for at udrydde de noksom kendte Mennesker (det staaende Udtryk for Armenierne i Ciffertelegrammerne), erfarer vi, at disse bliver hjulpede bort til uheldige Steder. En saadan Overbærenhed er utilgivelig. Disse Menneskers Forvisningssted er — Intetheden. Jeg raader Dem til at handle efter denne Tilrettevisning.

Talaat.

Hvert Deportationstog havde sin Lidelseshistorie, ens og dog med nye kvalfulde Detailler. Talløse Lig i alle Stadier af Forraadnelse og hvidnende Knokkeldynger viste Vejene, de havde gaaet.

Under alt dette var Karen Jeppe i Urfa. Hun skrev 15 Aar efter om de forfærdelige Tilstande: »De var saa umenneskelige i deres Art, at man endnu næppe kan tro paa deres Virkelighed, selv ikke, naar man har været med til at opleve dem. Det forekommer én som en ond Drøm.« . . .

Den amerikanske Missionsleder Mr. Lesley, som havde afløst Miss Shattuck ved hendes Død, blev da ogsaa sindsyg af alle disse Rædsler og begik Selvmord. Men Karen Jeppe blev paa sin Post. Og hendes Mod, hendes Dødsforagt, hendes Evne til i farlige Situationer lynsnart og dog roligt at finde en Løsning var utrolig. Hun reddede med Fare for sit eget Liv adskillige Mennesker, baade Mænd og Kvinder, og holdt dem oppe legemligt og sjæleligt. Hjalp andre Hundrede i Nødens Stund. Hvad hun

præsterede i disse godt halvandet Aar er ufatteligt. Hun kom til at staa som en Helgen for Armenierne og fik Hædersnavnet: »Pigen fra Urfa!«

Saa godt som hele den armeniske Befolkning gik uden Modstand med i de trøstesløse Deportationstog (Vaabnene var jo forud blevet dem frataget og deres Førere dræbte). Kun enkelte Steder, i Grænseegnene ved Kaukasus og i Urfa, mødte Tyrkerne Modstand. Udfaldet heraf var forud givet. En Undtagelse danner Kampene paa Musa Dagh, Mosesbjerget, paa hvis øverste Plateau ca. 5000 armeniske Mænd, Kvinder og Børn fra syv omliggende Landsbyer havde forskanset sig og forsvarede sig heltemodigt i 40 Dage og Nætter mod en overmægtig Styrke af tyrkisk Militær og Gendarmer, indtil de paa den 41. Dag blev undsat af et fransk Krigsskib, der anløb Bjergets nederste Fod mod Middelhavet, hvorefter den fransk-engelske Middelhavsflaade bragte alle de ulykkelige i Sikkerhed.*)

I Urfa forskansede Armenierne sig i deres Bydel, men Tyrkerne telegraferede til Aleppo efter Forstærkning, ogsaa Kurdere tilkaldtes; saa det gaar snart tilbage med Armeniernes Forsvar. Den 16. Oktober overgiver de sig, og de faa Mænd, der endnu er i Live, føres udenfor Bymuren og massakreres af Kurder og Tyrkere. — Og Kvinderne? — Lad os ikke tale om dem!

Børnehjemmet og Skolen er forlængst lukkede, som overalt i Armenien ifølge den provisoriske Lov af 31. Maj. Karen Jeppe er flyttet til Dr. Vischers Hus ved det tyske Hospital. Doktoren selv var før Krigen rejst paa Orlov i sit Hjemland og kan nu ikke vende tilbage. De to Husfædre fra Børnehjemmet tillige med de faa Børn, som ikke har Slægtninge, er søgt hen i den tidligere tyske

Franz Werfel: „De 40 Dage paa Musa Dagh“.

Tæppefabrik, i hvis tomme Lokaler der er rigelig Plads; men Husfædrene kastes i Fængsel. Den ene dør under Pisken, den anden stikkes ned, — og Børnene? Det véd kun den almægtige Gud!

I Karen Jepes Hus er der en Tid henved fyrrer Personer samlede. Og gentagne Gange ved Dag og ved Nat er der Politiundersøgelse; men Politiet finder ingen. Første Gang, Politiet er der, er Mændene (Kvinderne var endnu ikke henvist til Deportation, saa de kunde færdes nogenlunde frit) skjult i en Grube ved Husets Gavl, hvis Nedgang er dækket af en Blomsterkasse. Aftenen herefter bliver Gruben udfyldt, og Mændene søger ud i Bjergene til et lille Vingaardshus, hvorunder der er et gammelt Gravsted, hvis Indgang er dækket af en Rosenbusk. Her stuver de sig sammen, som de bedst kan. Det er ikke ufarligt, da Hyrderne tit driver deres Hjord ind i Vingaardene efter Høsttid. Behageligt er det heller ikke. Nætterne er bitterlig kolde, og Savnet af Sengetøj er føleligt. Værre bliver det, da Malarien bryder ud og breder sig med rivende Fart blandt de tæt sammenstuede Mennesker. Det er haarde Vilkaar at leve under. Men de har intet Valg. Vand har de i Nærheden, men Maden maa hentes hver anden Nat nede i Byen. Karen Jeppe sætter et tændt Lys i det øverste Vindue som Tegn paa, at der ikke er Spioner i Vingaardene. Hendes vagtsomme Hund gennemsøger dem hver Aften.

De uendelige Deportationstog fra andre Egne af Armenien kommer spøgelsesagtige og dødsmerkede til Urfa. I den store Chan, det før saa muntre Børnehjem, bliver over to Tusinde Kvinder og Børn drevet ind. Og næste Dag kommer yderligere en to-tre Tusinde. Nogle kommer kravlende paa alle fire, og deres ustandselige Raab, der lyder som en hæs Hvisken, er: Vand! Vand! Og som Dyr

slubrer de i sig af Rendestenens snavsede Vand, der løber foran Chanen.

Karen Jeppe træder hjælpende til, plejer de syge og saarede. Og da Kvinderne og Børnene fra Urfa faa Uger efter ogsaa drives ind i den store Chan, hvor de stuves sammen med de fem, seks Tusinde Deporterede fra andre Egne, der daglig kommer og gaar, paatager hun sig Bepisningen af disse godt halvtredie Hundrede ulykkelige. Det skærer hende i Hjertet at se disse nødlidende Mennesker, som hun alle kender personlig, flere af Børnene er hendes tidligere Plejebørn, taalmodigt komme frem og faa det Brød og de Boller af Gryn og hakket Kød, som hun har til dem. Velstillede Kvinder og Børn, der tidligere har været klædt i Silke, staar nu i Pjalter og modtager deres beskedne Madration i et Tørklæde.

Uddelingen af Maden er næsten det værste, da de fem, seks Tusinde øvrige Deporterede er ved at kaste sig over hende som vilde Dyr, naar de vejrer Maden. Og Luften i Chanen er forfærdelig. Nødtørftshusene er langt fra tilstrækkelige til disse Tusinder, saa Stanken fra Udtømmelserne sammen med Liglugten af de mange Døde, der ikke kan skaffes af Vejen, er ulidelig.

Saadan er Forholdene i den store Chan, hvor Karen Jeppe to, tre Gange daglig maa hen til Maduddelingen, og hvorfra hun altid vender tilbage badet i Sved og befængt med Utøj. De sjælelige Lidelser ved at færdes i disse Omgivelser er dog endnu større. Ubeskrivelige. Og dog er Smertens Bæger endnu ikke tømt til sidste Draabe. Det sker 2. November. Da kom der Ordre til, at Lucia, hendes eget Barn, Misaks Hustru, og de andre Kvinder fra hendes Hus, fra det tyske Hospital o. f. a. skal af Sted. De havde ellers haabet, at den tyske Konsul skulde faa udvirket, at de fik Lov at blive. Nu *skal* de af Sted.

Karen Jeppe forsyner sine Kvinder godt med Penge, de fleste redder da ogsaa Livet; og til Lucia, der holder sammen med Künzlers Pige og dennes Moder, lejes to Æsler, hvis Førere er Kurdere. Og med disse aftaler hun hemmeligt, at de mod en Betaling af fire hundrede Kroner skal bringe de tre Kvinder tilbage samme Nat. — Men vil det lykkes?

Misak kommer om Natten ned fra Jordhulen oppe i Bjerget. Han bliver som lammet. Lucia, hans Hustru, er borte! — Karen Jeppe forsøger at trøste og opmuntre. Der er jo dog Haab endnu. Men ingen af dem faar Søvn i Øjnene den Nat; og Misak sanser ikke at snige sig tilbage til Jordhulen. Han er paa Grænsen af Vanvid. — Og om Morgenen staar Politichefen med en halv Snes Betjente ved Laagen. Huset skal atter gennemsøges. »Værsgod!« sagde Karen Jeppe. Hendes Ro gør Betjentene usikre, men de følger dog efter hende. Kælderen, Stueetagen og ad Trappen til første Sal. Karen Jeppe gaar foran, rolig behersket. Hun véd, hvor Misak har skjult sig. De staar i Værelset foran et Sengested, hvorpaa der ligger Dyner, Puder og Tæpper, næsten til Loftet. Sengetøjet er fra det tidligere Børnehjem, som er bragt hertil og stablet op. Der maa Misak være krøbet ind. Karen Jeppe taler mekanisk, men roligt med Politichefen, der til sidst bestemmer, at Sengetøjet ikke skal drages ned paa Gulvet, Stykke for Stykke, som en af Betjentene foreslaar. Der rodes rundt, stødes ind i det fra Siderne. »Der er ingen gemt,« siger den Betjent, som havde undersøgt Dynestablen. De gaar videre op til Loftet, som undersøges grundigt. Politichefen tager Afsked og gør høfligt Undskyldning for den forvoldte Ulejlighed.

Misak er frelst! Men hvad er der sket? Hvorfor fandt de ham ikke? . . Da han laa halvkvalt i Dynerne, og Be-

tjenten kravlede rundt ovenpaa, og Døden syntes ham vis, da gav han sig helt over i Guds Varetægt. Og da Karen Jeppe, der aldrig kunde bede i andres Nærværelse, stod dér foran Sengestedet, hvor hendes Forstand sagde hende, at Misak var gemt, fik hun Kraft til, samtidig med i det Ydre at bevare sin Ro, i Bøn at bæres opover til den Gud, der er stærkere end Alverdens Politibetjente og Gendarmere. Politichefen med sine ti Betjente blev til Skygger, der intet formaaede. Misak *kunde* ikke findes.

Karen Jeppe sagde senere herom: »Dengang forstod jeg, at det er Troskæmperne, der betyder noget her i Verden. Men vi smaa Mennesker er lykkelige, hvis vi en enkelt Gang ser et Glimt af Guds Herlighed og Almagt, der oplader sig for de troendes Øjne. Saadanne Oplevelser er det største, vi kan opleve i Verden.«

.. Ved Aftentid samme Dag staar en Kvinde i kurdiske Klæder ved Laagen og kalder dæmpet. Det er Lucia.

De tre sidder sammen Haand i Haand. De har saa meget at takke for og tale om, at de ikke kan finde Ord herfor. Men Gud, som har bevaret dem, hører deres tavse, inderlige Bøn.

Misak tager Lucia med op til Jordhulen i Vingaarden, hvor der i Forvejen er ti Mennesker; og der kan de ikke blive. Vinteren har begyndt. Der maa findes en Udvej.

Tre Gulvbrædder brydes op i en af Karen Jeppe's Stuer, og Mændene skiftes til om Natten at liste fra Bjerget ned og grave, medens Karen Jeppe med sin vagtsomme Hund stadig vandrer omkring Huset. Det hele havde dog nær gaaet galt. En Aften, før Mændene var kommet ned for at grave, er Kallo, Vagthunden, rasende. Vingaarden er besat af Tyrkere. Hundens rasende Gøen advarer dog Mændene, saa de søger tilbage op i Bjerget. Endelig lykkes det at blive færdig med Gruben under Gulvet. Lem-

men, der er en Del af Gulvet, er dækket af et Gulvtæppe, hvorpaa der staar Bord og Bænk. Det er intet behageligt Opholdssted. Mændene maa Maaneder igennem om Dagen sidde sammenstuvet dernede; kun om Natten kommer de ud i det fri, to og to, naar Vagthunden har gennemsøgt Gaard og Have. Senere er de oppe af Hulen ogsaa om Dagen. Men to sidder da stadig paa Vagt til hver Side af Huset, og bag lukkede Skodder.

Samtidig med alt dette varetager Karen Jeppe Maduddelingen i Chanen, hvor der dog snart ikke er flere tilbage. De er vandret i Deportationstoget ud i Ørkenerne.

Karen Jeppe skriver herom:

»Godt for hver den, som bliver fri for at se den Dødens Allé, der lige fra Urfas Mure strakte sig langt, langt ud i den gule, afsvedne Slette, uendelig som den. Den var velbeplantet, denne Allé, men den overskyggedes ikke af friske, grønne Træer, det var Menneskelig, der flankerede Vejen. Lig i alle Stadier af Forraadnelse. Nogle var faldet om lige uden for Byens Port. Man havde drevet dem op fra Sygelejet med Stokkeslag; nogle faa Hundrede Skridt var det lykkedes dem at slæbe sig frem, saa sank de sammen, og ingen Tortur i Verden kunde nu bringe dem videre. Der udaandede de og befriedes fra deres Lidelser. Døden var den barmhertigste af alle; den havde bragt Lindring til Tusinder og atter Tusinder. Men nogle maatte gaa langt, langt paa nøgne, saarede Fødder, bedækket med Støv baade udvendig og indvendig, plaget af ulidelig Tørst og Sult.

Mændene? Ja, ja! Dog, med dem faar det jo Ende. Men Kvinderne. Kvinderne og Børnene. Arabere og Kurder omsværmede Deportationstogene og stjal Kvinder hver eneste Nat. Naar Mørket havde sænket sig, forkyndte skingrende Skrig, at nu blev Kvinder voldtaget eller røvet.

De ledsagende Gendarmere fik Procenter af »Forretningen« og drog saa videre med Resten. Og allerede i Haverne, som Toget maatte igennem, naar de var kommet lige uden for Porten, ventede nogle af Byens Tyrkere for at faa fat i de smukkeste Kvinder. Nogle for at tage dem med hjem til Haremerne, andre for at faa en Pige at more sig med en Nat. Hun overlevede det jo sjældent, naar saadan en Flok raa, fulde Mandfolk havde slaaet sig løs paa hende en hel Nat igennem. Liget blev saa liggende i Haverne. Der laa saa mange i Forvejen.«

Halvandet Aar gaar, hvor Karen Jeppe stadig er paa Vagt, stadig kæmper med Farer og Vanskeligheder af forskellig Art. De tolv i Hulen under Gulvet er endnu i hendes Varetægt. Hun holder dem oppe saavel legemligt som aandeligt. En Nat, lige før Daggry, er Politiet der. En af de skjulte, der gik ude i Gaarden, ser Betjentene dukke frem. Han glider ind som en Skygge. Og Karen Jeppe lader Politichefen vide, at hun maa kaste lidt Tøj om sig. Med Vilje trækker hun Tiden ud, saa der kan blive Lejlighed for de tolv til at skjule sig i Gruben, men sikker paa, at det er lykkedes, er hun ikke. Hun gaar dog rolig som altid ud til Politiet, og da de lidt senere stod i Værelset over Gruben, laa Tæppet paa Plads, Bord og Bænk stod, som det skulde. Politiet opdager intet. Karen Jeppe enestaaende Evne til i en farlig Situation, hvor den mindste Vaklen, den svageste Antydning af Nervøsitet eller Uro kan styrte baade hende selv og andre i Fordærv, havde atter staaet sin Prøve. Der er i Spændingens Øjeblik ingen Grænse for, hvad hun kan yde. Hendes momentane Styrke og Raadsnarhed er uovervindelig. Først bag efter er hun træt og sløj, næsten kraftløs. Saaledes havde det været fra hendes tidligste Ungdom. Da hun f. Eks. i sin Tid var oppe til Studentereksamen, havde »Eksamensfeberen«

ikke hæmmet hendes Ydeevne, men derimod givet hende en Aandsnærværelse, en Kraft, som forbavtede baade hende selv og andre. Men da Eksamen var overstaaet, og hun havde faaet sit *præ ceteris*, Udmærkelse, var hun udmattet og sløj.

Faa Dage efter Politiundersøgelsen kom der Ordre til, at Huset skulde rømmes. Mændene syntes fortabt. Men en tysk Major, der havde udset sig nogle Værelser paa første Sal som Kvarter, forstod Flyttebesværet for Karen Jeppe og sørgede for, at hun fik Lov at blive. Hans Adjudant afviser Betjentene, da de indfinder sig for med Magt at fuldbyrde Flytningen. »Her er tysk Indkvartering. I har intet her at gøre!«

Situationen er reddet endnu engang. Og Forholdene bliver efterhaanden noget roligere. Det lykkes saa en og saa en anden forklædt som Kurder eller Araber at slippe bort og komme i Sikkerhed uden for den tyrkiske Grænse.

I Mellemtiden har Tyfus hærget i Urfa, og Lucia været angrebet heraf og gaaet en voldsom Krise igennem, saa Sygeplejen lænkede Karen Jeppe til hendes Leje Dag og Nat; og da Lucia langsomt bedredes, faar hun et Nervesammenbrud, der omtaager hendes Forstand. Verden gled bort for hende. En Tid laa hun bevidstløs. Men hun vil ikke gi' op. Hun gennemfører sit Forehavende. Og først da alle, som hun holdt skjult, var reddet, rejste hun hjem til Danmark.

Gud havde i sin Naade for en Tid lukket af for hendes Sind. Som et Vrag — udslukt kom hun hjem til sit Fødeland, til Slægt og Venner.

FOLKET MYRDET — LANDET TAGET

Vé det armeniske Folk, at det blev trukket ind i europæisk Politik! Bedre havde det været, om det Navn aldrig var blevet nævnt af en europæisk Diplomat.

Fridtjof Nansen, 1928.

Arhundredets største Skændsel, Massakreringen af over en Million Mennesker, Udryddelsen af det armeniske Folk, tilbage er kun omkring 800,000 Flygtninge, vakte Harme i Europa, og de Allierede opfordrede Armenierne til at kæmpe paa deres Side og lovede dem, at hvis de sejrede, skulde et selvstændigt Armenien opstaa, befriet for og beskyttet mod Tyrkere og andre Fjender.

Tyve Tusinde armeniske Frivillige ofrede Livet i de Allieredes Rækker. Men da Sejren var vundet, blev alle Løfter glemte. Armenierne fik intet af, hvad der var lovet. De allierede Magter opfyldte ikke deres Forpligtelse, holdt ikke et af deres højtideligt afgivne Løfter.

For Tyrkiet blev Verdenskrigen et fuldstændigt Sammenbrud og Nederlag; men forinden dets Kapitulation havde de Allierede Magter saa tidligt som i 1915—16, endnu medens Armeniernes Blod flød i Strømme, og Døds-skrigene lød fra de vansmægtende i Ørkerne, ved hemmelige Traktater delt Landet, saa ikke en Tomme armenisk Jord var tilbage. Alt var taget forud af Armeniernes

saakaldte »Venner«. Og det var saaledes bevidst Bedrag, naar Ententen opfordrede Armeniens Sønner til at kæmpe i sine Rækker for derved at opnaa national Selvstændighed. —

England skulde have Mesopotamien til Mossul, Frankrig Syrien og »Højhedsret« over Kilikien og det vestlig tilgrænsende Kurdistan. Rusland hele Østanatolien, Højarmenien, Kurdistan samt Konstantinopel og Omegn. Italien, der kom lidt bagefter, fik »Højhedsret« over Smyrna, Aidin og Adalia.

Grækenlands og Amerikas senere Indtrædelse i Verdenskrigen og Ruslands Sammenbrud bragte nogen Forstyrrelse i disse Aftaler. Saaledes maatte Italien »afstaa« Smyrna til Grækenland. Men Hensigten med de hemmelige Aftaler er i hvert Fald tydelig nok.

Haabets Sol steg dog for Armenierne, da Præsident Wilson i sit Fredsprogram, Punkt 14, indsatte: »Der skal garanteres de tyrkiske Dele af det nuværende tyrkiske Rige sikker Suverænitet; men de andre Nationaliteter, der staar under tyrkisk Herredømme, skal have Garanti for utvivlsom Sikkerhed for deres Liv og absolut uhindret Lejlighed til selvstændig Udvikling.«

Armeniens Genopstaaen syntes sikret. Og den armeniske Republik blev dannet 28. Maj 1918 og anerkendt i 1920, først af Tyskland, senere af de allierede Stormagter. Flygtninge kom tilbage. De gamle, ødelagte Hjem og Landsbyer byggedes op. Men det opdukkende nationalistiske tyrkiske Parti kom med Kemal-Pascha som Fører efterhaanden til Magten i Lilleasien og begyndte Krig mod Republiken, der maatte afstaa over Halvdelen af sit rigeste Landomraade; Resten, 28,000 km², reddede sig ved at blive okkuperede af det kommunistiske Rusland.

Der stod paa den Tid baade engelske og franske Trop-

per i Mesopotamien, men det var for at beskytte de rige Oliekilder. Armenierne bekymrede dem ikke. I Baku myrdedes 20,000, i Kars over 11,000.

Frankrig havde i 1919 aabnet Adgang for Armenierne i Provinsen Kilikien, dette af blid og rig Natur velsignede Land, og henved 150,000 landflygtige fandt her et Fristed og begyndte at kolonisere dette tidligere armeniske Omraade. Og da de kemalistiske tyrkiske Tropper Aaret efter angreb Grænserne, stillede de armeniske vaabenføre Mænd sig i Frankrigs Rækker. Alene holdt de gennem et halvt Aar Byen Hadjin, og ved dens Fald lykkedes det kun 400 af 5000 at slippe levende bort.

Frankrig blev dog snart træt af Kampen, og ved Angoratraktaten 1921 overdroges Kilikien til Kemal-Pascha.

Atter maatte Armenierne paa Vandring, næsten før de havde faaet fæstet Bo. Hjem, Ret og Eksistensmuligheder var dem beskaaret; og det lykkedes kun 60,000 af de 150,000 at slippe bort. Resten maatte blive i Tyrkernes Vold. Og deres Skæbne er det bedst ikke at omtale.

1922 bragte en ny Ulykke over Armenierne i Lilleasien. Grækenland tabte Krigen mod Tyrkiet, væsentlig som Følge af, at deres tidligere Allierede: Italien, der skinsygt vaagede over Grækernes Fremtrængen i Lilleasien, forsynede Kemal-Pascha med Krigsmateriale og Proviant, samt gav Tilsagn om militær Støtte til Generobring af Adrianopel og Smyrna fra Grækerne. Den græske Hær maatte i flugtliggende Tilbagetog redde sig hjem over Havet, og 9. September 1922 væltede Tyrkerhærene ind i Smyrna, afbrændte den armenisk-græske Bydel, ca. 73,000 Bygninger, og dræbte 40—50,000 Kristne, der ellers havde troet deres Liv og Ejendom sikret af de paa Reden liggende engelske og franske Krigsskibe. Men de laa uanfægtede og uden Protest i Mordbrandens Flammeskær,

løsnede ikke et Skud og nægtede endog de faa, som i Baade eller svømmende søgte at redde sig om Bord, Tilladelse hertil.

Kaptajn Shuteger paa Damperen »Polacky« fortæller, at da han, som en af de første efter Myrderierne, ankom til Smyrna, var det saa godt som umuligt at komme ind i Havnen. Den var fyldt med Lig af Kvinder og Børn. Og den danske Journalist Knud Holmboe skriver ved et Besøg i Smyrna i 1924: »Byen er som en Samling »antike« Ruiner. Der staar en enkelt Daddelpalme mellem Ruinerne, hvis Omfang er som det halve København, som nu ikke er andet end gule og hvide Sten, en Grushob, der ryger for det mindste Vindpust, en solsvedet Ørken, hvor der for kun to Aar siden var myldrende Liv. Der er begyndt at gro Græs over Ruinerne, intet vil blive bygget op igen, thi, som den gamle Skibskaptajn sagde: Tyrkerne forstaar saa udmærket at udslette, men de lærer aldrig at bygge op.«

.... Armeniens Morgensol, der tændtes ved Præsident Wilsons Fredsprogram, slukkedes helt, den havde længe været dalende, ved Kemal-Pascha's Erobring af Smyrna og Lilleasien. Nu havde Tyrkerne gennemført deres Program: »Armenien uden Armeniere«, som betød, at Folket var myrdet og Landet taget. Og Europas Stormagter, der havde garanteret Armenierne Land og Frihed, svarede med at indbyde Tyrkiet til at tage Sæde i Folkenes Forbund.

Og ved Sevrestraktatens Affattelse i Sommeren 1920, hvor Armeniens Tillidsmænd sad Side om Side med Repræsentanter for de allierede Stormagter, havde det dog ellers set saa lovende ud. I Paragraf 88 og 89 forlangtes Armenien anerkendt som Fristat af Tyrkiet, og af det østlige tyrkiske Landomraade et saa stort Omraade afstaaet til Armenien, som af Amerikas Præsident fastsattes. Der

fordres Dom og Straf over alle dem, der bar Hovedansvaret for Myrderier og Skændsel under Krigen. Og Konstantinopel skulde holdes besat af de Allierede og udleveres, hvis Tyrkiet ikke opfyldte sine Forpligtelser.

Sevresfreden blev dog aldrig ratificeret, og da Islams Aand rejste sig fra Graven i Skikkelse af Kemal-Pascha, gav det Genlyd blandt Indiens Muhamedanere, og Englands Vicekonge i Indien, Lord Rearding, erklærede aabenlyst, at Roen i Indien var truet, hvis Islams Ønsker, der her vil sige det kemalistiske Tyrki, ikke opfyldtes.

Der sammenkaldtes skyndsomst til Konference i London i Februar 1921, og det første, som her blev opgivet, var Armeniens Selvstændighed. Det mødte ingen Modstand, da Armeniens Tillidsmænd overhovedet ikke fik Adgang til Konferencen. Men endnu blev der dog nævnt et »Hjemsted for Armenierne« ved Tyrkiets østlige Grænse. Først ved Lausanne-Konferencen i 1923 kom man saa vidt, at der overhovedet ikke nævntes et Ord om »Armeniernes nationale Hjem i Tyrkiet«. Dette Spørgsmaal vil vi ikke drøfte, sagde de tyrkiske Repræsentanter hoverende, thi Folket eksisterer ikke mere; vi har løst det armeniske Spørgsmaal.

Saadan var Tonen ved Lausanne-Konferencen, hvor de allierede Stormagter solgte deres sidste Rest af Ære og Samvittighed i deres Forhold til Armenien, hvis Navn nu ikke engang taaltes nævnt.

Folkeforbundets Forhold til Armenien er ikke meget bedre end de tre nævnte Konferencers. Ved saa godt som alle Plenarmøderne har Folkeforbundet anerkendt Armeniernes Ret til selvstændigt politisk Liv, men har ikke magtet at gennemføre dette overfor Tyrkerne.

Ved sit tredje Møde i 1922 krævede Folkeforbundet ubetinget et Hjemsted for Armenierne. Svaret blev: Lausannefreden, hvor Armeniens Navn ikke maatte nævnes.

Paa det 5. Møde 1924 overlodes det Fridtjof Nansen at finde et Bosted for de Armeniere, hvis Stilling var særlig vanskelig. Det var nu ikke længere et Folk, man prøvede at skaffe et Fædreland og politiske Rettigheder, men nogle hjemløse Flygtninge, som skulde anbringes. Og Nansen udarbejdede en Plan, saa det ved Afvandings- og Overrislingsarbejder blev muligt at skaffe Plads til 50,000 flere Mennesker i Sovjet-Armenierrepublikken Erivan, hvor 93 pCt. af Befolkningen er Armeniere.

Planen blev dog ikke gennemført, da de nødvendige Penge (Laan) ikke kunde skaffes. Saa forelagde Nansen en noget mindre Plan, hvorved det blev muligt at bosætte 10—15,000 Flygtninge. Hertil krævedes et Laan paa 900,000 £, hvoraf armeniske Flygtninge i forskellige Dele af Verden stillede de 100,000 £ til Raadighed. Men heller ikke denne Plan kunde gennemføres, og Nansen maatte med »blødende Hjerte«, som han udtrykte sig i Folkeforbundet, skrinlægge sin Plan, der, som han sagde, var sidste Akt i den armeniske Tragedie, og tilføjede: »Folkeforbundet har foregøglet et lidende Folk Haab, som det ikke har været i Stand til at opfylde, og saaledes forøget den Række af uopfyldte Løfter og Skuffelser, dette Folk har været udsat for.«

Heri har Nansen sørgelig Ret og ligeledes, naar han hævder, at det havde været bedre for Armenien, om dets Navn aldrig havde været nævnt af nogen europæisk Diplomat; thi hver Gang disse berørte det armeniske Spørgsmaal og altid undlod at handle, svarede de, som havde Magten over Armenierne, med Myrderier.

Saaledes endte de europæiske Regeringers og Folkenes Forbunds Støtte-Aktion. Men Folket selv, der, skønt spredt over store Dele af Verden, stadig eksisterer som Folk, har ikke opgivet Haabet om eller Troen paa en bedre Fremtid. Thi Armenierne kan undertrykkes, myrdes og jages i Landflygtighed, dets kristne Tro og nationale Haab kan ingen tage fra dem.

Armenieren Mihran Herartian skrev ved Karen Jeppes Død: »Moder, dit Støv vil vi stadig skærme, og *naar vi bygger vor egen Hovedstad ved Foden af Ararat*, vil vi bygge et Mindetempel for dig.«

Drømmen om det tabte Land, hvor Rovfuglene og Aadselgribbene, der kredser i Luften, nu er de eneste levende Væsener, og hvor Vinden suser over fortabte Hjem og ødelagte Kirker, over Ruinerne af en totusindaarig Kultur, lever stadig i Armeniernes Hjerter.

I denne Drøm, i dette Haab ligger Folkets Fremtid, og heri bevares ogsaa Mindet om Armeniens ukronede Dronning: *Karen Jeppé*.

DER LÆGGES UD PAA NY

Jeg rejste i sin Tid ud for at tage mig af nogle husvilde, forældreløse Børn, hvis Nød var gaaet mig til Hjertet. Men da jeg kom ud, mødtes jeg med et Folk.

Karen Jeppe

De husvilde, forældreløse Børn, som Karen Jeppe i 1903 rejste til Urfa for at tage sig af, blev som hele det armeniske Folk myrdet eller jaget i Landflygtighed under Massakrerne i 1915—16. Hendes Arbejde syntes afsluttet. Men da hendes Kræfter efter halvtredie Aars Hvile saa nogenlunde var genvundet, store havde de jo aldrig været, tog hun paa ny af Sted; thi det var ikke alene de forældreløse Børn, men det armeniske Folk, der havde vundet hendes Hjerte.

Og en Del af Folket var til endnu, selv om Tyrkisk-Armenien var rensat og Landets Grænser lukkede, saa til Urfa kunde hun ikke vende tilbage. Men i Syrien, der staaer under Frankrigs Mandat, levede omkring 200,000 Armenier. De kom dertil uden Hjemsted og Erhverv, syge, udsultede og berøvet alt. De slog sig ned i de store Byer: Aleppo, Beirut og Damaskus. Til den førstnævnte By rejste Karen Jeppe saa i Foraaret 1921, stadig som »De danske Armeniervenner«s Udsending.

I Aleppo, der var som en Indfaldsport for de til Syrien og Palæstina flygtende Armenier, var der nok at tage fat

paa. Til de nødlidende skulde skaffes Husly, Mad, Klæder, Lægehjælp, og snart kom der andre vigtige Opgaver til: Optagelseshjem for udfriede Kvinder og Børn, Grundlæggelse af forskellige Erhvervsvirksomheder, Kolonisationen paa Mesopotamiens Stepper o. fl. a.

Karen Jeppes praktiske Sans og varme Hjerte havde staaet sin Prøve gennem 15 Aars Arbejde i Urfa, hvor hun vandt Armeniernes Hjerte og Verdens Anerkendelse. I Aleppo, hvor hun Aaret efter sin Ankomst blev taget i Tjeneste af Folkenes Forbund, blev Arbejdet langt mere omfattende og dybtgaaende, af Dimensioner, der syntes uoverkommelige for en Kvinde, hvis Helbred var skrøbeligt. Tusinde kom til hende haabløse og fortvivlede og gik fra hende med Livshaab og Mod til at kæmpe videre. Hendes sjælelige Hjælpeevne var lige saa stor som den materielle, hvor hun som en af Herrens Udvalgte var nær ved at kunne mætte 5000 med fem Bygbrød og to Smaafisk.

DE TYVE TUSINDS BY

20. April 1921 mødtes Karen Jeppe i Beirut atter med sine kære »Børn«: Misak og hans Kone, »og vi omfavnede og kyssede hinanden saa hæftigt midt paa Gaden, at jeg med Nød reddede min Hat fra at falde af«, skrev Karen Jeppe. Hendes ubetalelige Humor var endnu i Behold.

Sammen rejste de til Aleppo, hvor Misak havde lejet et Hus i en af Haverne lige uden for Byen.

Det var et Land i Krigstilstand, de kom til. Store Slag blev ikke udkæmpet, men en evindelig Guerillakrig førtes fra Tyrkernes og enkelte arabiske Stammers Side imod Franskmændene. Befolkningen led meget under den med Krigen følgende Usikkerhed, og ingen mere end Arme-
nierne, der som Flygtninge strømmede til Syrien i et Antal af 200,000, da de var flest. Mange rejste dog igen — eller døde af Sult. Det var særlig Byerne, de søgte til.

Aleppo, der ligger i det nordlige Syrien ikke langt fra Armeniens gamle Grænse, er en By paa henimod 300,000 Indbyggere. Der var en Tid 70,000 armeniske Flygtninge. Da Karen Jeppe kom dertil, var der dog kun omkring 8000; men henimod Juletid, da Franskmændene rømmede Kilikien, der blev afstaaet til Tyrkiet, kom de midt i Vinterens Hjerte strømmende til i store Skarer, hjemløse, fortvivlede, ribbet for alt. Mange segnede om paa Vejen i den haarde Vinterkulde.

Det var ikke let for Syrien, der kun har ca. 2½ Millioner

Indbyggere, at give Husly til saa mange Flygtninge, især ikke, da det ved Kilikiens Afstaaelse til Tyrkiet mistede sin vigtigste Indtægtskilde: Transithandelen. Og det er forstaaeligt, at da Erhvervsmulighederne blev færre, var det ikke altid, at den indfødte arabiske Befolkning saa med venlige Øjne paa de tilflygtede. Foretagsomme og energiske som Armenierne er, paaførte de dem ofte en ret generende Konkurrence. Hertil kommer Race- og Religionsmodsatninger, men med Undtagelse af Urolighederne i Damaskus levede Muhamedanerne og de Kristne fredeligt med hinanden.

Til de øvrige Vanskeligheder kom, at der blandt Flygtningene var saa faa Mænd; dem havde Tyrkerne jo fremfor alt søgt at rydde af Vejen; de overlevende var mest Kvinder og Børn. Af gennemsnitlig 100 Personer var højest de 7 arbejdsføre Mænd.

En stor armenisk Flygtningslejr opstod i Aleppos nordlige Udkant. De 20,000's By er den blevet kaldt. Af Størrelse som en middelstor dansk Købstad, men den bestod af elendige Hytter klinet op ad hinanden for at spare en Væg og paa Byggepladsen. Det er et Virvar med smalle Gyder imellem, der i Regntiden er et ufremkommeligt Pløre, hvori Børn som Voksne maa vade frem stadig i Fare for at rutsche om i det plumrede Vand, der sprøjter op for hvert et Skridt.

Lejrens Bygningsstil er ubeskrivelig, tilfældigt opført som den er af al Slags Materiale. Et enkelt Stenhus staar fra tidligere Tid, men ellers er Hytterne byggede af soltørret Jord, gamle Brædestumper, Pakkasser, Sække o. a. ubestemmeligt Materiale. Paa »Bekvemmeligheden« er ikke at tænke. Vinduer med Glas findes ikke, kun en Aabning, maaske med en Skodde for. Men Taget er det værste. Det bestaar som oftest af udhamrede Blikdunke. Petroleum

sendes til Syrien i Blikbeholdere. Disse tomme Beholdere anvender Flygtningene til Tag. Det er umuligt at faa tæt, og nogle har end ikke kunnet skaffe gamle Blikplader, men har maattet nøjes med slidt Teltlærred eller gamle Sække. I Regntiden siver Vandet ned i Hytterne, som bestaar af et Rum, der, naar det kommer højest, maaler tre Meter paa hver Led, og som er Bolig for en Familie, Mand, Kone, Børn og maaske andre Slægtninge. Slægtskabet binder stærkere og navnlig længere ud blandt Armenierne, end vi kender her i Danmark.

For at spare paa Bygningsmaterialet er Hytterne meget lave; der er ikke Raad til flere Sten, hvorfor Gulvet er gravet noget ned i Jorden. Derved kommer der Vand ikke blot gennem det utætte Tag, der ofte er som et Sold, men sivende ned ved Døren, — hvis de har en saadan, saa er der som Regel ikke er en tør Plet paa Hyttens Lergulv. Og om Bohave, Seng og Sengeklæder er der kun sjældent Tale. Vinteren med Regn og Fugtighed ude som inde er forfærdelig i disse Barakker; men om Sommeren, naar Ørkenens Sol brænder paa Tagenes Blikplader, er Heden uudholdelig. Malariamyg og andet Utøj hjælper til at forbitre Livet for de af Hede og Mangel paa Luft næsten halvkvælte og vansmægtende Mennesker.

Saaledes er de 20,000's By, Flygtningelejren i Aleppo, hvor Mennesker daglig lever, lider og dør. Thi Haand i Haand med Nød og Fattigdom sniger Sygdommene, Malaria, Tyfus, Tuberkulose o. fl. a., sig fra Hus til Hus i de smalle, solstegte eller af Pløre opfyldte Gyder, hvor Rotterne flourer i Uhumskheden.

Men der er dog Lysglimt i Mørket: Armeniernes gensidige Hjælpsomhed f. Eks. Den er som lægende Balsam og gør, at selv de, der er helt uden Slægt eller Eksistensmuligheder, aldrig staar alene. Alle Armeniere fra en be-

stemt By eller Egn har deres Sammenslutning, som de tilhører, hvor i Verden de end er forslaaet hen af Skæbnen. Og alle disse Sammenslutninger staar i stadig Forbindelse med hinanden, og er en eller flere af Medlemmerne i særlig Nød, kommer de andre dem til Hjælp paa en eller anden Maade: Med Husly, Mad, Arbejdsanvisning, Opsporing af eventuelle Slægtninge o. l. Og alene det, at de véd, de aldrig staar helt forladt, er en værdifuld moralsk Støtte.

Den gensidige Hjælpsomhed kan, uafhængig af Sammenslutninger, ogsaa give sig rørende Udslag. Karen Jeppe fortalte engang en lille Solstraalefortælling herom:

»Jeg sad og samtalte med min kære Harome, Lederen af Systuen, der fortalte, at Narig vel broderede yndigt, men langsomt, saa hun fortjente for lidt.

»Nu,« sagde jeg, »det kan da ikke være saa galt, hun taber da ikke i Huld, og hun ser da ogsaa ordentlig ud i Klæderne.«

»Ja,« sagde Harome, »Nød lider ingen af dem, for de hjælper hinanden. Jeg har set en af dem give Narig Halvdelen af sit sidste Stykke Brød. Og hvad Klæderne angaar, saa har Mariam, da hun fik Penge fra sin Slægt, givet hende et Par Sko, og Suart, der har taget Plads som Pige og tjener udmærket, har foræret hende en Kjole.«

Saadan fortalte Harome Træk paa Træk om deres indbyrdes Hjælpsomhed, til jeg mærkede, at der trillede noget underligt vaadt noget ned ad mine Kinder. Jeg var hjerteglad, og det bliver alle Armeniervenner ogsaa, naar de hører om det.«

Saa meget om Hjælpsomheden, men der er flere Lysglimt hos disse Mennesker, der har formaaet gennem mange Aars Ulykke og Nød at holde Livsviljen og Livsmodet oppe.

De tigger ikke, hverken Børn eller Voksne.

Oberst Chr. Lunn, som var Sekretær i Kommissionen, der afstak Grænsen mellem Syrien og Tyrkiet, udtaler herom: »Der er meget Tiggeri. *Kun Armenierne tigger ikke, ene af alle Orientalerne.*«

Og de stopper og vasker deres faa Klædningsstykker, saa de relativt kan se nogenlunde ordentlig ud. Rummene i Barakkerne er lige saadan, fattigt, men rent, — som Folket er sædeligt rent, — trods de forfærdende sammenstuede Boligforhold.

»Jeg var 13 Aar blandt Armenierne, før jeg hørte om en saakaldt »uægte Fødsel«, sagde Karen Jeppe. »Om Skilsmisse har jeg aldrig hørt«.

Dette og mere til tjener Armenierne til Ære. Det er Lysglimt i Baraklejrens Mørke.

De fleste, som bor her, har, før Ulykken ramte dem, været velstaaende Folk; thi under Bortførelserne havde de velstaaende, selv om de blev plyndret Gang paa Gang, lidt større Mulighed for at bjerge sig igennem med Livet i Behold end de fattige, der straks blev berøvet alt det, de havde med, og derfor hurtigt bukkede under.

Og Beboerne i Flygtningelejren var alle mindst én Gang, ofte to, tre og undertiden fire Gange jaget fra Hus og Ejendom, samtidig med, at de ofte maatte se deres Kære blive myrdet eller mishandlet.

I en af Hytterne bor otte Familier, hver i sin Baas, kummerligt adskilt fra de andres. De har alle otte tidligere været store Jordejere og meget velhavende, men alt deres Gods er nu i Tyrkerhænder; og de, som havde haft Faareflokke paa flere Hundrede, ejede nu ikke en Draabe Mælk til deres af Sult hentærede Børn.

Karen Jeppe fortæller i en af sine Beretninger om en

Familie, hun fandt i en Kælder, indhugget i Klippen under et Hus. Fugtigheden drev ned ad Væggene, og den lave Dør, der var den eneste Aabning, hvorigennem Luften kunde faa Adgang til Kælderen, var langt fra tilstrækkelig til at aflede alle Uddunstninger. Der stank derinde, saa man næppe kunde komme ind. Derinde levede Mand, Kone, to Smaabørn paa 3—4 Aar og en gammel Bedstemoder. Manden led af kronisk Malaria og Rheumatisme og havde allerede ligget længe. Konen havde Gigt i alle Lemmer, men gik ud og vaskede, naar hun kunde. Bedstemoderen var blind.

.... Magnug havde levet i Rakka og været meget rig; men saa var Tyrkerne kommet og taget alt. Nu laa han i en lille Hule i Baraklejren, sammenkrøbet i et Hjørne paa en vaad Sæk, og under Smerteanfaldene havde han kradset dybe Riller i Væggen med sine Negle.

.... Depanian var 18 Aar, da hendes Forældre blev dræbt for hendes Øjne, og hun faldt i Tyrkerhænder. Da Tyrken, som havde røvet hende, tre Aar senere blev indkaldt til Militærtjenesten, flygtede hun fra hans Hus. Saa blev hun gift med en Armenier. De levede med hinanden i syv Aar, saa brød en Nat Tyrkerne ind i deres Hus og dræbte hendes Mand; og hun maatte flygte med sine fem Børn. Værst gik det ud over den lille Pige, for Moderen havde mistet Mælken i de Dage, og intet spiseligt kunde hun opdrive. Fra den Tid var Barnet døv. Moderen sad nu som Eneforsørger med sine fem smaa Børn i Flygtningelejren i Aleppo.

I en anden Barak havde en Kvinde med sine to Smaapiger en lille snæver Plads paa den bare Jord imellem to Forhøjninger, hvorpaa to andre Familier »bor«.

En Kvinde, som er blind, sidder i en Fællesbarak med sin lille Pige. Hun har ikke engang en gammel Sæk at

skille sit »Hjem« fra Naboens; — men det er opmuntrende at se, hvor hendes lille Pige er pænt vasket og kæmmet.

.... Murad havde 14 boende i sin usle Hytte: Hustru og Børn, to gifte Sønner og deres Børn, da en Datter kom fra Damaskus med sine tre smaa Børn. Hendes Mand var blevet dræbt under Urolighederne. Nu blev hun installeret i »Køkkenet«, hvor vi højst kunde tænke os Bolig for en Hund.

Saadan var Forholdene, da Karen Jeppe kom til Aleppo. Hun sagde da ogsaa selv, at hendes Arbejde kun var som en Draabe paa en varm Sten.

EN NATIONAL KUNSTART GENFØDES

Det første, Karen Jeppe tog fat paa, udover at forsøge at lindre den mest hjerteskrærende Nød, var Kvindeindustrien, de nu verdenskendte armeniske Broderier.

Thi Karen Jeppe véd, at Armenierne ikke kan tigge, saa det var Arbejdsmuligheder, hun først og sidst tænkte paa at skaffe. Hjælp til Selvhjælp, særlig for Kvinderne. Mændene er jo som nævnt efter Myrderierne saa faa og derfor overlæst med at forsørge deres Familie, der ogsaa omfatter Slægtens kvindelige Paarørende og disses Børn, — og mange Kvinder stod helt uden mandlig Forsørger eller Paarørende, saa det gjaldt om, at Kvinderne fik Mulighed for at hjælpe til med eller selv tjene deres Brød. Men Karen Jeppe havde, som med alt hvad hun foretog sig, tillige et højere Formaal, en dybere Mening. Med Kvindeindustrien skulde foruden at skaffe Brød til mange Munde tillige en Gren af Armeniernes nationale Kunst genoplives og videreføres; thi de armeniske Kvinder havde været Mestre til at brodere med Silke i stærke Farver og Sølvtraad og Guldtraad — sy deres Lands straalende Blomsterpragt paa Silke og Klæde. Det var en højt udviklet Kunst, egen for dem; men den var som saa meget andet glemt i den store Nat, i de frygtelige Trængselsaar, og alt, hvad der eksisterede deraf, var ødelagt eller ranet. Mindet derom var fjern, — som alt fra den Tid, da de havde Hjem og Land og Lykke.

Dog, det slumrende Minde kunde vækkes. Karen Jeppe fandt paa et Magasin i Aleppo en stor Kasse indeholdende gamle, armeniske Broderier, som lige før Krigens Udbrud var indkøbt til en Armenier-Basar i København; men da Kassen ved Afsendelsen naaede til Aleppo, var Krigen allerede begyndt og alle Veje lukkede. Saa blev Kassen staaende dér i et Hjørne af Magasinet, hvor den syv Aar efter blev fundet, støvet og tilrøget, men med Indholdet næsten uskadt.

Og da Armenierkvinderne, som var samlede ved Udpakningen, saa de gamle Broderier, kom der Liv og Bevægelse i deres Ansigter. De smilede gennem Taarer og strøg med nænsomme, rystende Hænder over de kære, gamle, kunstnerisk udførte Broderier. Det var jo altsammen Ting fra deres Minders og Drømmes Land — fra Far's og Mor's eller deres eget Hjem, det, som nu ikke var mere.

Saa begyndte Karen Jeppe sin Systue, den, der skulde give Kvinderne dagligt Brød og nyt Livsmød. Men selv om de gamle Mønstre var bevaret, saa var der mange Vanskeligheder at overvinde. Ingen af Kvinderne kendte mere de Sting, hvormed Broderierne var udført, og ingen Farver kunde mere farve Silken i de gamle, lysende, ægte Farver.

Der var noget at tage fat i, om det skulde lykkes, og selvfølgelig lykkedes det. Det varede ikke længe, inden Kvinderne fandt ud af Stingene og kunde levere lige saa fine Arbejder som de gamle Broderier. Thi det var ikke alene Brødet, det gjaldt, men der var rørt ved dybere liggende, kendte Strengte i deres Sind. Arbejdet tog dem, naar de fordybede sig i Mønstrene, og de frydede sig over, at disse smukke Ting som en Fugl Phønix atter steg op af Asken. Og der blev snart mange flere end de arbej-

dende Kvinder, som ønskede at være med til at genføde deres gamle, nationale Kunst, hvorfor der blev indskudt armenisk Kapital i Systuen, der blev en Slags Aktieselskab, baaret frem af armenisk Aand.

Vejen frem var dog tornefuld. Der blev søgt og forsøgt Maaneder igennem, men lys- og vaskeægte Silke i de rigtige Sorteringer kunde ikke opdrives. Først efter omtrent et Aars ihærdig Søgen lykkedes det at faa fat i en Armenier, der kunde farve de fleste Nuancer i absolut holdbare Farver, og først da havde Systuen, der begyndte med 10 Kvinder, men hurtigt voksede op til at beskæftige 200 og derover, faaet fast Bund under Fødderne. Varerne eller Produktionen var nu helt rigtig, kun Afsætningen skortede det endnu paa. Der blev forhørt, skrevet og sendt Prøver i Øst og Vest. Depoter med permanent Salg blev aabnet bl. a. i København og Aarhus, men ogsaa i Paris, London, Berlin, i Australien og Amerika blev der fundet Udsalgssteder, og dog maatte Karen Jeppe stadig være om sig for at finde nye Salgssteder, udvide Markedet, som det hedder i Handelssproget.

Systuen har med Aarene faaet adskillige Aflæggere eller Filialer, hvad man nu vil kalde dem, thi mange armeniske Kvinder i Aleppo, Beirut, Jerusalem o. fl. St. fortjener deres daglige Brød.

Valuta- og Toldvanskeligheder gjorde sig desværre stærkt gældende i de senere Aar.

I denne Forbindelse bør det kvindelige Arbejdsanvisningskontor ogsaa nævnes. Herigennem anvistes flere Hundrede Arbejde omkring i Byen ved Vask, Rengøring og anden huslig Gerning, og Kontoret sikrede tillige Kvinderne, der stod under dets Tilsyn og Værn, mod Overlast under Arbejdet. Det er i Virkeligheden ikke muligt for yngre armeniske Kvinder selv at tage imod Arbejde hos

Araberne eller andre, der tilhører den muhamedanske Religion.

Takket være Karen Jeppe er mange, mange Kvinder hjulpet til at kunne ernære sig selv og deres Paarørende; — og Armenierne har faaet deres gamle, nationale Kunst tilbage.

Og saa er dette kun en enkelt Del, og langt fra den største, af hendes omfattende Arbejde.

ENKERNE OG DE FORÆLDRELØSE

Der er knyttet mange Baand mellem Armenierne og Danmark, takket være Karen Jeppe. Et af de skønneste er Enke-Husene i Aleppo's Forstad, hvortil en vestjysk Bonde ved testamentarisk Gave skænkede Grunden, der er smukt beliggende med Udsigt til Olivenhaver og ved et lille Højdedrag, skærmet for det værste Støv, som er Aleppo's, Ørkenstadens, farligste Plage, idet det fører mange Baciller med sig.

Paa denne Grund er opført otte Huse med 40 Etværrelseslejligheder. Og her er baade Døre og Vinduer, rigtigt Bræddegulv, og de flade Tage er saa solide, at hverken Vinterregnen eller Sommerheden kan genere Beboerne. En lille Have er lagt ud til hvert Hus, og hele Kolonien udstyret med hygiejniske Udenomsbekvemmeligheder, saa den afskyelige Stank, der forpester Flygtningelejrens Barakker, er udelukket. Midt i det hele ligger Brønden, hvor Kvinderne samles for at drøfte Dagens Nyt. Thi det er Kvinder, der bebor disse sunde Huse i de smukke Omgivelser, Flygtningelejrens elendigste: Enkerne med deres Børn og Plejebørn. En lille Pige spurgte da ogsaa ved Ankomsten fra Flygtningelejren glad, men forundret: »Mor, er vi nu i Paradis?«

Ja, ja, Paradis er det jo ikke, men en god Forandring paa mere end een Maade fra Baraklejrens forfærdende Forhold.

Og disse Kvinder faar, foruden Opdragelsen af deres

egne Børn, tillige betroet forældreløse Børn, saa Enkehusene er en Slags private Børnehjem, hvad der har mange Fordele.

Der kan for det første med de samme Penge hjælpes mange flere Børn, da det er langt billigere at have dem i Privatpleje hos Enkerne end paa store Børnehjem. Men det er ogsaa menneskeligt værdifuldt, thi Kvinderne, der syr Børnenes Tøj og i det hele sørger for deres Pleje, faar derved et Ansvar, en Opgave, som giver deres Liv Indhold. De er noget betroet, og de føler sig rige derover. Og hvad der angaar Børnene, byder denne Ordning ogsaa paa mange Fordele, baade øjeblikkelige og senere. De faar intim Føling med Hjemlivet og de sociale og økonomiske Forhold, der for Børnene fra de store Anstalter er mere eller mindre fremmede Begreber, som gør dem famlende og rodløse, naar de kommer fra Anstalten og skal klare sig selv. De er som Drivhusvækster, der er plantet ud i det fri.

Paa en tilstødende Grund, skænket af den armeniske Biskop, er bygget en Skole, saa Børnene kan faa en god og regelmæssig Skolegang. Og med Enkehusene som Forbillede er der ved andres Indsats, Nansen-Komitéen m. fl., bygget ikke saa faa Boliger.

I en Beretning fra 1930 hedder det herom:

»Nu ligger der altsaa en hel ny Forstad, »den nye Landsby« kaldes den, med Butiker og Bageri og hvad der nu hører til. Skolen er allerede for lille. I Aar er Biskoppen ved at bygge en Kirke lige ved Siden af Skolen. Grundstenen blev nedlagt i Foraaret, og »De danske Armeniervenner« har givet 1000 Kr. til den.«

Enkerne og de forældreløse var de første, som udfriedes fra Baraklejrens inficerede Rønner. Senere er andre fulgt efter.

BESPISNING OG TØJUDELING

Nøden i Baraklejren, de 20,000's By, er som et uigen-nemtrængeligt Mørke, men Karen Jeppe tager dygtigt og modigt Kampen op, tænder Lys i Natten. Systuen og Enkehusene er Stjerner, der lyser i Mørket, og de allerfattigste, de syge og Børnene, er heller ikke glemte. Ogsaa for dem er der Lysglimt i Haabløshedens Mørke: Suppekøkkenet.

Dette har reddet og redder særlig mange Børn fra at vokse op i en saadan Underernæring, at de aldrig kunde blive livsdygtige og arbejdskraftige Mennesker. Thi af de unge imellem 15 og 30 Aar har mange, især Kvinder, lidt saa meget, at selv den omhyggeligste Pleje nu intet kan udrette. De er og bliver syge og svagelige, saa længe de lever. Det er en tung Skæbne, hvorfra de mange underernærede Børn i Baraklejren skulde reddes. Og Suppekøkkenet redder dem, tillige med mange voksne, der ved Ulykke, Sygdom eller Arbejdsløshed er afskaaret fra selv at skaffe sig Føden.

I kritiske Perioder kommer daglig op til 1500 Mennesker og derover i Suppekøkkenet for at mættes, og til de syge kan Mad afhentes. Der serveres god, nærende og rigelig Mad, saa de, der kommer her, én Gang daglig kan spise sig mætte — og mere til, om de ønsker.

Det store Tal af Spisegæsterne er Børn, men ikke saa faa Voksne nyder ogsaa godt af denne Velgerning. Deres

Tal er hyppigt vekslende; det er nemlig Familier, hvis Forsørgere er syge eller arbejdsløse. Naar Forsørgeren atter bliver rask eller faar Arbejde, inddrages Spisebilletten, og er der andre trængende, faar disse Adgang i Stedet.

Driften af Suppekøkkenet er utrolig billig, Karen Jepes økonomiske Evne er trænet op til det yderste. Det koster kun 30—33 Kr. paa den Maade at bespise et Menneske hele Aaret rundt, og Betydningen af Bespisningen kan vanskelig overvurderes. Det har frelst Tusinder og atter Tusinder fra at gaa til Grunde.

Som et Supplement til Bespisningen er Tøjuddelingen. Fra Danmark og andet Steds er sendt Bunker af brugt Tøj, der har mildnet megen Nød. Uddelingen foregaar i samme Lokale som Bespisningen.

Herom hedder det i »De danske Armeniervenner«s Medlemsblad: »Uddelingen er ikke helt nem at gaa til. — Enke med fem Børn, alle pjaltede. Kone med syg Mand, tre Børn om sig og den fjerde i Anmarch. Lange Broder med en lille snøftende Søster ved Haanden siger, at hjemme er der seks til. En rystende Gammel, som hverken har Over- eller Undertøj. En Far med en lille frysende Pige paa Armen; han er saa øm over hende, synes, at hun bør have det allerbedste! Kunde vi da ikke se, hvor sød hun er, og hvor hendes smaa Fødder er blaa af Kulde? Flere og flere stimler sammen om En. Man farer fra Kasse til Kasse, roder og haler frem. Hvor var nu de Benklæder til en Mand, den varme Trøje til en gammel Kone? Ivrige Hænder rækker sig frem for at tage imod, hvad der bydes, og lange Blikke sendes mod Kasserne, om de dog ikke kunde afgive mere. Ak nej, de har Bund, desværre!

Jeg tror nok, at der til den sidste Mand kun var et Skørt, og til den sidste Dreng kun en lille Pigekaabe, —

men i Orienten gør dette jo mindre, og lidt er bedre end intet.«

Og af de tomme Kasser faar Harome, som laa syg i en af Hytterne paa det vaade Ler med gamle Sække over og under sig, Bræddegulv og Sengested.

Intet gaar til Spilde, hvor Karen Jeppe staar for Udelingen.

SYGEPLEJE OG BØRNEFORSORG

Sygeplejen i Baraklejren, hvis Udgifter i de første Aar afholdtes af Danske i Amerika, viser maaske allerbedst, hvor sagligt der bringes Hjælp, og hvor gennemført og klog Hjælpen er.

Alle i Baraklejren véd, at de i Sygdomstilfælde trygt kan henvende sig paa Karen Jeppe's Kontor; men Armerne har en Ærekærhed, som er sjælden i Europa. Kun nødtigt beder de om Hjælp. De søger at klare sig selv, saa længe de paa nogen Maade kan, selv om det er i stadig Nød. Karen Jeppe skrev da ogsaa herom: »Oftentimes nok maa vi sige med Beklagelse: »Bare de dog var komne noget før, saa kunde de maaske endnu have været reddede.« Naar de kommer, er det sandelig paa høje Tid at tage fat, undertiden maa Bilen tages til Hjælp, hvis det ikke skal blive for sent.«

Med Aarene ændredes dette Forhold dog noget, da det efterhaanden trængte igennem i alles Bevidsthed, at de i Sygdomstilfælde aldrig bankede forgæves paa hos Karen Jeppe, for hvem det var en Samvittighedssag i saadanne Tilfælde altid at være til rede med Hjælp og altid skaffe de fornødne Midler.

Hertil bidrog ogsaa, at en Sygeplejerske fik Bopæl derude, saa det i mange Tilfælde, der tidligere vilde have været svære at komme i Lag med og vilde have betydet langt Sygeleje og stort Krafttab for Patienten, i de senere

Aar kunde helbredes i Løbet af nogle Dage, saa han eller hun atter kunde gaa ud og passe sin Gerning. Det vil atter sige, at der med forholdsvis smaa Pengemidler kunde naas ud til mange flere.

Naar et Sygdomstilfælde blev meldt, fulgte et Lægebesøg hurtigt efter, og ikke blot Sygdommen undersøgtes, men Patientens Forhold i det hele. Ofte er der meget andet end Sygdommen, der maa hjælpes for. Der er sjælden meget at spørge om, Nøden og Fortvivlelsen er øjensynlig. Maaske er det Hyttens Tag, der maa tætnes. »Howsannas Tag maatte ubetinget bringes i Orden, for det ser ud som et Sold. Og Howsannas var en af de mange, som ikke havde en tør Plet i Barakken til at sove paa, fordi Tagene trænger saa meget til Reparation. Vi maatte forresten lave et nyt Tag, for Blikket var aldeles ubrugeligt, og de tynde Bjælker kunde ikke bære mere, de var helt raadne,« hedder det i en af Rapporterne fra et Sygdomstilfælde.

Maaske bliver der ogsaa slaaet et Sengested op og bragt nogle Tæpper. Maaske er det Hovedsagen at bringe nærende Mad, f. Eks. kondenseret Mælk, hvorefter der fra Schweiz er sendt betydelige Kvanta, som i mange Sygdomstilfælde næsten har gjort Mirakler.

Er det en Familieforsørger, der er syg, er det især magtpaaliggende at handle hurtigt og omsigtsfuldt, thi ikke blot maa Forsørgeren have den nødvendige Hjælp af lægelig og anden Art, men ofte maa hele Familien hjælpes. De lever jo af Haanden og i Munden og med Nød og næppe fra Dag til Dag. Derfor staar de i bogstavelig Forstand uden Mad den Dag, da Forsørgeren bliver syg. Er dette Tilfældet, anvises der Familien Mad fra Suppekøkkenet, da Familiens Forsørgelse jo i nogen Maade er en Betingelse for, at Forsørgeren kan blive helbredet. Af 1000 Sygdomstilfælde overtages gennemsnitlig for de godt 300's

Vedkommende tillige Familiens Forplejning, og Hjælpen standser ikke i det Øjeblik, Forsørgerens Sygdom nogenlunde er overstaaet; den vedvarer, til Kræfterne er helt genvundet, saa Forsørgeren virkelig kan genoptage sit Arbejde og underholde sin Familie uden paany at bryde sammen.

Der tilsigtes ikke blot Patientens Helbredelse, men Familieforsørgerens og dermed Hjemmenes Bevarelse, hvad der er menneskeligt smukt og værdifuldt. Det er tillige økonomisk set klogt, da det i det lange Løb er billigst at hjælpe omfattende og sagligt.

»Og over vor Sygepleje lyser jo stadig Mirakler. Det er et stort Ord, men jeg kan ikke finde noget mere passende Udtryk for denne mit Livs mærkeligste Oplevelse paa dette Omraade,« skrev Karen Jeppe i August 1934. Der behandledes 886 syge Fædre eller Mødre, paa hvis Arbejde Hjemmets Trivsel beroede. Og de blev alle helbredet.

En Jordemoder holdes til de allerfattigste, og hun bringer Børnetøj med, hvoraf meget er sendt her fra Danmark. Og naar der er Raad til det — et Aar, 1928, gav en anonym Armenierven i Aarhus 6000 Kr. — holdes i Sommer-tiden en Øjenklinik i Baraklejren. For det er i Sommer-tiden, det er særlig slemt med Øjensygdomme hernede; da holder Blæsten og Støvet altid Luften hvirvlende fuld af Mikrober, som ganske særlig synes at tage Sigte paa Smaa børnenes Øjne, naar de løber eller kravler omkring i Lejrens Gyder. Derfor udbreder den ægyptiske Øjensyge sig hver Sommer i en uhyggelig Grad. Kan den tages i Behandling straks, er den endda til at overvinde; men faar den Lov til at sætte sig fast, kan den faa svære Følger. Den er den væsentligste Aarsag til den stærkt udbredte Blindhed, der er herskende i Orienten.

I de Maaneder, April til Oktober, Klinikken holdes

aaben, var der f. Eks. i 1928 over seksten Tusind Konsultationer. Den meget dygtige Schweizer-Læge, Dr. Monnier, leder Kliniken og foretager de nødvendige Operationer paa sit Hospital. — Forøvrigt har Karen Jeppe faaet sikret Klinikens Bestaaen, idet det skyldes hende, at Schweizerne, der aarligt giver en Masse Penge ud for at opdrage og oplære de Blinde paa forskellig Maade, nu anvender en lille Del af denne Sum til Kliniken. Thi som Karen Jeppe hævder: Man skal angribe Ondet fra Roden og se at forebygge Blindheden, saa vidt det er gørligt. Det koster langt mindre, og saa er det til langt større Velsigelse for de paagældende Mennesker.

Et værdifuldt Supplement til Sygeplejen er den regelmæssige Børneforsorg, som drives i Samarbejde med den tyske Orient-Mission, Dr. Lepsius' Mission.

Vi forstaar, det var ikke Mundsvejr, naar Karen Jeppe sagde: »Det er os en Samvittighedssag at sørge for de syge og Børnene!«

SKOLE-BARNET

I den haarde Kamp for det daglige Brød har Armenierne bevaret Sansen for de aandelige Værdier; men det er ikke let at skaffe de nødvendige Penge til Kirke og Skole, da der i Syrien ikke gives nogen offentlig Støtte hertil. Dog har Baraklejren sin Kirke, en stor Barak, der om Hverdagen gør Tjeneste som Skole.

Der var dog ikke saa faa Børn, som enten fik en meget mangelfuld eller slet ingen Skolegang, hvorfor Karen Jeppe i Foraaret 1930 satte paa sit Program at hjælpe de fattige Børn i Baraklejren til Skolegang og i det hele at ophjælpe og støtte den bestaaende Fattigskole.

Hun havde jo grebet Arbejdet i Baraklejren an ligesom fra en Side af og Skridt for Skridt trængt dybere ind: Først det kvindelige Erhverv, den nationale Kunst, Hjælp til Selvhjælp ogsaa gennem Arbejdsanvisningskontoret, saa Enkerne og de forældreløse, derefter den til Bunds organiserede Sygepleje og Børneforsorg, og den opvoksende Slægt og de til enhver Tid daarligststillede var sikret ved Suppekøkkenet og Tøjuddelingen. Det næste Skridt var saa Undervisningen.

Det begyndte med, at et Par Forældre henvendte sig til Karen Jeppe, da hun i 1929 var her hjemme i Danmark, og spurgte, om de ikke maatte faa Lov til at sætte et Barn i Skole nogle Aar nede i Aleppo, hvis Foretagendet ikke oversteg deres økonomiske Kræfter.

Det var Sennepskornet, udaf hvilket Skole-Barnet voksede. Og naar dette Arbejde blev saa velsignelsesrigt, er det værd at erindre, at de fleste i Baraklejren tidligere havde været velstaaende Folk, der har haft Tanke om at skulle give deres Børn en god Uddannelse. Nu er de imidlertid ude af Stand til det; men det er jo let forestaaeligt, at deres højeste Ønske er, at deres Børn dog maa lære noget. Naar man tænker herpaa, forstaas det bedre, hvad Karen Jeppe skrev, da hun efter sin Tilbagekomst nøje undersøgte Skoleforholdene i Baraklejren, som forøvrigt ikke var hende ubekendt. Hun skrev: »Jeg fik der Indblik i noget, der fyldte mig med Forbavselse, nej, med *Beundring*, det er endda næsten et for svagt Udtryk.

»Folkeskolen« i Baraklejren, den, der slutter sig til den gregorianske Kirke, har som sit Maal at modtage og undervise alle de Børn, hvis Forældre er istand til at ernære dem i de Aar, de besøger Skolen. Den underviser 550 Børn i otte Klasser med forskellige Underafdelinger. Lokaler har den dels i Barak-Kirken, der ved Forhæng deles i fem »Klasseværelser«, ret uegnede til Skolebrug, dels i andre smaa Barakker, virkelige elendige Huller med gruelig daarlig Luft. Det allernødvendigste Skolemateriel kniber det at faa, og saa alligevel lærer Børnene meget mere, end man under saadanne Forhold overhovedet skulde holde for muligt.

Eleverne i Skolens øverste Klasse er som Regel 13 Aar, de er upaaklagelig undervist i de almindelige Skolefag og har endda faaet Tid til at lære baade noget Fransk og Arabisk. Man maa nok spørge sig selv, hvordan det er blevet gjort under de Forhold og i det hele undres over, med hvor smaa Midler Armenierne kan holde denne Skolevirksomhed i Gang.

Der er 16 Lærere og Lærerinder i Skolen, hvis samlede

Aarsbudget er 5000 Kr. Bestyreren faar mest, hans Løn er 900 Kr., men der er Lærere, som udfører deres opslidende Gerning for 170 Kr. (En Tjenestepige i Aleppo tjener 200 Kr. og Kosten.) Og saa er det endda usikkert, om disse 5000 Kr. kan tilvejebringes og Lærerne faa deres Løn. Omkring 2000 Kr. kommer ind fra de betalende Elever, der hver Ugedag medbringer lidt Skolepenge, i dansk Mønt godt 25 Øre, der som oftest kun kan betales ved, at Familien undlader at spise et Maaltid Mad. Der bliver Fortvivelse, naar det endda viser sig umuligt at holde Børnene i Skole. Noget over 1000 Kr. faar Skolen fra forskellige armeniske Foreninger, dernæst sælger den en lille Blomst og giver et Par Koncerter o. l., hvorved der »maaske« indkommer 4—500 Kr. Men de resterende 1500 Kr., hvor skal de komme fra? Skolebestyreren haabede, at »noget skulde vise sig«. Det var der nu ikke megen Udsigt til, for 400 Kr. fra forrige Aar stod endnu udækket; men hvem kan ogsaa haabe som en Armenier? — Godt, at de kan, hvordan skulde de ellers holde Livet ud?

Det var med en Følelse af Ærefrygt, jeg forlod Skolen, fast bestemt paa at staa disse energiske, opofrende Mennesker bi efter bedste Evne,« slutter Karen Jeppe sin Beretning om den beundringsværdige, ja heltedige Kamp, Forældre og Lærere førte for at holde Baraklejrens Skolevæsen i Gang, og det er egentligt overflødigt at tilføje, at de paa Skolebudgettet resterende 1500 Kr. — og mere til — blev skaffet til Veje.

Karen Jeppe havde jo i Forvejen bygget en Skole med gode Lokaler i Forbindelse med Enkehusene. Her undervistes med Støtte fra Tyskland omkring 150 Børn gratis. Skolelokalerne var dog paa dette Tidspunkt allerede for smaa, saa her kunde der af Pladshensyn foreløbig ikke optages flere Elever; de nu tilkommende maatte fordeles

omkring i Baraklejrens Skoler, hvor der bedst var Plads, thi det lille Sennepskorn: Skole-Barnet, voksede hurtigt op til et stort Træ. Alene her i Danmark meldte der sig efterhaanden over 300 Forældre, mindre Kredse, Studenter, Skolebørn m. fl., som ønskede at være »Plejeforældre« for et armenisk Skolebarn. Det kostede 30 Kr. aarligt for et Barns Undervisning. Saa blev der heraf tillige til Skolebøger og lidt til Klæder o. l. — At den synkende danske Kronekurs ret snart kom til paa en følelig og ret generende Maade at spille en Rolle saavel her som i hele Karen Jepes omfattende Arbejde er selvindlysende. Det voldte hende store Vanskeligheder, men det formindsker jo ikke Glæden over, at saa stort et Antal »Plejeforældre« tilbød deres Hjælp. Og denne Hjælp blev forøvrigt ofte udvidet til at omfatte mere end selve Undervisningen, idet adskillige sendte deres »Plejebørn« Gaver i Form af Penge eller Tøj.

Arbejdet fik i det hele et Omfang, som Karen Jeppe ikke havde tænkt, da hun fik Ideen hertil, ja, stillede hende overfor en ny og stor Opgave. Hun kom nemlig ved Arbejdet med Børnenes Skolegang i nær Forbindelse med nye Dele af Baraklejrens Befolkning, Mennesker, der kun i meget faa Tilfælde tidligere havde søgt hendes Hjælp, men som sad og sled sig igennem ved egne Kræfter, »og det er hartad utroligt, hvor dybe Vande en armenisk Familie gaar igennem, inden de tænker paa at bede om Hjælp.« De havde dog ikke magtet at sende deres Børn i Skole, med mindre de havde været saa heldige at faa en Friplads, hvad der var dem en dyb Sorg. Og da det nu rygtedes, at der var aabnet Mulighed for gratis Skolegang, kom der mange og spurgte. Deres Forhold blev nøje undersøgt, og det viste sig, at knapt een af disse Familier havde Mulighed for at spise sig mæt. »Det fyldte mig først

med Forundring, senere med Forfærdelse,« skrev Karen Jeppe, der gennem aarelang Erfaring fra Suppekøkkenet vidste, at der skulde den største Sparsommelighed og Omtanke til for at ernære et Barn for seks Kroner maanedlig, naar det skulde gøres forsvarligt, saa det ikke virkede hæmmende paa Barnets Udvikling.

Nu viste det sig imidlertid efter grundig Undersøgelse, at de saakaldte »bedrestillede Lag« i Baraklejren var permanent underernærede, og det endda i høj Grad. »De faar nærmest kun Halvdelen af den Føde, de skulde have, og hvilke Følger det i det lange Løb vil faa for Børnenes Udvikling, kan man let nok tænke sig, skønt det først rigtig vil komme for en Dag om en halv Snes Aar, naar Børnene bliver voksne og skal til at tage Livets Byrder op. Den Elendighed, vi saa vil faa at se, gruer man næsten for at tænke paa.«

Karen Jeppe trængte ved sit Arbejde med Skole-Barnet dybere ind i Baraklejrens Nød og saa da, at nye, store Op-gaver laa og ventede.

TO TUSINDE KVINDERS OG BØRNS UDFRIELSE FRA FORNEDRELSE OG TRÆLDOM

... det er forladtes blege Raab,
det er de krænktes Klage. —

Bjørnstjerne Bjørnson.

Det, som mere end noget andet har gjort Karen Jeppe's Navn kendt ud over Verden, er hendes Arbejde for at befri armeniske Kvinder og Børn, der under Deportationen blev røvede eller købt af Tyrkere og Arabere, hvor de ofte levede under Forhold værre end Slaveri.

Allerede ved Folkeforbundets første Forsamling i November—December 1920 blev dette Spørgsmaal, der kunde henføres under *hvid Slavehandel*, taget op, og en Kommission paa to Medlemmer, Dr. Kennedy og Miss Cushman, blev nedsat til at undersøge Sagen, og i Efteraaret 1921 blev der rettet Forespørgsel til Karen Jeppe, om hun vilde indtræde i Kommissionen som tredie Medlem.

Det var jo et højst ærefuldt Hverv, der paa flere Maader kunde faa Betydning for hendes fremtidige Arbejde, men hun havde alligevel svært ved at bestemme sig, ja, tænkte endogsaa paa helt at afslaa det. »De danske Armeniervenner«, hvis Udsending hun jo stadig var, opfordrede hende imidlertid kraftigt til at tage imod Valget, og hun svarede da ja og indtraadte i Kommissionen. »Vi var saa-

ledes flere om Ansvarret,« skrev hun, »og alt som Tiden gik, voksede den Bevidsthed sig stærk i mig, at her forelaa et Kald, og at jeg altsaa havde en Støtte og et Tilhold langt over al Menneskekraft.« —

De fleste vil sikkert finde det mærkeligt, at Karen Jeppe vægrede sig ved at modtage Valget som Folkeforbundets Kommissær, der vilde give hende en Myndighed og Indflydelse, som kunde komme hele hendes Arbejde tilgode, hvad hun selvfølgelig godt nok selv var klar over. Men hendes Betænkelighed skyldtes, at Folkeforbundet lod Arbejdet ligge paa Halvvejen, idet det ikke paatog sig nogen Forpligtelse til at sørge for de udfriede. Og naar de blot skulde udfries for derefter at overlades til sig selv, var det bedre, de blev, hvor de var, hævdede Karen Jeppe. Og deri havde hun fuldstændig Ret, hvilket havde vist sig allerede under Vaabenstilstanden, da England havde besat enkelte Dele af Tyrkiet og flere Hundrede Kvinder og Børn med Magt blev tagne ud af Muhamedanernes Huse.

Børnene blev for største Delen anbragt i det store amerikanske Selskab »Near East Relief«s Børnehjem. Og for Kvinderne blev der ogsaa i Begyndelsen sørget nogenlunde, men da Ententen trak sine Tropper tilbage, og det amerikanske Hjælpearbejde indskrænkedes i samme Grad, nedsank de udfriede Kvinder i en saadan Elendighed, at de, der turde, vendte tilbage til Harem'erne. Og saadan een, der kom tilbage, tog Modet fra alle i hendes Omgivelser. Hun bekræftede jo, hvad Muhamedanerne fortalte, at de vilde gaa til Grunde, hvis de forlod Harem'erne, da deres eget Folk ikke eksisterede mere, og ingen vilde tage sig af dem og hjælpe dem tilrette.

I 1921 kom saa tillige Kilikien's Overdragelse til Tyrkiet og den dermed følgende uhyre Elendighed. En dyb Fortvivlelse og Modløshed greb hele det armeniske Folk.

men lidt efter lidt veg Lammelsen efter dette frygtelige Slag, og Karen Jeppe indtraadte i Folkeforbundets Kommission med det faste Forsæt ad privat Vej at skaffe Midler, saa hun kunde sørge for de udfriede: hjælpe de voksne til Arbejde, de yngre og Børnene til Skolegang og Uddannelse.

For selv om mange, vel det store Flertal, af de voksne Kvinder havde fundet sig tilrette blandt Muhamedanerne, Børnene i deres tvungne Ægteskab gjorde jo sit hertil, var der dog stadig nogle, der ikke kunde glemme deres Folk, deres gamle Kirke, og som sukkede efter Befrielse. De trodsede enhver Fare og Besværlighed ved Flugten for at vende tilbage til deres Folk, om de blot vidste, hvor det var at finde.

Og endnu mere ivrige herfor var de store Piger for at undgaa Harem'erne, og maaske især Drengene. De vilde ud af Slaveriet, de vilde »være Mennesker«, som de kaldte det.

Der er talrige Eksempler paa, hvorledes Drengene, rene Børn paa ikke mere end en halv Snes Aar, som troede at være vedkommende Kurders, Tyrkers eller Arabers Barn, indtil en Dag en sladrer af Skole og fortæller ham, at han er Armenier, flygter. Væk er han den samme Dag, indfanges maaske og slaas halvdød, men gaar igen, saa snart han er kommen lidt til Kræfter. Han vil finde sine egne. — Og andre, lidt større, som huskede deres Folk, talte armenisk med Faarene og skrev armenisk i Sandet, for ikke at glemme deres Modersmaal, hvoraf de ofte ikke huskede mere end Fadervor, som de havde bedt hver Aften.

Folkeforbundets to andre Kommissærer arbejdede i Konstantinopel og det der af Ententen fra 1918—23 besatte Omraade, hvor der bl. a. i de tyrkiske Børnehjem var en Mængde armeniske Børn, som falskelig udgaves for at

være tyrkiske eller kurdiske. Disse Børn skulde, som det er omtalt andetsteds, indpodes i Islams Træ, saa de kunde blive Tyrkere uden Minde om Fortiden. Den tyrkiske Forfatterinde Khalide Edebé Hanúm var særlig virksom herfor.

Karen Jeppe skulde oprindelig ogsaa være taget til Konstantinopel, eller Istambul, som Byen fra 1927 hedder, men dels var der jo allerede to Kommissærer, og dels følte hun, at hun kunde udrette meget mere i de af hende kendte Egne i Syrien og Mesopotamien. Det var jo ogsaa de egentlige Deportationsdistrikter, hvortil de ulykkelige Deporterede i sin Tid var slæbt fra alle Egne af Tyrkiet. Langs Eufrat laa endnu deres afblegede Knogler tæt strøede over den hele Vej saavel som omkring Bagdadbanens Stationer. Og i Ørkenerne ved Deir es Zor og Rasul-Ain var de hugget ned i Tusindvis.

I disse Egne maatte de Kvinder og Børn, som den Gang blev solgt som Kvæg til de omboende Muhamedanere, røvede eller paa anden Maade undslupne fra Myrderierne, søges.

Hertil kom, at Karen Jeppe havde størst Haab for de Børn og Unge, der var vokset op omkring i Landsbyerne; thi de, som havde levet iblandt Tyrkerne i Byerne, var som Regel blevet Offer for en saa grænseløs Usædelighed, at baade Piger og Drengene var aandelig og legemlig ødelagte. Det vilde i alle Tilfælde være vanskeligt at faa fat i de rigtige, — og at undgaa for megen Smitte.

Kurderne og Araberne i Landsbyerne levede derimod et relativt sædelig rent Liv, saa de unge, der kom herfra, sjældnere var behæftet med nogen Slags Sygdom. Syfilis var dog, særlig blandt Kvinderne, ret udbredt og Tuberkulose ikke sjælden.

I det Distrikt, der naturlig havde Aleppo til Centrum,

d. v. s. som havde Færdselsveje dertil, levede der mindst 30,000 armeniske Kvinder og Børn i muhamedanske Huse, fik Karen Jeppe oplyst ved en i Stilhed foretaget Undersøgelse. Disse 30,000, der var Medhustruer og Slaver, mange var solgt gentagne Gange, holdtes tilbage dels ved Magt eller ved Overtalelse, og ingen af deres »Ejere« vilde godvilligt give Slip paa dem. Det syntes saaledes paa Forhaand at være en uløselig Opgave, da der ikke i dette Distrikt kunde anvendes Magt ved Udfrielsen, saaledes som det tidligere havde været Tilfældet under den britiske Besættelse, eller som det kunde udføres i Konstantinopels tyrkiske Børnehjem. Konstantinopel og Omegn holdtes, som nævnt omstaaende, besat af de allierede Magter fra 1918—23. I Syrien vilde det derimod være meget farligt overhovedet at gøre opmærksom paa det armeniske Spørgsmaal. Jo mindre der blev talt om Armenierne des bedre; deres Nærværelse var jo en Byrde for Befolkningen. Dertil kom, at Karen Jeppe mindst af alt ønskede en Gentagelse af Tildragelserne ved Vaabenstilstanden, hvor de udfriede Kvinder atter maatte søge tilbage til Trældom og Fornedrelse for at friste Livet.

Hun skrev herom: »Enhver maatte komme paa sit eget Ansvar, saa havde de ikke siden noget at beklage sig over. Det, det gjaldt om, var at vække Viljen og Modet i dem til at flygte, og saa saa vidt muligt hjælpe dem, naar de engang var komne paa Vej.

Hvordan jeg nu i det enkelte iværksatte denne Plan, vil og kan jeg endnu ikke udtale mig offentlig om. Arbejdet skal helst gaa for sig saa stille og upaaagtet som muligt. Det gaar jo langsomt fremad paa den Maade. Talmæssigt vilde der komme ganske andre Resultater, hvis jeg fo'r omkring i Automobil med Soldater og trak Armeniere frem af de Huse, hvor jeg ved, at de lever; men der er

ikke mindste Tvivl om, at min Fremgangsmaade er langt sundere.

For det første er det de allerbedste og stærkeste Elementer, jeg faar fat paa. Det er dem, der svarer paa Kaldet, fordi deres egen Verden har stærkest Tag i dem. Armeniernes hele Kulturniveau ligger jo betydelig højere end de Menneskers, disse Unge nu er tvunget til at leve iblandt. Deres Race er langt mere udviklet, hvad der giver sig det klareste Udtryk deri, at det armeniske Folk aldrig kunde synke ned til Islam, men holdt fast ved Kristendommen selv gennem de utroligste Lidelser.

Og der er nu to Ting, som drager disse Unge, omend de maaske ikke selv er sig det klart bevidst. De vil ud af Slaveriet, og de vil tilbage til deres egen Kultur. Derfor jo renere og stærkere Karakter — jo mægtigere er Dragelsen. Svage eller degenererede Individuer opgiver lettest sig selv og bliver Muhamedanere.

Men netop denne Udvælgelse er jo af uhyre Betydning for det armeniske Folk, dets Borgeres Kvalitet har langt mere at sige end Kvantiteten, særlig i saadanne svære Tider som dem, der nu gaar hen over deres Hoveder.

Det er ogsaa godt, at de til at begynde med kommer lidt langsomt, saa de kan blive sat i Vej; for hvad kan det nytte, at vi faar fat i dem, hvis vi ikke kan faa Mennesker ud af dem? Vore Midler er endnu kun smaa. Og tilbage staar jo det allervigtigste Spørgsmaal, hvad vi skal gøre ved de Mennesker, naar de endelig er naaede frem til os.«

Hvordan skulde dette »skjulte« Redningsarbejde udføres, og hvad krævedes hertil?

Et Net af Søgestationer, Agenter og andre Hjælpere ude omkring i Distriktet, særlig langs Tyrkiets Grænse. En eller flere Biler, der kunde hjælpe Flygtningene hurtigt

frem. Et Redningshjem i Aleppo, hvor de udfriede kunde optages. Et intenst Kontorarbejde for om muligt at finde de reddedes Slægt og Paarørende. Skole og Værksteder til Undervisning og Uddannelse af Børnene og de Unge. Arbejdsanvisningskontor for de Voksne. Lægehjælp for de syge, »den bliver ført med alle de Midler, som den moderne Videnskab stiller til vor Disposition, saa vidt de da er tilgængelige her i Aleppo«.

Det var jo ikke Smaating, men da Folkeforbundet efter en indledende Rapport 1. Marts 1922 anviste den første Pengesum, 200 £, for at Arbejdet kunde paabegyndes, var det hele organiseret: Redningshjemmet, foreløbig en stor Teltbygning, Agenter og Søgestationer, kort sagt det hele stod der som tryllet frem af Aladdin-Lampen, der her vil sige: Karen Jepes gigantiske Organisations-Evne. Det er et stort Ord, men i dette Tilfælde det eneste rigtige.

Tiden blev ikke spildt. Agenterne gik samme Dag ud med Bud om Frihed til de for 8 Aar siden levende begravede, kristne Fanger rundt om i muhamedanske Huse, i Haremer og Telte.

Førrest blandt disse »Redningsarbejdets Helte«, som Karen Jeppe kaldte dem, gik hendes Plejesøn, »min højre Haand og gode Hjælper«: Misak Melkonian. Og det skyldes ham, der blev Leder af hele Eftersøgningsarbejdet, mere end nogen anden, at Arbejdet straks fik Fremgang, og hans sjældne Evne til at finde de rette Medhjælpere og taktfuldt og fredeligt at forhandle med Araberne, at Arbejdet forløb uden at vække større Opstand.

Det var en anstrengende og farefuld Færd, disse Mænd, fulde af Vovemod og Begejstring, drog ud paa. Een blev dræbt af Arabere, hvis armeniske Kvinder han havde hjulpet til Flugt. To døde af Overanstrengelse.

Særlig om Vinteren, naar Vejene er oplødte og næsten

umulige at befare, var det mere end voveligt. I en Beretning herom hedder det: »Det store Antal ødelagte Biler, der ligger langs Vejene med brækkede Aksler, halvt opbrændte eller paa anden Maade havarerede, viser tydeligt, hvor let det kan gaa galt, selv for den Bilist, der kan tage alle Hensyn til sin Bil. Men sent en Aften kørte en Bil ind paa vor Grund foran Optagelseshjemmet, og vi maatte jo ned og se, hvad der var paa Færde. Det var en armenisk Kvinde, der kom flygtende med sine to unge Døtre. Araberne havde imidlertid fundet deres Spor, og Bilen blev forfulgt af 30 bevæbnede Ryttere og havde maattet løbe med fuld Fart for at redde sig. Jeg kan ikke rigtig forstaa, at de kom godt fra det; der var vel *Een*, der holdt Haanden over dem. Det er den eneste Forklaring paa deres Redning.«

Men saadan gik det ikke for alle, særlig ikke for dem, der havde de lange Veje og forsøgte, før Agenten havde kunnet forberede deres Flugt. En af disse flygtende, dødskræmte Kvinder bliver saaledes sindssyg af den stadige Angst og Fare. En anden indhentes og bliver af sine Voldsmænd gennemstukket med Knive og efterladt som død, men hun kommer atter til Bevidsthed og saa meget til Kræfter efter Blodtabet, at hun til Trods for alle sine frygtelige Saar formaar at slæbe sig til Optagelseshjemmet sammen med sin lille Pige, som dermed er frelst.

Vi forstaa, at Længselen efter deres Slægt, deres Folk og Kultur har været stærk hos disse Flygtende, hvem Døden truede. Deres Vilje ubrudt og deres Mod uden Grænse. Og det var denne Vilje, dette Mod, Karen Jeppes Agenter spejdede efter, naar de, forklædt som Handelsmænd, Uldkræmmere, Fotografer e. l. kom omkring i de kurdiske og arabiske Landsbyer for at købslaa om Faar, Heste, Uld eller hvad det nu var. De kom ofte flere Gange,

men Handel blev det aldrig til. Derimod spredtes Budskabet i videre og videre Kredse rundt om i Tyrkernes Haremer og Arabernes Telte, hvortil de unge Armeniere og Armenierinder var solgt eller røvede, at deres Folk lever, at det venter paa dem, og at der er nogen, der vil hjælpe dem paa Vej og tage imod dem i Aleppo.

Rygtet breder sig. Ingen véd, hvor det kommer fra, men naar armeniske Kvinder vandrer vidt om paa de soltørrede Stepper og Ørkener for at samle Tidsler til Brændsel eller gaar efter Vand til de fjernt liggende Brønde, møder de Mænd, som fortæller mærkelige gribende Ting, og som undertiden bringer Bud fra nære Slægtninge. Drengene og de unge, der vogter Hjorden, er lettere at faa i Tale, og Planen til Flugt forberedes.

Saadan virker disse Agenter, hvis Liv og Færd var spændende som et Eventyr, — men farligt.

I Optagelseshjemmet faar Flygtningene den kærligste Modtagelse af Jenny Jensen, der gennem flere Aar var »De danske Armeniervenner«s Udsending som Medhjælper for Karen Jeppe. Hun var, efter at være kommet til Aleppo, foruden meget andet Leder af Optagelseshjemmet. »Og hun har gjort den Masse Ting, som hører til Gerningen, med den allerstørste Dygtighed. Men det uerstatteligste, hun har ydet, er dog dette, at hun har *elsket* disse Mennesker hver og en,« skrev Karen Jeppe, saa vi forstaar, at de stakkels Flygtninge fik en god Modtagelse.

De kommer i Bad. Renselse for Snavs, Utøj og Saar er det første fornødne. Den efterfølgende Lægeundersøgelse er grundig og omhyggelig. Blodprøve tages gentagne Gange. Enkelte har været ude for frygtelig Mishandling. En Dreng havde sin Rygrad brækket ved Slag af en Jernstang. En Kvinde havde Saar over hele Kroppen af Slag og Knivstik, en anden blev frelst efter at have været

levende begravet, og en Dreng var tilføjet uhyggelige Brandsaar. Dog hører saadanne Grusomheder heldigvis til Undtagelserne, men mange er behæftede med forskellige Sygdomme, særlig Syfilis og Tuberkulose. De fleste kommer sig dog forbavsende hurtigt, og kun enkelte Dødsfald forekommer til Trods for, at mange næsten er døende, før de naar Optagelseshjemmet. Og vigtigst er, at de, saa snart de kommer indenfor Hjemmets Dør, faar en Følelse af Tryghed. Flere er næsten sindssyge af Skræk, naar de ankommer, saa de trænger til Ro efter alle de voldsomme Sindsbevægelser.

Alle Kvinderne, uden Undtagelse, der har været hos Araberne eller Kurderne er vansirede ved Tatovering, to havde endogsaa Ring i Næsen. Iblandt Tyrkerne brugtes det ikke, men saa har Kvinderne dér ofte været ude for det, der var farligere. — Tatoveringen er foretaget over hele Ansigtet samt paa Halsen, paa Hænder og Fødder. Det har været meget smertefuldt. De ulykkelige blev strakt paa Jorden, og deres Bøddel sætter sig oven paa dem og slaar spidse Naale, der er bundet sammen, ind i Kødet. En sort Vædske blandes med Blodet, og Farven er desværre ægte nok.

En saadan Tatovering føles af de unge Kvinder som en frygtelig Brændemærkning, der har afholdt adskillige fra at flygte. Men efterhaanden som de opdager, hvor mange Lidelsesfæller de har, tar' de sig det mindre nær. Dog forsøges der, særlig af dem, som skal til Slægtninge i Amerika eller andet Sted, forskellige smertefulde Kure for at komme af med Tatoveringen, hvad der dog aldrig lykkes. Den afløses i bedste Tilfælde af store Ar. — Lykkeligvis ser de unge Mænd bort herfra, som fra alt, hvad Kvinderne har lidt i Voldsmændenes Hænder, saa flere efter Udfrielsen er blevet lykkelige Hustruer og Mødre.

En anden Ting, der har holdt Kvinderne tilbage og voldt store Sjælekvaler, er deres smaa Børn født i de tvungne Ægteskaber, hvad der vil ses i det her i Bogen efterfølgende Kapitel.

Det lyder forunderligt, at omkring femoghalvfjerds Procent af de udfriede genfinder Nærpaarørende. Forunderligt, da de faa overlevende fra Deportationen er spredt for alle Vinde: i Syrien, Ægypten, Grækenland, Østrig, Bulgarien, Frankrig, Amerika o. fl. a. Steder. At det er lykkedes, skyldes Optagelseshjemmets udmærkede Oplysningsbureau, hvor Eftersøgningsarbejdet blev foretaget med Dygtighed og Energi. Der forhøres gennem kirkelige og folkelige Sammenslutninger, spørges i Flygtningelejre, og Efterlysning foretages i smaa armeniske Blade, der læses af Armeniere over hele Verden. »Men ofte forekommer der ogsaa Tilfælde af saa uventede og overraskende Genfindelser, at vi ikke kan tænke os anden Aarsag end inderlig og vedholdende Bøn.«

Mange sønderrevne Familie- og Hjertebaand bliver atter genknyttet, og saafremt Slægtingene kan forsørge de udfriede, forlader disse Optagelseshjemmet; men de, som ingen Paarørende finder, eller hvis Paarørende ikke kan magte Forsørgelsen, maa oplæres og ophjælpes til selv at fortjene deres Brød. De, som er under 14 Aar, gaar i Skole og lever sorgløst som andre Børn, samtidig med, at de begynder paa et Haandværk, hvad de voksne straks maa tage fat paa. Men da de intet har lært, ingen Undervisning har faaet i de 8—10—12 Aar, de var i Muhamedanernes Vold, maa de samtidig søge Aftenskole for bl. a. at lære deres helt eller halvt glemte Modersmaal.

Et Snedker- og Skomagerværksted, der beskæftiger og uddanner mange af de unge Mænd, er knyttet til Optagelseshjemmet, ogsaa med et Garveri blev der forsøgt. En

Del kommer ogsaa ud i Landbrugs-Kolonierne, hvorom der senere skal fortælles.

Kvinderne beskæftiges gennem Arbejdsanvisningskontoret ved husligt e. l. Arbejde eller uddannes i Systuen, hvor de utrolig hurtigt lærer at kunne tjene til deres Livsophold. Syge og Krøblinge maa dog ofte beholdes i Aarevis. Og for dem alle, Børn som Voksne, gælder det, at de paa en eller anden Maade bliver hjulpet i Gang, og saa véd de, at de kan komme tilbage til Optagelseshjemmet, hvis der er noget, de ikke kan klare. Her føler alle sig som én stor Familie. Og rørende er den Hjertelighed, hvormed de nyankomne modtages og hjælpes tilrette af de ældre og husvante. Det er i bedste Forstand et Hjem med stærk aandelig Paavirkning overfor dets i Alder og Udvikling meget uensartede »Børn«. Karen Jeppe skrev beskedent herom:

»Iblandt vore Unge er der jo nogle, der gennem Skole og Kirkegang og gennem anden Paavirkning i Hjemmet kommer saa vidt, at de faar Syn for de rige aandelige Værdier, som deres Folkeliv og Religion rummer. Det er i dem, at Taknemmeligheden slaar de dybeste Rødder. De er de egentlige »frigjorte«. Hvor mange der er af dem, og hvor dybe Rødderne er, det vil Fremtiden vise. Friske, grønne, smaa Spirer er der mange af, men hvor mange der vil bære Frugt, er der endnu ingen, der kan dømme om. Vi véd kun saa meget, at vore unge Kvinder og Mænd er velset, hvor de kommer, og at de har Fremgang i Livet.«

Folkeforbundet havde vanskeligt ved at skaffe sin Del af de til Gennemførelsen nødvendige Midler. Allerede i 1924 kneb det med Bevillingen. Karen Jeppe rejste til Genève og fortæller om Arbejdet, gør det saa gribende,

at alle betages heraf, men der rejses dog Indvending, da der skal skaffes flere Penge. »Hvad kan det nytte. Opgaven er overvældende. Det er kun saa lidt, vi kan udrette.« Svaret kom omgaaende: »Ja, det er kun et lille Lys. Men Natten er saa mørk derovre!« Disse jævne, men ufor-glemmelige Ord virkede. Bevillingen blev givet. Karen Jeppe var uimodstaaelig.

I 1926 var Folkeforbundets Midler dog udtømte. »Jeg opgiver ikke Arbejdet, men fortsætter,« erklærede Karen Jeppe. »Pengene skal jeg selv skaffe.«

Saadan blev det. Der fortsættes endnu et Aar som Folkeforbundets Kommissær, men for egne Midler. Og 31. December 1927 kan en samlet Beretning afgives til Folkeforbundet om, hvad der er udrettet i dets Navn i Tidsrummet fra 1. Marts 1922 til 31. December 1927.

1700 Mennesker, hvoraf Fjerdedelen er Børn under 15 Aar, de øvrige omtrent lige mange Kvinder som Mænd, er reddede ud af Trældom og Fornedrelse. Af de 1700 har ikke mindre end 1134 igennem Oplysningsbureauet fundet deres Slægtninge og er blevet forenet med dem. Hvilken Sum af menneskelig Lykke er ikke indbefattet i en saadan Oplysning. Mødre har grædt og Fædre hulket af Glæde over deres genfundne Barn. »Eller de unge, der kom til mig, ophidsede, næsten ude af sig selv og raabte: »Min Fader eller min Broder lever og bor i Amerika, her er Brevet!« — Brevet var krammet, næsten ulæseligt, og vaadt oven i Købet.«

Dødens Høst havde været ringe, kun ti er ikke mere. Det er næsten uforstaaeligt, naar man betænker den Tilstand, i hvilken de ankom. En var under Flugten bleven bidt af en gal Hund. Hendes Vej var lang, og hun ankom døende til Hjemmet. En anden havde, ved at falde af

en Hest, brækket en Arm samt faaet andre alvorlige Beskadigelser. Hun havde lidt forfærdeligt under den videre Flugt, men blev dog reddet.

342 havde opnaaet at blive selverhvervende, og 38 var forsvundet. Bag deres Forsvinden skjuler sig i de fleste Tilfælde en Tragedie.

En ung Pige blev lokket i et Baghold og ført til hendes tyrkiske »Herre«, der af Hævnlyst dræbte hende paa frygtelig Maade. Hun blev skaaret i Stykker. — Andre, mest Drengene og unge Mennesker, gik for at udfri Brødre eller Kammerater, som de vidste var efterladt blandt Muhamedanerne. — De vendte sjældent tilbage, da de fleste satte Livet til paa deres vovelige Færd.

Udgifterne til hele dette Redningsarbejde var eventyrlige smaa. Godt 400,000 Kr. Heraf ydede Folkeforbundet de 40 Procent. De resterende 60 Procent skaffede Karen Jeppe selv. Hun sørgede for de udfriedes Uddannelse og Oplæring, plejede de syge og skaffede dem alle Arbejde, fandt deres Slægtninge eller sørgede for dem paa anden Maade. Folkeforbundet afholdt kun Udgifterne ved selve Udfrielsen, — og det sidste Aar paatog Karen Jeppe sig jo endogsaa disse Udgifter, da Folkeforbundet overhovedet intet bevilgede hertil.

At alt dette kunde gøres for ca. 240 Kr. pr. Hoved synes umuligt, men Karen Jeppe præsterede jo ogsaa netop Gang paa Gang det umulige. Selv var hun dog ofte mismodig over, at Arbejdet ikke blev mere omfattende, hvad der skyldtes, at et officielt Samarbejde med Tyrkiet ikke kunde opnaas; — og at Folkeforbundet nærmest slap Opgaven paa Halvvejen. Derfor kunde hun heller ikke definitivt 31. December 1927 lukke Optagelseshjemmets Døre. De 110 Flygtninge, hvoraf et stort Tal var Syge og Krøblinge, der paa det Tidspunkt endnu befandt sig i Hjemmet,

skulde ikke stødes tilbage ud i Haabløsheden. Og Døren skulde tillige holdes aaben for dem, som endnu maatte komme og banke paa. Det skete allerede i Januar 1928. Da kom otte Kvinder og Børn, alle fra Tyrkiet. En af dem havde vandret i 9 Døgn paa sine Fødder i Sneen for at naa Aleppo og Friheden. Hvilken Ulykke, om der ikke havde været nogen til at lukke hende ind.

Karen Jeppe vilde da ogsaa holde ud, til hun med god Samvittighed kunde sige: Nu er dette Arbejde udført og tilendebragt.

I 1928 kom 98, i 1929 45 Flygtninge — og de kommer endnu.

Beretningen til Folkeforbundet slutter da ogsaa med Ordene:

»Vi gennemsøger ikke mere Landet for at finde de tabte Børn, men vi bliver ved med at holde vor Dør aaben og vort Lys brændende, at de maatte finde Vejen hjem.«

Og Karen Jeppe holdt ikke alene en Dør aaben og et Lys brændende, men var selv et Lys for de 2000, hun friede fra et Liv i Lidelse, Fornedrelse og Trældom og førte hjem til deres Slægt og Folk.

FRA DEN STORE PROTOKOL

Paa Optagelseshjemmets Kontor i Aleppo ligger en stor Protokol, hvori de udfriedes Navne tillige med en kort Levnedbeskrivelse er indført, og et Fotografi, som de saa ud ved deres Ankomst, indklæbet ved Siden. Over 2000 gribende Livsskildringer findes deri.

Her er genfortalt nogle enkelte.

Asaduhi:

Asaduhi hed hun. Det betyder fri. Hun var den første-fødte og sine Forældres Stolthed og Glæde, klædt i Silke — for de var meget velhavende.

8 Aar gammel blev hun deporteret sammen med sine Forældre og tre Søskende. Faderen blev dræbt for hendes Øjne. — I Maaneder blev de drevet frem. Led Sult og Tørst og blev mishandlet af de raa Gendarmer. I den syriske Ørken var det særlig slemt. Solen brændte, og frem blev de drevet med Piskeslag. De tre mindreaarige blev efterladt døende i Ørkenen. Ingen kunde læske deres brændende Tunge eller lukke de brustne Øjne. De blev drevet videre med Kolbestød. I Nærheden af Rakka blev Moderen revet bort af en Kurder, og hun selv led samme Skæbne

En lille Slavinde var hun, og efter 2 Aars Forløb blev hun solgt til en Araber, der straks voldtog hende. Tato-veret blev hun ogsaa. Hun sled fra Morgen til Aften, men stadig var hendes Bøn: »Lad mig finde min Mor!«

Paa de store, soltørrede Stepper maatte hun sanke Tidsler og andet Brændsel, og der mødte hun sin Mor, som ogsaa var ude efter Brændsel. Hun var hos en Kurder i en nærliggende Landsby. Der var da gaaet 12 Aar. Men en Solstraale var kommet ind i deres Tilværelse. De mødtes hemmeligt, og efter 15 Aars Lidelser lykkedes det dem i 1930 at flygte til Optagelseshjemmet i Aleppo, hvis Døre stod dem aabne.

Asaduhi hed hun. Det betyder fri. Det var hun og forenet med sin Mor. Men vil hun kunne glemme Fortiden med alle dens Rædsler?

Hiropsime:

Hun syede med Silke, Guldtraad og Sølvtraad sit Lands farverige Blomsterflor og drømte om Hjemmet, det, de to, hun og han, skal have ved Floden, omgivet af Vingaardshaver. Men den store Nat kom over Landet.

Hun kom i Deportationstoget og faldt i Hænderne paa en Beduin og maatte være ham til Vilje i mange Aar.

Drømmen om Huset ved Floden, omgivet af Vinhaver, levede dog i hendes Sind, og da der er gaaet 11 Aar, flygter hun, naar Aleppo og tager Tjeneste hos en arabisk Familie, da hun intet kendte til Optagelseshjemmet. Hun blev der efterstræbt af flere Mænd, og da hun en Dag kaster et Glas Vand i Hovedet paa een af dem for at slippe fri, bliver hun erklæret for sindssyg og indespærret.

Hun blev fundet i en lille Celle bag et Jerngitter, lænket paa Hænder og Fødder, uden Seng og Renlighed. Der havde hun siddet i flere Maaneder.

Det lykkedes at faa hende befriet og ført til Optagelseshjemmet.

Vil Drømmen om Huset ved Floden, omgivet af Vinhaver, nu gaa i Opfyldelse?

Ounig:

Det er en lille bestemt Fyr. Han hed Ounig, sagde han, og havde altid været hos nogle Arabere. Han rullede sin Cigaret og røg den som en Voksen.

Men en Dag han gik paa Gaden sammen med nogle af Optagelseshjemmets store Dreng, saa en Kvinde vist paa ham og raabte: »Min Søn!« og omfavnede ham.

Ounig var fortumlet og forstod intet. Den fremmede Kvinde tog ham imidlertid i Haanden og gik med ham tilbage til Optagelseshjemmet, hvor hun fortalte, at hendes Mand havde været Soldat i den tyrkiske Hær, da Ounig kun var 6 Maaneder gammel. Hun blev deporteret med Drengen og naaede Rakka, hvor det lykkedes hende at snige sig ud af Karavanen og holde sig skjult, da den drog videre. Derefter forsøgte hun at skaffe Brødet til sig og sit Barn ved at arbejde hos forskellige tyrkiske Familier. Ounig var blevet halvandet Aar, da hun en Dag efter endt Arbejde et Øjeblik lød ham blive paa Gaden hos nogle andre Børn, medens hun løb for at købe et Brød. Da hun kom tilbage, var Drengen borte. De større Børn forklarede, at nogle Soldater var kommet ridende og havde taget ham med sig. Moderen var fortvivlet.

Da hun gik til Politiet, blev hun arresteret og siden sendt i et nyt Deportationstog. Efter mange Aars Lidelser kommer hun til Aleppo, hvor hun finder sin Mand. Han havde fast Arbejde, og de kunde have levet uden Sorg, hvis ikke Mindet om deres lille Søn altid pinte dem.

»Men nu har jeg fundet ham,« udbrød hun. »Priset være Gud! Hvor har jeg anraabt ham om, at jeg maatte finde min Dreng, og han har hørt mine Bønner.«

En Mor havde fundet sin Søn. Gud være lovet!

»En af de mange tabte var atter givet tilbage til sit Hjems Kærlighed. Igen var der en Mor, der bevæget stod

og fremstammede sin Tak og ønskede Guds Velsignelse over vor hele Gerning.«

Serkis:

Han var 14 Aar, og Araberne kaldte ham Hassan. De kunde slet ikke undvære ham. Han vogtede Kamelhjorden paa de endeløse Stepper og maatte om Aftenen hente Vand og gøre meget andet svært Arbejde, medens de sad og saa til og kommanderede. Han var jo en fremmed, Slaven, oven i Købet en vantro, der næppe havde Ret til at leve. Hele hans Folk var da ogsaa dræbt. Araberne kom ofte paa deres aarlige Vandringer forbi store Dynger af Menneskeknogler, Hovedskaller og Fingre. »Det er Resterne af dit Folk,« sagde de. »Der havde du ogsaa ligget, om vi ikke havde reddet dig.« Hassan gyste og laa Natten efter paa sin Sæk i Telthjørnet og græd.

Han kunde dog ikke rigtig tro, at alle Armeniere var døde. Der sivede Rygter ud, at de levede endnu. I Aleppo skulde der være mange af dem, men det var jo saa langt borte, hvor skulde han naa derhen?

Saa en Dag, da han var bleven slaæet helt ubarmhjerligt, tabte han Besindelsen og løb sin Vej i Retningen efter Aleppo. Han blev indhentet efter et Par Timers Forløb, og han troede ikke, der var en hel Knogle i Livet paa ham efter alle de Slag, der var regnet ned over ham, og Araberne sagde, at næste Gang slog de ham ihjel.

Han frygtede deres Trusel, men Hjemlængselen efter hans Folk og Slægt, som han kun dunkelt mindedes, var stærkere, saa da han atter kom lidt til Kræfter, skulde det forsøges, for bort det vilde han. Flugten skulde denne Gang lægges bedre til Rette.

Faa Kilometer fra Teltene var en gammel Cisterne, i hvis ene Side der var en Niche, hvor Vandet ikke naaede

op. Den kunde ikke ses ude fra, men ved at vade igennem Vandet kunde man naa op i Nichen, havde Hassan forvissset sig om. Med et godt, stort Stykke Brød, som han havde stukket til sig, flygtede han om Natten.

Araberne gennemsøgte Egnen for at finde ham. De red ogsaa forbi Cisternen. Han kunde høre deres Stemmer, men de tænkte sig ikke Muligheden af, at nogen kunde gemme sig der om Vinteren.

Han sad der i to Dage. Den anden Aften hørte han dem vende hjem fra deres Søgen. De havde opgivet at finde ham. Den Nat krøb Hassan ud af Cisternen og begav sig paa Vej til Aleppo.

Han vandrede i mange Dage langs de opblødte Karavaneveje; hvor mange havde han ikke Rede paa. Men han blev ikke lidt forskrækket, da han naaede Byen og saa, hvor stor den var. Hvordan skulde han finde sit Folk i denne Uendelighed? Hvem turde han spørge? Maaske var det sandt, hvad Araberne havde sagt, at han kom i Ulykke, hvis nogen mærkede, at han var en Armenier.

Han var ene og fortabt og sneg sig modløs og forknyttet hen til en Mur, hvis Port stod paa Klem. Han kikkede ind. Stene laa i Række hen ad Jorden, den ene ved Siden af den anden. Det var den armeniske Kirkegaard. Hassan blev staaende og stirrede med et fjernt Blik, og han huskede, at ved en saadan Sten havde han selv siddet og grædt. Det var hans Moder, der var lagt ned, og hans ældre Broder og Søster havde siddet ved Siden af ham. Nu mindedes han dem tydeligt begge to og Fædrenehjemet, det lille Hus ved Floden, hvor han hørte hjemme og havde haft det saa godt. Han huskede ogsaa sin Faders Ansigt. Og han huskede, at den Dag var kommet, da de havde sagt, at det var godt for hans Moder, at hun laa dernede under Stenen. Det var den Dag, da de blev drevne

fra Hjemmet af de tyrkiske Gendarmer. Hvor var de nu allesammen? Han var saa lille den Gang og huskede ikke, hvordan de var skiltes fra hinanden.

Overvældet af Sindsbevægelse og Træthed satte han sig ned ved Muren og stirrede ind gennem Portsprækken. Februarsolen skinnede varmt ved Muren. Han faldt i Søvn og drømte om sit tabte Barndomshjem og sine Kære.

En ung Mand med Skødeskind og et Stykke Værktøj i Haanden kom rask hen ad Gaden. Hans Blik faldt paa den sovende Dreng, og han studsede: »Svært som han ligner vor Slægt. Min Broder kunde være i den Alder nu, hvis han ikke var død.« Og han gik videre. Dog, Drengens Ansigt forfulgte ham. »Det kunde jo dog være min Broder.« Skønt han var kommet mindst Hundrede Skridt bort, var der dog noget i ham, der tvang ham til at vende om. Igen stod han og saa paa den sovende Dreng, men han fandt dog sin Tanke saa urimelig og gik, denne Gang to Gader bort. Der standsede han; det var ham umuligt at komme videre, han maatte tale med den Dreng.

For tredie Gang stod han og betragtede ham. Da slog Hassan sine store, sorte Øjne op og saa forundret paa den fremmede unge Mand, der spurgte om hans Navn. »Serkis«, svarede han uforbeholdent. Han havde været hjemme i Drømmen. Han havde glemt, at han skulde være forsigtig og kalde sig Hassan.

En sælsom Bevægelse greb den unge Mand, Serkis var jo hans Broders Navn.

Saa blev der en Spørgen og Svaren, til de stod midt paa Gaden med Armene om hinandens Hals og græd. De var Brødre!

Lidt efter fulgtes de Haand i Haand til Optagelseshjemmet, paa hvis Snedkerværksted den ældste allerede havde været i flere Maaneder.

Sauhi og Mariam:

En Støvsy hvirvler op ude paa den solstegte Slette. Landsbyen omringes af tyrkiske Soldater, der samler alle de armeniske Mænd og dræber dem lidt uden for Byen.

Sauhi, hvis Mand ogsaa var blevet dræbt, blev samme Dag slæbt til en Tyrkers Hus og givet til hans Søn, der dengang endnu var en ren Dreng. Mariam, der var knapt et Aar gammel, kom ogsaa med til Tyrkens Hus, hvor Sauhi, der var frugtsommelig, en Maaned efter fødte en lille Dreng, som blev dræbt af Tyrken. Sauhi vilde nu ikke føde Tyrken Børn; skønt han slog og mishandlede hende paa det frygteligste efter hver Abort, sørgede hun for, at intet Barn blev fuldbaaret, og snart var hun i en saadan Forfatning, at hun overhovedet ikke mere kunde føde Børn.

Saadan henslæbte hun Livet i fire Aar. Og hver Gang hun saa paa sin Mariam, lovede hun sig selv, at ske hvad der vilde, hendes lille Pige skulde ikke blive en Muhamedaners Hustru.

Saa en Morgen kom en Mand til Tyrkens Hus for at slaa en Handel af. Han saa saa underligt hen paa Sauhi, da han gik. Dagen efter fik hun Bud med en Vaskerkone, at der stod et Hjem aabent for hende i Aleppo, hvor der var mange Armeniere. Den fremmede Mand vilde hjælpe hende dertil, hvis hun kunde flygte fra Tyrkens Hus.

Men hvordan det gik eller ikke gik, Sagen kom hendes Mand for Øre, og han kom hjem i vildt Raseri, bebrejdede hende, at hun vilde flygte fra ham og bibragte hende flere Saar med en Kniv. Det lykkedes hende til sidst at vriste Kniven fra ham, men Haandens Sener var skaaret over.

Ingen tænkte, at hun nu kunde flygte. Men om Natten slæber hun sig af Sted sammen med lille Mariam. Agenten bragte hende i en Vogn til Aleppo under svære Lidelser, som de mange Saar forvoldte hende paa de daarlige Veje.

I Aleppo kom hun i god Pleje, og efter tre Maaneders Forløb er hun nogenlunde rask. Og glad og fri som en lille Fugl smutter Mariam om i det store Hus; hende fik Sauhi reddet uskadt ud af Tyrkervold, men hun maatte betale det med sin egen Førlighed.

Lucia og Beatrice.

Mor og Datter var aldrig adskilte. De var fra Aintab, hvor Manden blev dræbt, og de kom i Deportationstog. Men den Araber, der røvede Lucia og gjorde hende til sin Hustru, tog ogsaa Barnet til sig og behandlede dem begge godt.

Og dog, en Dag, da der er gaaet fem Aar, var de borte. De havde ikke skyet de mange Dages Rejse fra Sindjar til Aleppo for at komme hjem til deres egne.

Manden søgte efter dem, og de havde knapt været tre Uger paa Optagelseshjemmet, førend han havde fundet deres Spor og bad og tryglede dem om at vende tilbage til ham. Da Lucia ikke vilde, drog han tilbage til Sindjar og kom igen med sine (og Lucia's) tre smaa Børn.

Det var en oprivende Scene. Manden græd, de smaa græd, Beatrice græd, men Lucia blev ved sit, hun vilde ikke være en Muhamedaners Hustru.

Saa tog han sine smaa Børn og gik med dem tilbage gennem Ørkenerne.

Det var, som Karen Jeppe nævner, »Agnete og Havmanden« i besk realistisk Virkelighed. — Og dog, Agnete havde valgt Havmanden, Lucia var revet ud fra Hjem og Familie og tvunget til at være en fremmed Mand til Vilje. Det gør en Forskel.

Djerdjis og Hagob.

De var fra Mardin og var, da de kom til Optagelseshjemmet, 14 og 12 Aar. Deres Fader havde været Soldat

i den tyrkiske Hær. Han kom ikke tilbage; Hjemmet blev sønderlemmet. Tyrkerne tog Børnene. De to Drengene kom til et Sted, en ældre Søster til et andet, og Moderen blev drevet helt til Ras-ul-Ajn, hvor en Tyrk tog hende. Efter to Aars Forløb lykkedes det hende at flygte fra ham og komme tilbage til Mardin, hvor hun atter samlede sine Børn om sig.

Djerdjis var dog omtrent ukendelig. Den lille Fyr var faldet i Ilden, eller maaske havde nogen kastet ham deri. Drengene var for smaa til at kunne give nogen rigtig Besked. Den ene Side af Ansigtet var eet stort Ar; Øjet var helt borte, og ogsaa paa Kroppen var der Mærker efter Brandsaar. Det værste var næsten, at han havde taget Skade paa sin Forstand. Den en Gang saa livlige lille Dreng var nu sløv og udeltagende.

Der gik ikke et halvt Aar, saa brød en Tyrk ind og tilrev sig Moderen, en anden voldtog hendes endnu ikke voksne Datter og de blev begge slæbt bort. Drengene blev ladet ene tilbage. De maatte tigge ved Dørene, indtil Hagob fandt en Plads til dem begge. Djerdjis var fra nu af overladt til hans Omsorg.

Saaledes gik fire Aar, indtil det lykkedes Søsteren at udfinde, baade hvor Moderen og Drengene var, og at sætte sig i Forbindelse med dem. Moderen var for godt bevogtet, men hun selv havde Held til sammen med sine to Brødre at komme over den tyrkiske Grænse til Optagelseshjemmets første Søgestation.

Søsteren traf her en ung Armenier, med hvem hun blev gift. Drengene blev, efter at have hvilet ud nogen Tid, sendt til Optagelseshjemmet i Aleppo, hvor Hagob snart lærte at tale godt Armenisk og gjorde udmærket Fremskridt i Skolen. Djerdjis derimod kunde ikke lære Armenisk, han kunde ikke andet end Arabisk, og selv paa

dette Sprog havde han ondt ved at gøre sig forstaaelig. Desuden var han mærkelig ubehersket, skreg og sparkede sommetider som en vild.

Hagob var altid om ham, og selv om Djerdjis slog ham, hvad han tit gjorde, tog han imod det uden at kny. »Han kan ikke gøre for det,« forsikrede han altid under Taarer, naar der var noget i Vejen med Djerdjis, »han har gaaet saa meget igennem.«

Det var to Brødre, mærket af Livets Haardhed.

Ester:

Ester voksede op i et hyggeligt, velhavende Købmandshjem; havde gaaet i en god Skole og nydt en god Opdragelse. Hun var forlovet med en ung Armenier i samme By, og alt havde været beredt til deres Bryllup; men da Krigen udbrød, blev han indkaldt til den tyrkiske Hær og maatte forlade Byen.

Hendes Fader blev kastet i Fængsel sammen med flere andre af Byens fremragende Mænd. De forhøres under Tortur, — og ingen ser dem mere.... Saa kom Deportationsordren. Moderen og Ester tog de mindre Børn ved Haanden og vandrede grædende og jamrende bort fra Hjemmet.

Det blev et langt, langt Lidelsestog. Dag efter Dag gik det mod Syd til stedse mere fremmedartede Egne. Smaa-børnene døde og maatte efterlades ved Vejkanten, det var umuligt at begrave dem.

Ester havde smurt sit Ansigt til med Snavs for ikke at blive eftertragtet af Gendarmerne eller af de Arabere, der nu stadig omsværmede Toget. Baade Ester og hendes Moder vidste, at det kun var et Tidsspørgsmaal, naar Turen kom til Ester; thi hver Aften forkyndte forfærdede Skrig, at nu blev en eller flere af de unge Piger voldtagne

og slæbt bort. Da den forfærdelige Stund kom, opbød Moderen alle sine Kræfter og kæmpede fortvivlet for sit sidste Barn, indtil et Kolbeslag strakte hende til Jorden.

Ester var revet bort. Hun kom til en Beduin, der allerede havde to Hustruer. Hun blev den tredje. Samtidig blev hun alles Slavinde. Det sværeste blev læsset paa hende, for hvem det var vanskeligt at følge Stammen paa de lange Vandringer og at gaa barfodet omkring og samle Tidsler til Brændsel. Og hun led frygteligt under alt det Snavs, de Mennesker levede i, og den elendige Kost.

Hendes eneste Trøst var, at hun ingen Børn fik; men den Trøst havde hun betalt med sit Helbred. Hun lignede snart nærmest en gammel Kone, og syg og træt følte hun sig altid.

I Begyndelsen tænkte hun meget paa, hvordan hun kunde komme derfra, men hun opdagede snart, at de umaadelige Stepper dannede en uigennemtrængelig Mur om hende. Udover et Par andre armeniske Kvinder og nogle Smaadrenge, der ligesom hun selv var fangen i Stammen, mødte hun ingen Armeniere eller kristne Mennesker.

Aarene gik. Hun sløvedes og tænkte nu kun sjældent paa sin lykkelige Ungdom; men en Dag, hun gik med sit indsamlede Tidselbundt, kom en Mand ridende over Steppen. Han hilste hende med et »God Dag, Søster!« den almindelige Hilsen. Hun tabte dog sit Tidselbundt, og Blodet jog til hendes Kinder. Han havde fremført sin Hilsen paa armenisk.

Det varede længe, inden hun fandt Vejen hjem til Teltet og blev udskældt for sin Sendrægtighed, men hun hørte det næppe. Det arbejdede for stærkt i hendes Sind; hun gik som i en Drøm.

Da hun senere gik forbi Sheikens Telt ned til Vandstedet, følte hun, at den fremmedes Øjne fæstedes paa

hende. Han var kommet for at købe Uld, hed det. Alle Mændene stod samlet omkring ham.

Næste Dag traf hun igen Manden ude paa Stepperne. Han talte da til hende og fortalte utrolige Ting: at hendes Folk endnu levede, at der var et Hjem langt borte i Aleppo, hvor der ogsaa var Plads for hende, hvis hun vilde komme, at han vilde hente hende om nogle Dage, hvis hun kunde gaa der langt over Bjergene. Dér vilde han vente paa hende med en Vogn, som løb langt hurtigere end Heste.

Hvad skal hun sige til alt dette? En Dreng havde en Gang for lang Tid siden prøvet paa at løbe bort. Han blev indfanget og slaaet til Krøbling, ja, døde kort efter. Sæt, at saadan noget skulde ske. Hun turde ikke, turde ikke. — Men Manden havde jo sagt, at han vilde komme og vente paa hende om to Dage, — derovre paa den anden Side af Bjergene. Det gærede i hende; Risikoen var stor. Manden kunde jo være en Bedrager, men maaske kom hun ogsaa virkelig hjem. Og langsomt dukkede Mindet om hendes Forlovede op af Glemselen. Det kunde jo være, at hun kunde finde ham, skønt det skulde være et Mirakel, om han var i Live. — — Fortiden var vaagnet; den drog hende saa stærkt, at hun overvandt alle Betænkeligheder og var paa Pletten to Dage efter.

Manden var der med sin Eventyrvogn. Han førte hende den uhyre lange Vej til Aleppo. Der kom hun allerførst under Lægebehandling. Hun laa længe paa et Hospital. Saa kom hun tilbage til Hjemmet igen og hjalp, hvor hun kunde. Naar hun kom helt til Kræfter, skulde hun brodere ligesom alle de andre. Det var maaske ikke det, Hjertet attraaede mest, men hun var glad og taknemmelig. Det fandt hun især Udtryk for, naar hun gik med de andre til Kirke.

En Dag sker saa Miraklet. Hun faar gennem Oplys-

ningsbureauet overrakt et Brev. Der var et Billede inden i, det kunde hun føle. Ivrigt rev hun det op — Billedet var af hendes Forlovede.

Noget efter vaagnede hun op i sin Seng. Hun var fundet besvimet paa Gulvet. Det var nok noget smaat med Kræfterne endnu, men fra det Øjeblik vendte de tilbage efter en helt uanet Maalestok.

Tre Uger senere forlod Ester og hendes Forlovede Optagelseshjemmet som det gladeste Brudepar, Verden har set. To længe adskilte var forenet — takket være Karen Jeppe.

PAA MESOPOTAMIENS STEPPER

Planen til det, der skulde blive Karen Jeppe's betydningsfuldste Indsats i Arbejdet for Armenierne: Landbrugskolonierne paa Mesopotamiens Stepper, blev udtænkt paa Nyborg Strand.

Det skete i Sommeren 1923, og Aaret efter var Planen realiseret. Det er et Arbejde, der er Fremtid i, dets Udviklingsmuligheder kan ikke overses, men Tanken er eventyrlig. »Det er tvivlsomt, om den nogensinde bliver rigtig forstaaet,« skrev Karen Jeppe i 1934, ti Aar efter dens Realisation og tilføjer: »Jeg selv har næsten ondt ved rigtigt at fatte, hvad det var for et Vovestykke, vi indlod os paa, og hvordan det gik til, at vi kom godt fra det.«

Sagen var nu heller ikke saa lige til, som man skulde tro. Der var ganske vist uhyre Strækninger af brugelig Jord i Syrien. Byerne var overbefolkede, saa Mennesker til at opdyrke Jorden manglede ikke. Den franske Regering og Foreningen »International Fellowship for Peace and Reconciliation« forsøgte da ogsaa noget lignende, men det mislykkedes. Karen Jeppe maatte først bryde Isen, saa kunde de andre følge efter.

Og det var ikke en pludselig Indskydelse, hun fik hin Sommerdag paa Nyborg Strand. Den havde gennem flere Aar ligget og groet i hendes Sind, men først her, hvor hun mødtes med Formanden for den svenske Afdeling af den

ovennævnte internationale Fredsforening, Dr. Natanael Beskow, blev den udformet i sine Enkeltheder, saa den kunde realiseres. Hertil krævedes særlig tre Ting: Rolige politiske Forhold, Penge og Autoritet. Det sidste var det sværeste.

Da Karen Jeppe kom til Aleppo i 1921, kom hun, som tidligere nævnt, til et Land i Krigstilstand. Fredsslutningen Aaret efter bragte ingen øjeblikkelig Forandring. Forholdene vedblev at være højst urolige i Syrien. Røverbander huserede alle Vegne og tog Afgrøden fra den bosiddende Befolkning, og særlig de landflygtige Armeniere følte sig ikke sikre udenfor Byerne. Franskmandene bragte dog noget mere ordnede Tilstande tilveje, saa Forholdene efterhaanden bedredes.

Men saa var det, at omtrent halvandet Hundrede tusinde Armeniere i de nærmest forudgaaende Aar var indvandret til Syrien og havde slaaet sig ned i Byerne, der i Forvejen var hærget af Arbejdsløshed, da Landet havde mistet sin Hovedindtægtskilde: Transithandelen med Tyrkiet.

Byerne var derfor nu alt for store til Oplandet, som Forholdene havde udviklet sig. Noget andet er, at Landet ved mere intensiv Drift trods Ørkenstrækninger og en Del Bjergland med Lethed vilde kunne føde baade den oprindelige og den indvandrede armeniske Befolkning. De sidste levede jo, som tidligere omtalt, et elendigt Liv, sammenpakkede i usle Baraklejlere, hvor de med Nød og næppe var i Stand til at tilfredsstille Livets allersimpleste Fornødenheder.

Derimod laa der trindt omkring store Landstrækninger, hvoraft nogle var overmaade frugtbare, der aldrig har set en Plov. Og de dyrkede Arealer ydede næppe en Femtedel af, hvad de kunde give, saafremt de forældede og upro-

duktive Driftsformer blev afløst af en mere tidssvarende og rationel Drift.

Den arabiske Bondebefolkning var dog ikke i Stand til paa egen Haand at gøre nævneværdige Fremskridt paa Landbrugets Omraade. De manglede Energi og den nødvendige Oplysning og Udvikling til at kunne indføre nye, moderniserede Driftsformer. De var i det hele meget lidt modtagelige for nye Ideer og Synspunkter.

Armenierne var derimod ganske anderledes arbejdsomme, opfindsomme og udviklingsdygtige, saa kunde der blive anlagt armeniske Kolonier rundt om i Syrien, var der al Grund til at antage, at Araberne lidt efter lidt vilde følge Eksemplet og forbedre deres Driftsform.

Sagen havde saaledes vidtrækkende social og politisk Betydning. Armenierne skulde ved Kolonisationen ikke alene ophjælpe deres egen Økonomi, men hele Syriens. Thi der kunde jo ikke være Tvivl om, at saafremt Kolonisationen lykkedes, vilde det blive en stor Indtægtskilde for Landet, samtidig med at Armenierne vilde komme til at leve i Velstand i Stedet for som nu i Fattigdom.

Kolonisationen af enkelte Dele af Syrien ved Hjælp af Armeniere begyndte da ogsaa i Aarene 1922—23 i visse Kredse at blive et omdisputeret Spørgsmaal. »International Fellowship for Peace and Reconciliation« indsendte saaledes i 1922 et Forslag til Folkenes Forbund gaende ud paa at komme Armenierne til Hjælp ved at kolonisere. Der skulde bosættes Europæere iblandt dem, og disse skulde virke som »Stødpuder«, d. v. s. som et forsonende Element mellem dem og den omboende muhamedanske Befolkning.

Denne i og for sig smukke Tanke blev aldrig realiseret.

I 1923 forsøgte saa den franske Regering at kolonisere Armeniere i Eufrat-Dalen. Det mislykkedes fuldstændigt;

der kom ikke en eneste Armenier. De manglede Tillid, hvad man ikke kan fortænke dem i. Var det ikke den samme Regering, der to Aar i Forvejen havde garanteret dem Sikkerhed i Kilikien? Og hvordan det gik, var i smertelig frisk Erindring. Armenierne turde overhovedet ikke gaa ud fra de relative sikre Byer, ikke engang til de allernærmeste Landsbyer. Til Eufrat-Dalen var der ingen, der vovede sig.

Hvordan det saa gik til, at Karen Jeppe ikke mere end et Aar efter kunde føre 30 armeniske Familier over Eufrat og bosætte dem lige i Hjertet af Beduinernes Land. Ja, derom maa man nok spørge, naar det betænkes, hvad der er gaaet forud. »Det er tvivlsomt, om det nogensinde bliver rigtig forstaaet,« hedder det jo ogsaa. Derimod er det let forstaaeligt, at det vakte Opsigt i Aleppo og videre ud, da det rygtedes; thi ingen forstod, hvad det var for en »Autoritet«, der gjorde det muligt at realisere det, den internationale Fredsforening og den franske Regering kort i Forvejen havde maattet lade ligge?

»Det var, som altid i saadanne Tilfælde, en Samvirken af forskellige Aarsager, der til sidst brød Isen, og selvfølgelig var det personlige Moment af den allerstørste Betydning.

De Bønder, der flyttede ud, var fra Garmudsk, en Landsby ved Urfa. De kendte baade Misak, der skulde lede Kolonisationen, og mig fra tidligere Tid, og de havde paa nært Hold været Vidne til et Kolonisations-Foretagende, som vi før Krigen havde sat i Gang i Medjeide, ikke langt fra Urfa. Det havde ganske vist været af en noget anden Art og i langt mindre Maalestok, men Medjeide havde været bekendt over hele Egnen som et ejendommeligt *Freds-Centrum*. Selv om man ikke der kunde henlægge Guldringe paa alfar Vej, saa kunde da i hvert

Fald al Slags Kvæg og i lige Maade Børn og unge Kvinder færdes uden nogen Beskyttelse, hvad der i Tyrkiet med Rette blev betragtet som opsigtsvækkende og selvfølgelig tilskrevet vor personlige Indflydelse.

Derfor tænkte Garmudsk-Bønderne, at hvad vi engang havde udført, kunde vi gøre igen. De ventede et nyt »Medjeide«.«

Og heri blev de ikke skuffede.

Til det gode Resultat bidrog ogsaa, at Karen Jeppe var gaaet i Kompagniskab med Beduinerhøvdingen Hadjim Pascha. Det var af ham, hun havde forpagtet Jorden, og han var en kendt Personlighed baade af hende og Kolonisterne. Han var en Røverhøvding, blev der sagt; det faar saa være. Han holdt sit Ord. Det er der adskillige Politikere og Diplomater, der ikke har gjort, hvad Armenierne havde dyrekøbt Erfaring for.

Et halvt Aar før Kolonisationen var Karen Jeppe i sin Bil kørt ud i den vejvilde Mesopotamiens Steppe for at opsøge Hadjim Pascha. Hun boede som Gæst i hans Telby i flere Dage, og Sagen blev her forhandlet og afgjort. Jorden til Kolonisterne, der aarligt skulde svare ham en Del af Afgrøden, blev udstykket eller rettere anvist paa Bredden af Balikh-Floden, en Biflod til Eufrat. Af Jord havde Steppens Fyrste rigeligt. Han havde intet Maal herfor, næppe nok Tal paa sine Hundreder af Faar, Kameler og Heste, men han var fattig og forgældet. Derfor blev han, der gerne vilde have finansieret hele Foretagendet, ogsaa stikkende midt i den store Dæmning, som maatte bygges for at stabilisere Vandforholdene.

Saa var det, at det »internationale Føsoningsforbund«s svenske Afdeling traadte til og bar Sagen økonomisk igennem.

Det var relativt smaa Pengemidler, der krævedes. Hu-

sene bygges, ligesom Arabernes i disse Egne, af Ler, æltet sammen med Hakkelse, skaaret i aflange Stykker og soltørret. Det er spidsbuehvælvede Bikubehuse, saa behøves der intet Træ, som er dyrt paa de træfattige Stepper. »Det er rørende billigt at bygge. Det koster kun nogle faa Kroner at faa Tag over Hovedet.« Kun Administrationsbygningen, »Det hvide Hus«, hvor Karen Jeppe bor, naar hun er paa Inspektion derude, er et lidt større Hus med fladt Tag, men iøvrigt ganske enkelt udstyret.

Men der krævedes selvfølgelig mere til en Kolonisation end Bygningerne. Der skal købes Husdyr, Avlsredskaber, Sædekorn og Mad til Befolkningen, indtil de kan faa den første Høst i Hus. Der var derfor god Brug for Hjælpen fra Sverige.

Det er ogsaa værd at erindre, at Karen Jeppe var Folkeforbundets Kommissær, og de tre Bogstaver: S. d. N. (Société des Nations) paa hendes Bil udøvede en ikke ringe Virkning paa Autoriteterne i Egnene omkring Eufkrat, og at den franske Regering fra første Færd støttede Foretagendet paa det kraftigste. Men det afgørende var, at de udvandrede Armeniere, Garmudsk-Bønderne, havde Tillid til Karen Jeppe; de var rede til at følge hende og Misak, hvorhen det skulde være.

Saa drog da disse 30 Familier en af de første Dage i Maj 1924 ud paa Mesopotamiens Stepper, og Kolonien Tel Armen blev grundlagt. Inden Sommeren var gaaet, boede der ialt 60 Familier.

Det første Aar blev der pløjet med Traktor, hvis Jernplov drog dybe, brede Furer i den jomfruelige, frugtbare Jord til usigelig Forbavselse for de omboende Arabere, hvis Træplove kun kradsede lidt i Jordens Overflade. Men Arabernes Plovtype var ogsaa den samme som Patriarken Abraham havde brugt for omkring fire Aartusinder siden.

da han som Nomadekonger opslog sine Telte i disse Egne. Hans Grav paavises i Tel Abiat.

I Løbet af to Aar kom disse Nybyggere saa vidt, at de kunde købe deres egne Trækdyr, Okser og Avlsredskaber samt begynde at betale af paa de Penge, der var sat i Kolonisationen, saa den oprindelige Kapital kunde frigøres til nye Anlæg, hvor Traktoren stønnende og hvæsende bryder ny Jord op til nye Kolonier. Ialt naaede Karen Jeppe at faa anlagt seks Kolonier, og 800 armeniske Familier har slaaet sig ned som Bønder i de nyopdyrkede Egne, hvor Hveden staar mørkegrøn og kernetung over Hundreder af Hektar paa den før saa golde Steppe.

Om Sommeren dyrkes der Grøntsager og Bomuld, om Vinteren Hvede og Byg.

Der kom dog svære Aar imellem. Græshopperne ødelagde i 1927 uhyre Strækninger, og i 1928 var Regnen ikke nær tilstrækkelig. Armenierne klarede sig imidlertid langt bedre end de omboende Arabere, da de er mere opfindsomme og altid kommer igennem paa en eller anden Maade.

Arabernes Stilling blev saa fortvivlet, at Karen Jeppe fandt det nødvendigt at hjælpe dem, og disse Penge var givet godt ud; thi Hensigten med Kolonisationen var jo at føre saa mange Armeniere som muligt fra Aleppo's Baraklejr, og de af Optagelseshjemmets store Dreng og unge Mennesker, der egnede sig for Landbrug, ud i Landsbyerne og indrette det saaledes for dem, at de kunde blive Venner med den stedlige Befolkning. Og intet har bidraget mere hertil end netop dette, at Karen Jeppe i Gerning viste, at hun bekymrede sig saavel for Araberne som for Armenierne.

Misvækstaaret 1932 er det sværeste, der endnu har ramt Kolonierne. Den forfærdelige Tørke berøvede dem hele

Høsten, ikke et Græsstraa voksede paa Markerne, Sædekornet var tabt, Dyrene døde, og Menneskene kunde kun friste Livet med største Møje. Ofte levede de af Rødder o. l. Ting. Et saadant Aar kaster lange Slagskygger; men Armenierne arbejder ufortrødent videre. Størsteparten klarer sig godt, og alle har de det bedre end inde i Aleppo's Baraklejr. Der er endogsaa blevet Raad til i 1934 at bygge et Sanatorium ved Tineh, hvor Sundhedsforholdene er særlig gunstige, og hvis Drift opretholdes for Midler fra Landbruget.

Men her er ikke alene tænkt paa det materielle og legemlige Behov. Aandens Tarv, Skolen og Kirken, er ikke glemt. Disse Forhold er ordnet saa godt, som Forholdene tillader. Et mindre Bibliotek findes i et Par af Landsbyerne.

Som det er nævnt, er Forholdet til de omboende Folk det bedst mulige. Det første Aar lod den store Beduinerhøvding Mudjim, Fætter til Hadjim, ganske vist sine Kameler trave ind gennem Kolonisternes Kornmarker, men Hadjim holdt sit Ord: at sikre Fred og Orden. Han satte sig udenfor Kornmarkerne og plaffede den ene Kamel ned efter den anden. Det gjorde sin Virkning, og siden har der ikke været noget af den Slags. Beduinerne begynder endogsaa at opgive deres aarhundredgamle Tradition: Nomadelivet og blive fastboende, d. v. s. Agerdyrkere. Allerede Hadjim Pascha, der døde i 1928, byggede sig Hus, hvad der er et Tidens Tegn.

Den, Karen Jeppe tilskrev Størstedelen af Æren for det gode Forhold mellem Armenierne og Araberne, er Misak, hendes Plejesøn. Han var den, der ledede og førte og stadig fører det daglige Tilsyn med alle Kolonierne. Og her maa det ikke glemmes, at jævnsidigt med Kolonisationen gik Arbejdet for Udfrielsen af Kvinder og Børn, saa det

fordrede mere end almindelige Evner og stor Takt at forene disse to Ting, saa Araberne og Kurderne ikke fornærmes, at Venskab og gode Forbindelser ikke bliver brudt. Intet Menneske var nemlig i Tvivl om, hvor Armenierne blev af, naar de forsvandt. Derfor var Venskabsforholdene, særlig i de Egne, hvor Kolonierne blev anlagt, et Moment af overordentlig stor Betydning. Misak var som skabt til at løse denne vanskelige Opgave. Hans naturlige Myndighed forenet med Venlighed og sjælden Forhandlingsevne gjorde ham lige afholdt i Beduintelte og Araberlandsbyer som af sine Landsmænd: Armenierne, der alle betragtede ham som deres Høvding, deres Pascha. Den franske Regerings Udsendinge, de arabiske Paschaer og alle, der ellers betød noget, henvendte sig til Misak, med hvem de førte venskabelige Forhandlinger og Drøftelser af forskellig Art. Og en Kendsgerning er det, at her ude i Landsbyerne paa Mesopotamiens Stepper lever Armenierne og Araberne Side om Side som Venner og gode Naboer. Deres Børn leger sammen, Kvinderne besøger hinanden i Hjemmene, og om Aftenen, naar Dagens Gerning er endt, samles Mændene hyppigt foran »Det hvide Hus«. Armeniere og Arabere sidder i Halvkreds paa Tæpper og Maatter, medens Kaffekoppen gaar rundt. Her er Fred og Fordragelighed. Samværet slutter ofte med, at Børnene synger deres smukke Aftensang, hvis Toner bæres langt ud over Steppen i den stille Aften.

Det er Karen Jeppe's og Misak's Værk, hvorefter førstnævnte skriver: »Og det er ingen ringe Ting, der er sket, at der midt ude i Beduinerverdenen er opstaaet en Koloni af unge armeniske Mænd og Kvinder (de unge fra Optagelseshjemmet, som er flyttet ud og har stiftet egne Hjem), der er opvokset blandt Araberne og forstaar ikke blot deres Sprog, men ogsaa hele deres Tankesæt og Leve-

maade. De færdes mellem dem — ikke mere som Slaver, men som frie Armeniere med deres egen Religion, deres eget Familieliv og med den for deres Folk særlige Maade at arbejde paa, lever i Fred og Harmoni med deres muhamedanske Omgivelser og faar, sig selv uafvidende, derigennem en kulturel Opgave at løse overfor dem.«

Og »Eders Gerning er bedre end vor«, sagde Araberne.

Den stort udtænkte Kolonisationsplan lykkedes. Thi selv om de seks Kolonier er en relativ ringe Kolonisation, saa er de en lovende Begyndelse og Bevis paa, at det kan gøres — og gøres utroligt billigt: 10 £ pr. Familie. Og da den franske Regering og det internationale Arbejdsbureau i Genf m. fl. har fulgt hele Kolonisationsarbejdet med den største Interesse, vil det kunne komme til at faa Betydning for hele Syrien og for Armenierne, der, medens de venter — og det gør de stadig — paa éngang at komme tilbage til deres eget Land, her kan føre en menneskelig og tryk Tilværelse. Men at naa saa langt, var selvfølgelig ikke gaaet helt let. Derom vidner bl. a. følgende, skrevet i 1934, Tiaaret for Arbejdets Paabegyndelse:

»Det kostede en hel Del at opnaa alt dette, det er sikkert og vist. Man kunde ikke vende Skillingen for mange Gange, naar man skulde kunne magte de Forhold. Især maatte den orientalske Gæsteret fuldtud respekteres. Og endnu mere kostede det af Nervekraft. Det var nødvendigt aldrig at tabe et Slag, men altid gaa af med Sejren; og hvad det vil sige, husker mine egne Nerver altfor godt.«

Hvor stor Sejren var, anskueliggøres maaske bedst ved at nævne, at Mandebod for en Beduin er 100 £, for en Agerdyrker 20 £, men da en Armenier engang blev dræbt, betaltes der 120 £ i Mandebod. Det er Tal, der taler for sig selv, men Rækkevidden heraf er vanskelig at fatte.

At den herskende verdensøkonomiske Deflation særlig paa det landbrugsmæssige Omraade og specielt Misvækst-aaret i 1932 har medført, at Vejen i Øjeblikket fører gennem en Dal, er en Selvfølge; men derfor er det alligevel derude i Landsbyerne, at Fremtiden gror.

Fredens Aand, indført ved Karen Jeppe, har ligesom taget disse Egne i Favn, og i Ly af den blomstrer Haverne ved Balikh-Flodens Bredder; Traktor brummer ude paa Markerne og pløjer Kvadratkilometre op, og Skarer af lykkelige, rødkindede Børn leger omkring Husene.

Karen Jeppe saa og lærte Verden at se ikke blot Armeniernes Nød, men ogsaa deres Storhed. De kunde bøjes, men ikke knækkes, og at det forfulgte armeniske Folk var værd at hjælpe. Naar de ydre Kaar blev menneskelige, vilde de blive gode, nyttige Borgere. Livet gav hende Ret. De nye Landsbyer paa Mesopotamiens Stepper er et groende Vidnesbyrd herom, samt om, hvad den af Gud udvalgte: Karen Jeppe, har formaaet.

Fortjenstmedaillen i Guld, tildelt i 25-Aaret for hendes Udrejse, var den ydre Anerkendelse herfor.

Saa meget naaede Karen Jeppe ved sit 32-Aars Arbejde for Armenierne. Hendes Liv var i stadig Udvikling. Som lille Pige i Gylling Skov Skole travede hun til Landsbyen og købte et otte Øres Franskbrød til gamle Maren Esbensen. I Aleppo mættede hun undertiden daglig 1500 Mennesker. Paa eventyrlig Maade skabte hun ved sit Sommerhus i Urfa en lille fredlyst Plet: Medjeide. Det blev i Aleppo til seks Landbrugskolonier, der som Freds- og Kulturcenter midt ude i Beduinernes Land har Betydning for hele Syrien.

Hvor var det muligt for en legemlig svag Kvinde at gen-

nemføre alt dette, og hvor kom Pengene fra? »De kom i en mærkelig Grad af sig selv.« — Fra »De danske Arme-
niervenner«, Folkeforbundet gav 40 Procent af Udgifterne ved Udfrielsesarbejdet, og store Beløb kom fra England, Tyskland, Sverige, Schweiz og Amerika. Australske Kvinder foranstaltede Indsamling. En amerikansk Dame, der aflagde Besøg i Aleppo, efterlod paa Kontoret en Check paa 10,000 Dollars o.s.v. Noget egentlig Agitationsarbejde for at samle Penge gjorde Karen Jeppe ikke, men i de aarlige Beretninger, som hun udsendte paa de mange Sprog, som hun beherskede, lagde hun et stort Arbejde. Hun skrev dem ofte om gentagne Gange. Det var disse Beretninger, der altid gjorde et sjældent godt og stærkt Indtryk, eller ud fra den Tilskyndelse, som de gav, der samlede Pengene, eller med andre Ord: det var Karen Jappes Navn og Anseelse, der samlede dem. Hendes Aarsbudget laa omkring en kvart Million Kroner.

De allersidste Aar gjorde Valuta, Kurser og økonomisk Deflation sig følelig gældende; men det kaldte egentlig kun paa Karen Jappes særlige Evner: »Bliver Brødene mindre, maa vi saa meget inderligere bede om Visdom til at dele dem ud og om *Hans* Velsignelse over dem, saa de kan komme til at række til de mange alligevel.«

Gennem denne Udtalelse anes maaske tillige, hvorfra hun fik Kraft til at yde uendelig meget mere end hendes sarte Legeme og skrøbelige Helbred tillod hende. Noget hun ellers aldrig udtalte sig om.

Og smaa var Kræfterne. Det hedder allerede i 1924: »Jeg blev alt for ofte standset af en Mur. Mine Kræfter slog ikke til. Naar Dagens Gerning var endt, var der som oftest ikke mere tilbage af mig. Jeg kunde ganske simpelt ikke mere.«

Ofte maatte hun sidde i Sengen med Protokollerne foran sig og derfra lede det omfattende Arbejde, der stadig blev udvidet.

For Armenierne stod Karen Jeppe som en Skytshelgen, hvad der tydelig fremgaar af en Samtale mellem en Armenier og en Araber umiddelbart efter det store Jordskælv 12. Juli 1927, der anrettede umaadelige Ødelæggelser i Palæstina, og mange Mennesker omkom.

Armenieren siger da: »Her i Aleppo sker der ikke noget, fordi der bor et helligt Menneske her.«

»Hvem er det?« spørger Araberen.

»Karen Jeppe«, lyder Svaret.

DE SIDSTE AAR

I Begyndelsen af Juni 1933 kom Karen Jeppe hjem til Danmark, — for sidste Gang. Opholdet strakte sig over et halvt Aars Tid og blev som saa ofte før i alt væsentlig benyttet til Afholdelse af en lang Række større Møder omkring i Landet.

De, der her første Gang saa Karen Jeppe, kunde maaske vanskelig forstaa, at den uanselige Skikkelse med forslidt Ansigtstudtryk og nervøs Hovedrysten — hvad havde hendes Nerver ikke maattet holde til — havde kunnet udføre et saa mægtigt Arbejde blandt en landflygtig Nation, at hele den civiliserede Verden vidste Besked hermed og beundrede hende derfor. Men naar hun stod paa Talerstolen, blev det øjensynligt, at den svage, forslidte Kvinde var som en blottet Nerve af Vilje, Energi og Kærlighed, forenet til en Treenighed med ukuelig Kraft til Handling. Hun var rolig og uberørt overfor den største Forsamling og talte med en Selvfølgelighedens Myndighed, der gav hendes jævne Ord Vægt. Nogen oratorisk Begavelse var hun ikke, men hvor kunde hun fortælle om det Folk, hun elskede, og den Sag, der var hendes, fortælle jævnt, aldrig overdrivende, aldrig søgende Effekt: udmale det blodige og grusomme eller Nødens Forfærdelighed, det behøvedes ikke, Kendsgerningerne var tilstrækkelig talende. Og trods det tunge, alvorlige Emne, havde hun Raad til en Spøg.

Hendes ukuelige jydsk Lune var, uden at saare, ofte bidende, men virkede ubeskrivelig forfriskende.

Det var en Oplevelse at høre Karen Jeppe.

Men de omkring 50 større Møder var for meget for de svage Kræfter. Hun rejste træt herfra og blev syg, inden hun først i December naede hjem til Aleppo, idet hun paa Sørejsen fra Triest »under den voldsomste Orkan, jeg nogen Sinde har været med til«, paadrog sig en Forkølelse, der udviklede sig til Influenza. Sygdommen blev dog forholdsvis hurtigt overstaaet, men det kneb at komme til Kræfter. Et Par Maaneders Rekreation i Landsbykolonien Tineh hjalp dog over det værste, saa Foraaret tegnede, hvad Kræfterne angik, helt godt, men i Juli kom et Malaria-Angreb, der paany stærkt svækkede de svage Kræfter. Ængstelsen blandt Medarbejdere og Armeniere var stor. Det gik dog atter fremad. I et Brev fra Foraaret 1935 hedder det: ».... Aa ja, der er saa meget at spekulere paa, og jo knappere Midlerne er, des mere maa man jo regne det ud. Jeg er kun saa overmaade taknemmelig, fordi jeg i denne Vinter har haft Helbred og Kræfter dertil....«

SYGDOM OG DØD

.... Armeniere, lad os blotte vore Hoveder og falde paa Knæ — et Guds Sendebud har forladt os.

(Armenieren *Mihran Herartian* ved Karen Jepes Død.)

Søndag Aften den 7. Juli 1935 kom Budskabet gennem Radioen, at Karen Jeppe var død, 59 Aar gammel. Hun døde Kl. 1 Søndag Morgen.

Et haardnakket Anfald af Malaria var indtruffet Søndag den 29. Juni, medens Karen Jeppe opholdt sig i Landsbykolonien Tinch. Landsbylægen var klar over Faren og kørte de godt 200 km til Aleppo paa mindre end to Timer for at hente Asyllægen, saa de i Fællesskab kunde yde Patienten al den Hjælp, det var muligt. Efter en grundig Undersøgelse af de to Læger besluttedes det at flytte Patienten til Aleppo, da en Røntgenundersøgelse og elektrisk Bestraaling var absolut paakrævet, og ved Daggry skete Flytningen med saa stor Omhu og Forsigtighed, som det var muligt uden Ambulance e. l. moderne Sygetransportmidler. Ved Middagstid naedes det franske Hospital i Aleppo, hvor Overlægen sammen med fire andre Læger stod parat til at tage imod Patienten, og hvad der stod i menneskelig Magt, blev gjort. Læger og Sygeplejersker hvilede hverken Dag eller Nat. Og da det rygtedes, at Karen Jeppe laa alvorlig syg paa Hospitalet, forsamlede der sig store Skarer af Mænd og Kvinder i Hospitalsgaar-

den for at høre, hvorledes Sygdommen forløb. De lod sig hverken skræmme af de lange Veje eller den glødende Junihede, naar det gjaldt deres elskede Karen Jeppe, Armeniernes Moder.

Dage gaar, strenge, strenge Dage. Feberen vil ikke falde, og Kræfterne svinder. Men endelig, Torsdag den 4. Juli, lyder Budskabet som en Jubel til den ængstelig ventende Skare: »Feberen falder!« og som med en Mund kommer det fra forpinte Hjerter: »Gud være lovet!« Men Haabet svandt, thi om Natten steg Temperaturen igen, og alle Forsøg paa at faa den ned var forgæves. Natten mellem Fredag og Lørdag var urolig og søvnløs, da Feberen var steget yderligere, og om Lørdagen var Udmattelsen større end før. Men til Trods for Søvnløshed, Smerte og Feber tænkte Karen Jeppe ikke paa sig selv. Hun tænkte paa Armeniernes Nød. Den norske Sygeplejerske, Alette Andreassen, der havde overtaget Nattevagten, fortæller, at Karen Jeppe Gang paa Gang sagde: »Hvad skal vi gøre for at hjælpe dem, som ikke har Tag over Hovedet?« og hendes Tanker kredsede navnlig om de faderløse Børn. Indtil den sidste Nat hun levede, talte hun om dem og bad Frk. Andreassen tage sig af to af hendes syge Børn til Høsten. Hun blev sit Arbejde tro til det sidste og kæmpede ogsaa mod Sygdommen. Hun laa hele Lørdagen med lukkede Øjne for at tvinge Sønnen.

I de sidste Timer blev der næsten ikke talt, men saa hviskede Karen Jeppe: »Nu skal jeg flytte, men jeg frygter ikke.« — Det var de sidste Ord, før det var forbi. De blev sagt paa Dansk, hendes Modersmaal, — »kun løs er al fremmed Tale« — men den norske Sygeplejerske forstod dem. — Og hende, der hele sit Liv kæmpede for andre, sparede Gud for den sidste svære Kamp. Hun sov stille hen »som Sol i Høst gaar ned«. Det svage Legeme kunde

ikke længere huse hendes store, aldrig hvilende Aand. Et Udtryk af Lyksalighed lagde sig over det trætte Ansigt.

Armeniernes højtelskede danske Moder, Karen Jeppe, er død.

Ved Bisættelsen gaar en utallig hulkende Menneskemængde bagefter Kisten. Kirken fyldes til Trængsel, og Hundreder maa blive tilbage. Den armeniske Ærkebiskop staar i Kordøren og taler med en Stemme, der skælver af Bevægelse. Han taler ikke som Kirkens Overhoved, men som en af de Efterladte, der begræder Tabet af en elsket Søster, hende, der forstod ham og hans Folk som ingen anden.

Daglig drager Mænd, Kvinder og Børn ud til Kirkegaarden for atter en Stund i Bøn at hvile ved »deres Moders Grav« og for at bringe hende Blomster, Røgelse og Taarer, for det er jo sandt, hvad Ærkebiskoppen sagde: »Karen Jeppe lever videre i alle vore Hjerter«. Men en hel Nation sørger hjertelig og dybt. I Danmark afholdtes en Mindefest til hendes Ære, og Undervisningsministeriet udsendte til samtlige Skoler og Byraad en lille Pjece: »Armeniernes Ven«, hvori der fortælles om Karen Jepses storstilede Arbejde. Og hvor højt hun var anset og hvor dybt man beklagede hendes Død ogsaa i Kredse, hun stod fjernt, viser, at det franske Hospital i Aleppo, hvor hun blev indlagt og døde, afslog at modtage noget som helst Vederlag herfor. Det havde for saavel Hospitalet som Lægerne været en Æressag at pleje den store afdøde.

Karen Jeppe, den lille tapre danske Kvinde med den ukuelige Energi og det store Maal, er ikke mere. Ufatte- ligt, at hun levede saa længe og bar saa tunge Byrder, før hendes Hjerte brast. Hun døde derude. Hendes Støv hviler

i Aleppo, Ørkenstaden. Dér, hvor hun øvede sin Gerning, har hun faaet den saa haardt tiltrængte Hvile og Fred.

Hendes Livsværk er en skøn, men tung Arv at løfte for den kristne Menighed. Et Eksempel, der forpligter.

Vi ærer hendes Minde ved at fortsætte hendes Værk, leve i hendes Aand.